

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

ABD DIŞ POLİTİKASI VE EVANJELİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKALP SAYLAM

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. SEDAT CEM KARADELİ

ANKARA
2019

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

ABD DIŞ POLİTİKASI VE EVANJELİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

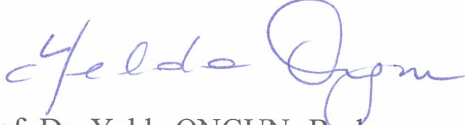
GÖKALP SAYLAM

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. SEDAT CEM KARADELİ

ANKARA
2019

KABUL VE ONAY

Gökalp SAYLAM tarafından hazırlanan “ABD Dış Politikası ve Evanjelizm” başlıklı bu çalışma, 08.04.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yelda ONGUN -Başkan

Doç. Dr. Cem KARADELİ- Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Elif GÖZDAŞOĞLU KÜÇÜKALIOĞLU- Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Gökalp SAYLAM

08.04.2019

TEŞEKKÜR

Öncelikle hayatımın her anında ve tezimin yazım sürecinde bana desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ediyorum. Tez çalışmam süresinde katkısını ve desteğini esirgemeyen, bilgisiyle beni doğru yönlendiren kıymetli danışmanım Doç. Dr. Cem KARADELİ hocama, tez jürimde bulunan ve yüksek lisans eğitimimde derslerini aldığım değerli hocalarım Prof. Dr. Yelda ONGUN ve Dr. Öğr. Üyesi Elif GÖZDAŞOĞLU KÜÇÜKALIOĞLU'na teşekkür ediyorum.

Aynı zamanda tez çalışmam esnasında desteklerini ve katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. Arif BAĞBAŐLIOĞLU hocama, çocukluk arkadaşım Av. Buğra ÇETİNKAYA'ya ve yüksek lisans döneminde tanıştığım değerli arkadaşlarım Alper TOPALGÖKÇELİ, Arda KARAÇOBAN, Haluk ATEŐ ve Muhammed Yılmaz İLERİ'ye de ayrıca teşekkür ediyorum

Gökalp SAYLAM

08.04.2019

ÖZET

SAYLAM, Gökalp, ABD Dış Politikası ve Evanjelizm, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019

ABD, diğer dünya devletlerine kıyasla daha sonra kurulmuş ve dünya sahnesine geç dahil olmuştur. İlk dönemlerinde kendisini dünyadaki problemlere karşı soyutlayan ve bu problemlere dahil olmak istemeyen ABD, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte kendisini dünyaya tanıtmıştır. Birinci Dünya Savaşı, ABD'nin ekonomik üstünlüğünü dünyaya kabul ettirdiği bir olay olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'na katılan ve galibiyetle ayrılan ABD, savaşın sonunda SSCB ile karşılıklı iki süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde dünya siyasetine yön veren bu iki devlet, sürekli birbirleriyle rekabet içinde olmuşlar ve Soğuk Savaş Dönemi'ni yaşamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu ile başlayıp SSCB'nin dağılmasıyla son bulan Soğuk Savaş döneminin bitişinde ise ABD, dünyadaki tek süper güç olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu çalışmada; yaşanan bu dönemlerde, ABD'nin sivil dini olarak nitelendirilen Evanjelizmin, ortaya çıkışı, inanın temelleri ve ülke politikalarına etkileri ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: ABD, Hristiyanlık, Yahudilik, Protestanlık, Evanjelizm, İsrail

ABSTRACT

SAYLAM, Gökalp, U.S.A. Foreign Policy and Evangelism, Master's Thesis, Ankara, 2019

The USA was founded later compared to the other world states and got involved in the world scene later. The USA, that isolated herself against the problems in the world in her early years and did not want to be included in these problems, introduced herself to the world with the First World War. The First World War was an event in which the USA made her economic superiority accepted by the world.

The USA, which joined the Second World War and left with a victory, emerged at the end of the war as one of the two superpowers with the USSR against each other. These two states, which gave direction to world politics in this period, were in constant competition with each other and experienced the Cold War period.

At the end of the Cold War Period, which began with the end of the Second World War and ended with the dissolution of the USSR, the US emerged as the only superpower in the world.

In this study; the emergence of Evangelism, characterized as the civil religion of the USA today, the foundations of the belief and its effects on the country's policies have been discussed.

Key Words: U.S.A., Christianity, Judaism, Protestantism, Evangelism, Israel

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE ABD’NİN DIŞ POLİTİKASI

1.1. ABD’NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NA KADAR OLAN SÜREÇTEKİ DIŞ POLİTİKASI	5
1.1.1. ABD’nin Bağımsızlığına ve Olgunlaşmasına Giden Süreç	6
1.1.2. ABD’nin Amerika Kıtasındaki Yayılması ve Birinci Dünya Savaşı’na Kadar Olan Süreçteki Dış Politikası	9
1.1.3. ABD’nin Birinci Dünya Savaşı’ndaki Dış Politikası ve Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Dünya’ya Yayılma Süreci.....	13
1.2. ABD’NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKASI	18
1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası ABD Dış Politikası	19
1.2.2. Soğuk Savaş’ın Başlangıcından İtibaren ABD Dış Politikası	20
1.2.3. Truman Doktrini ve Marshall Planı	21
1.2.3.1. Truman Doktrini	21

1.2.3.2. Marshall Planı	22
1.2.4. NATO'nun Kurulması ve Sonrası.....	24
1.2.4.1. NATO'nun Kurulması.....	24
1.2.4.2. Kore Savaşı	25
1.2.4.3. Süveyş Krizi	26
1.2.4.4. Küba Füze Krizi	28
1.2.5. Detant(Yumuşama) Dönemi.....	29
1.2.5.1. SALT-I	29
1.2.5.2. Vietnam Savaşı	30
1.2.5.3. Watergate Skandalı	31
1.2.5.4. Arap-İsrail Savaşları	32
1.2.5.5. Helsinki Nihai Senedi	33
1.2.5.6. SALT-II	34
1.2.6. Soğuk Savaş'ın Son Dönemleri.....	35
1.3. ABD'NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DIŞ POLİTİKASI	36
1.3.1. Körfez Savaşı ve BM Müdahalesi.....	38
1.3.1.1. Birleşmiş Milletler Müdahalesi-Çöl Fırtınası Harekatı	39
1.3.2. Bosna-Hersek Savaşı ve Birleşmiş Milletler Müdahalesi	41
1.3.2.1. Bosna-Hersek Savaşı	42
1.3.2.2. BM Müdahalesine Giden Süreç.....	43
1.3.4. 11 Eylül Terörü ve Değişen ABD Politikası	44
1.3.4.1. 11 Eylül Saldırısının Gerçekleşmesi ve ABD'nin Tepkisi	45
1.3.5. Afganistan Müdahalesi ve İkinci Irak Savaşı	47
1.3.5.1. Afganistan Müdahalesi	47
1.3.5.2. İkinci Irak Savaşı	48

İKİNCİ BÖLÜM

EVANJELİZM

2.1. HRİSTİYANLIK VE GENEL MEZHEPLERİ	51
2.1.1. Hristiyanlıkta İsa'dan Sonrası ve Kiliselerin Ayrılması	52
2.1.1.1 Doğu ve Batı Kiliselerinin Ayrılması	53
2.1.2. Katoliklik ve Ortodoksluğun Ortaya Çıkışı.....	56

2.1.2.1. Katoliklik.....	56
2.1.2.2. Ortodoksluk.....	57
2.2. PROTESTANLIK VE ORTAYA ÇIKIŞI	59
2.2.1. Protestanlığın Ortaya Çıkışı.....	59
2.2.2. Protestanlığın Genel Özellikleri	59
2.2.3. Protestanlıkta Kutsal Kitap Anlayışı	60
2.3. PROTESTANLIK VE KAPİTALİZM BİRLİKTELİĞİ	61
2.3.1. Misyon ve Misyonerlik Kavramları.....	61
2.3.2. Protestanlığın Kapitalizmin Gelişmesindeki Rolü	61
2.4. PROTESTAN BİR AKIM OLARAK EVANJELİZM	63
2.4.1. Evanjelizmin Teolojik Temelleri.....	63
2.4.2. Evanjelizm ve Misyonerlik.....	64
2.4.3. Hristiyanlık ve Yahudilik İlişkisinde Evanjelizm	64
2.4.4. Son Kutsal Savaş İnancı “Armageddon”	66
2.5. EVANJELİZMİN ABD’DE ORTAYA ÇIKIŞI.....	66
2.6. ABD’NİN DÜNYAYA AÇILMASINDA DİNİN ROLÜ.....	69
2.6.1. Sözleşme Teolojisi (AHİT).....	70
2.6.2. İnsanın Günahkarlığına Vurgu	72
2.6.3. Seçilmiş İnsanlar Metaforu.....	73
2.7. ABD DIŞ POLİTİKASINDA DİN.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVANJELİZM ETKİSİNDE ABD

3.1. AMERİKAN İSTİSNACILIĞI VE EVANJELİZM.....	77
3.1.1. Amerikan İstisnacılığı veya Açık Yazgı.....	77
3.1.2. Amerikan İstisnacılığı ve Evanjelizm	79
3.2. İLERİ GELEN EVANJELİSTLER VE FAALİYETLERİ	82
3.2.1. İleri Gelen Evanjelistler ve Faaliyetleri	82
3.2.1.1. Jerry Falwell.....	82

3.2.1.1.1. Ahlaki Çoğunluk (Moral Majority).....	83
3.2.1.2. Pat Robertson	84
3.2.1.2.1. Hristiyan Koalisyonu (Christian Coalition)	85
3.2.1.3. Billy Graham	86
3.1.2.4. Oral Roberts	87
3.3. ABD BAŞKANLARI ÜZERİNDE EVANJELİZM ETKİSİ	89
3.3.1. Thomas Woodrow Wilson.....	92
3.3.2. Harry S. Truman.....	93
3.3.3. James Earl “Jimmy” Carter	94
3.3.4. Ronald Wilson Reagan	95
3.3.5. George Herbert Walker Bush.....	97
3.3.6. William Jefferson Clinton.....	97
3.3.7. George Walker Bush.....	99
3.3.8. Barack Hussein Obama.....	101
3.3.9. Donald John Trump	102
SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	109

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
IMF	Uluslararası Para Fonu
WB	Dünya Bankası
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
BM	Birleşmiş Milletler
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı
SALT	Strategic Arms Limitation Talks
MC	Milletler Cemiyeti
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
AT	Avrupa Topluluğu
UNPROFOR	Birleşmiş Milletler Barış Gücü
OEF	Sürekli Özgürlük Harekatı
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
ABCFM	American Board of Commissioners for Foreign Missions
PCUS	Birleşik Devletler Presbiteryen Kilisesi
CBN	Christian Broadcasting Network

GİRİŞ

Dünya üzerinde bulunan bütün devletlerin kendilerine özgü bir dış politika stratejisi bulunmaktadır. Bütün devletler, kendilerini çevreleyen dış etkenlerden aynı derecede etkilenmemektedir. Dolayısıyla, herhangi bir devlet, izlediği ideolojilerin etkileriyle dış politika stratejisi uygulamaktadır. Zaman zaman pasif kalan stratejiler, elde edilen güçle orantılı olarak aktif bir yapıya dönüşebilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde(ABD) siyasi yapıyı şekillendiren en önemli unsurlar, dini faktörler ve Avrupa'dan gelen göçler olmuştur. Amerika kıtasına Avrupa'dan gelen başta İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika, Almanya, İspanya, İsveç ve Finlandiya'dan gelen çeşitli topluluklar, göç ederlerken dini kimliklerinin de bu kıtaya yerleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Göç eden bu topluluklar Amerika kıtasını, "*Yeni Dünya*" olarak tanımlamışlar ve başta New England ve Virginia bölgeleri olmak üzere kıtanın batısına ve güneyine yayılarak yerleşmişlerdir. Bu yerleşimlerde daha sonra ABD'yi oluşturacak olan on üç koloniyi kurmuşlardır.

Avrupalıların ABD'ye göç etmelerinin başlıca nedenlerinden birisi, Avrupa'da yaşadıkları dini ve siyasi baskılar olmuştur.

Amerika kıtasında ortaya çıkan ABD'de yönetim sisteminde, devlet ve din kurumları birbirlerinden ayrılmış, "*Kilise ve Devlet Ayrılığı*"(separation of church and state) kavramı ortaya çıkmıştır. Bu düşüncenin ortaya çıkmasındaki temel sebep, kıtada ortaya çıkan yeni Protestan mezheplerinin devlet etkisinden korunması olmuştur.

Din bu sebeplerden ötürü ABD'de Avrupa'dakinden farklı olarak ayrıştırıcı bir olgu olarak görülmemiş aksine birleştirici bir olgu olarak kabul görmüştür. ABD, din konusunda Avrupa'da yaşanan olaylar doğru çıkarımlar yapmış ve oluşturduğu siyasal sistemini sağlam temeller üzerine inşa etmiştir. Bu da ortaya ABD'nin kendisine has bir siyasal toplum ve kültür oluşturmasına olanak sağlamıştır.

Amerika kıtasına göç eden toplulukların büyük çoğunluğunun İngiliz topraklarından gelmiş olması, kurulan yeni kolonilerin büyük bir çoğunluğunun Protestan inancını benimseyen kolonileri ortaya çıkarmıştır. Avrupa'da kabul görmeyen ve baskılarla başa çıkmayan çalışan Protestanlar, geldikleri yeni topraklarda dini inançlarını serbestçe yaşamaya başlamışlardır.

ABD dış politika stratejileri, İngiltere'ye karşı verilen bağımsızlık savaşından sonra siyasal bir felsefe çerçevesinde kurulmuştur.

ABD'de, din ve siyaset ilişkisi, Avrupalıların, Amerika kıtasına koloniler halinde göç etmelerinden başlayarak günümüze kadar birbirlerini etkileyen iki faktör olmuştur. Bu iki faktör aynı zamanda birbirlerini tamamlayıcı değerler olarak görülmüştür.

ABD'nin ikinci başkanı John Adams, ABD'nin Kuzey Amerika'nın tamamına hakim olmasının, ABD'nin doğal bir hakkı olduğunu belirtmiştir. "*Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi*"nin yazarlarından ve ABD'nin üçüncü başkanı olan Thomas Jefferson, ABD halkının "*Tanrı'nın seçilmiş halkı*" olduğuna inandığını dile getirmiştir. ABD'nin dördüncü başkanı olan James Madison, ABD'nin kurulmasından önceki dönemi; "*kaba kuvvetin egemen olduğu karanlık çağ*" olarak nitelendirmiştir. (Sümer, 2008, s. 122)

ABD'nin bu düşüncelerinin felsefi temelleri, "*Açık Yazgı*" olarak karşımıza çıkan düşünceden kaynaklanmıştır. Bu anlayışa göre, ABD'nin Tanrı tarafından verilmiş doğal bir yayılma hakkının olduğuna, ABD'ye karşı çıkmamanın, Tanrı'ya karşı çıkmakla aynı anlamda olduğuna inanılmıştır.

ABD'de oluşturulan bu sistemde, Yahudi ve Siyonist örgütler önemli bir yere sahip olmuştur.

1920 tarihinden itibaren muhafazakar Hristiyanlar, ABD'de anti-komünist bir anlayış benimsemişler ve toplumda yerlerini sağlamlaştırmışlardır. Bu kesim, daha çok Protestanlığın Evanjelizm mezhebi olarak karşımıza çıkmıştır. Evanjelizm, aşırı dindarlığı temsil etmiş ve dini inanışlarını siyasetle birlikte gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu anlayışla birlikte zaman içerisinde siyasette etkin bir konuma gelen Evanjelistler, ABD ve İsrail arasında özel bir ilişki olduğunu düşünmüşlerdir.

Evanjelizme göre Amerika kıtası, vaat edilen topraklar olarak görülmüş ve Yahudi inancıyla bir paralellik göstermiştir.

Evanjelist fikirlerin yayılmasında en etkili yöntem kiliseler ve verilen vaazlar olmuştur. Evanjelist vaizlerin verdiği vaazların konuları, toplumsal ahlak ve aile hayatı ile ilgili olmuştur.

Evanjelistlerin inanışlarını yaymak için yaptıkları diğer bir yönetimi, ABD halkını İsrail'e gezi çerçevesinde götürmeleri olmuştur. Halk dışında, siyasi karar almada etkili olan kişiler, sanatçılar ve gazeteciler için de bu geziler düzenlenmiştir. Bu gezilerde, Eski Ahit'te adı geçen tarihi yerler tanıtılarak Yahudi kültürü önemli yer tutmuştur.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın birinci bölümünde; ABD dış politikasının kuruluşundan itibaren nasıl şekillendiği, bu süreçte karşılaşılan sorunlara yaklaşım açısı ve sorunları çözümleri ele alınmıştır.

İkinci Bölümünde; ABD'nin, sosyal ve siyasal hayatını derinden etkileyen, alınan kararlarda önemli yer tutan ve ülkenin genelinde yaygın bir inanış şekli olan Evanjelizm ele alınmıştır. Geçmişten günümüze Hristiyan inancının Ortodoks ve Katolik olarak ayrılmasından sonraki süreçte nasıl ortaya çıktığı, neleri esas aldığı, ABD içerisinde nasıl yaygınlaştığı ve ABD'nin dış politikasına nasıl yön verdiği ele alınmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise; Evanjelist dini liderlerin ABD halkını etkilemek için nasıl bir yol izlediği, ileri gelen Evanjelist liderlerin hayatları ve yaptıkları faaliyetleri sonrasında ABD Başkanları'nın politika uygulamalarındaki Evanjelist etki incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

ABD, dünya sahnesine eski dünya ülkelerinden çok geç bir giriş yapmıştır. Ancak bu geç giriş sonrasında, katıldığı Dünya Savaşları'nın seyrini değiştirerek uluslararası sistemde söz sahibi olmuştur. Elde ettiği bu güç giderek artmış ve Soğuk Savaş'ın bitişiyle dünya üzerindeki tek süper güç olarak karşımıza çıkmıştır.

ABD'nin bu denli güce ulaşmasındaki sebeplerin ne olduğu incelenerek, dinin ve Evanjelizmin, ABD'nin bu konuma gelmesindeki önemi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma yapılırken, çalışmanın içerdiği konular belirlenmiş ve literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması yapıldıktan sonra, yerel ve yabancı kaynak olarak; kitap, dergi, makale, yayınlanmış ve ya yayınlanmamış tezler, raporlar, röportajlar, haber kaynaklarına ulaşılmış ve kullanılan bu kaynaklara atıfta bulunulmuştur. Çevrimiçi olarak elde edilebilen veriler, kurum ve akademik web sitelerinden alınmış, kaynakları gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI

Bu bölümde ABD dış politikasının, başlangıçtan itibaren günümüze kadar nasıl şekillendiğini ve bu süreçte nasıl bir yol izlendiği açıklanacaktır.

İlk olarak, ABD'nin bağımsızlığına ve olgunlaşmasına giden süreç, ABD'nin Amerika kıtasındaki yayılması ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçteki dış politikası, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki dış politikası ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında Dünya'ya yayılma süreci ele alınacaktır.

İkinci olarak, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve Soğuk Savaş Dönemi'ndeki dış politikası, dönemin olayları incelenerek ele alınacaktır.

Üçüncü ve son olarak, ABD'nin Soğuk Savaş'ın bitişinden sonraki dönemde yaşanan uluslararası olaylara verdiği tepki ve dış politikadaki hedefleri ele alınacaktır.

1.1. ABD'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR OLAN SÜREÇTEKİ DIŞ POLİTİKASI

1776 yılındaki “*Bağımsızlık Bildirgesi*” birlikte kurulan ABD, dünya sahnesine çıkmıştır. Kıtadaki koloni devletleri ilk zamanlarda kendilerine yetmiş, daha sonra birbirleriyle etkileşim kurarak birlik haline gelmişlerdir. Bağımsızlık Bildirgesi'nde temel olan dört karar belirtilmiştir. Bunlar, eşitlik, özgürlük, doğal haklar ve halkın egemenliğidir. ABD'nin, kapalı bir toplum olma özelliği, kuruluşundan itibaren en belirgin özelliği olmuştur. 1823 yılında yayınlanan “*Monroe Doktrini*”, ABD'nin kuruluşundan sonraki yüzyıldaki politikalarını “*yalnızcılık*” olarak belirlemiştir. Doktrinde; “*ABD içindeki herhangi bir devlete karşı yapılacak savaşa tüm ABD halkı topluca karşı cevap verecektir,*” açıklamasında bulunulmuştur (Armaoğlu, 1991, s. 124-132).

ABD'nin ekonomik gelişimi zaman içerisinde hızla artmış, bu gelişimi dünyanın dikkatini üzerine çekmiştir. ABD, diğer devletlerle ticari ilişkilerini de üst düzeye getirmiştir. Bu dönemde başlayan Birinci Dünya Savaşı, ABD'yi karar verme

noktasında bir çelişkiye düşürmüştür. En çok önem verilen ticari ilişkilerin kötüleşmesini istemeyen ABD, savaşın başlangıcında tarafsız kalmış, daha sonra savaşa katılarak savaşın seyrini değiştirmiştir (Ermağan, 2012, s. 23).

ABD, savaşa katılımıyla kendisini dünya politikalarının içinde bulmuştur. Bu durumdan rahatsız olan ABD, İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürecek olan yalnızcılık politikasına geri dönüş yapmıştır (Armaoğlu, 1991, s. 101-119).

1.1.1. ABD'nin Bağımsızlığına ve Olgunlaşmasına Giden Süreç

Amerika kıtasının ortaya çıkmasında ve ABD'nin oluşum sürecinin temelinde Avrupalı sömürgeci devletler bulunmaktadır. Bugünkü ABD, İngiliz sömürgesi olan 13 koloninin İngiliz Krallığı'ndan bağımsızlıklarını kazanmaları, ardından da diğer Avrupalı devletlerin sömürgelerini ele geçirmeleriyle şekillenmiştir.

1492 yılında Christopher Columbus tarafından dünyaya tanıtılan Amerika kıtası, takip eden iki yüzyıl içinde Avrupalı devletler tarafından sömürgeleştirilmeye başlanmıştır. ABD, 15. yüzyılda İspanya ve Portekiz, 17. yüzyılda Hollanda, Fransa ve İngiltere tarafından sömürgeleştirilmiş ve 18. yüzyılda bağımsızlığını kazanmıştır. İngilizler 1607 yılından itibaren Virginia'da koloniler kurmaya başlamışlar ve bunların sayısı 13'e kadar çıkmıştır. Fransızların sömürgeleşmeleri 1608'de Quebec'de başlamış, daha sonra batıya ve güneye doğru genişlemiştir. Hollanda'lının, Manhattan'da 1628'de başlayan sömürgeleşmesi fazla yayılma gösterememiş ve kısa süre sonra İngiliz kolonilerine katılmışlardır (Gözen, s. 7).

Avrupalılar, Amerika kıtasında yapmaya başladıkları sömürgeleştirme sürecinde, burada yaşayan yerli halkları asimile ederek kendi dini, siyasi, kültürel ve ekonomik çıkarlarını buraya yerleştirmeye çalışmışlardır. Bölgedeki yerli halkın yaşama imkânları kısıtlanarak Avrupa kültürü bu bölgede üstün konuma getirilmiş ve bunun sonucunda bölge halkı asimile edilmiştir. Amerika kıtasının yerli medeniyetleri olan Aztekler, Mayalar ve İnkalar, Avrupalıların baskın ekonomik, kültürel ve siyasi yönetimi karşısında kendilerini koruyamayarak yok olmuşlardır (Gözen, s. 7).

Amerikan kolonileri arasında en çok gelişmiş olan ve kendi ayakları üzerinde durabilen koloniler İngiliz kolonileri olmuştur. İngiliz kolonileri diğer

Avrupa ülkelerinin kolonilerine göre daha çok gelişerek, daha fazla nüfusa sahip olmuştur. Gelişmişlik düzeyiyle ve artan nüfus ile birlikte üretken konuma geçen İngiliz kolonileri, otonom ve dirençli hâle gelmiştir. Bundan dolayı diğer ülkelerin kolonilerinde yaşayan nüfus İngiliz kolonilerine göç etmeye başlamıştır. Böylece İngiliz kolonileri çok uluslu, çok kültürlü ve çok etnikli bir şekil almıştır. Neticede, İngiliz kolonileri güçlenmişler ve özyönetim için gerekli olan ekonomik ve askerî imkânlarla sahip olmuşlardır.

Amerika kıtasında bütün bu gelişmelere yaşanırken Avrupa'da İngiltere ve Fransa arasında yaşanan "*Yedi Yıl Savaşları*" iki ülkenin siyasi otoritesini ve ekonomik durumunu zayıflatmıştır. Avrupa'da meydana gelen Yedi Yıl Savaşları (1756- 1763) Amerika kıtasındaki kolonilere bazı avantajlar doğurmuştur.

Öncelikle, bu savaştan büyük bir ekonomik kayıpla çıkan İngiliz Krallığı, kolonilere ek vergiler yüklemiştir. Kral III. George, Yedi Yıl Savaşları'nda aldığı borçları ödemek ve askerî gelirlerini arttırmak amacıyla, kolonilere Şeker Vergisi (1764), Pul Vergisi (1765) ve Çay Vergisi (1773) getirmiştir. 13 koloni, bu vergilerin adil olmadığını düşünerek itiraz etmiştir. Bunun sonucunda 1776'da Thomas Jefferson tarafından kaleme alınan "*Bağımsızlık Bildirgesi*" ile Amerikan Bağımsızlık Savaşı başlamıştır (Gözen, s. 8).

Bağımsızlık Savaşı, sadece ekonomik nedenlere dayanmayıp, aynı zamanda Fransız kolonilerinin İngilizler tarafından işgal edilmiş olması sebebiyle, bu iki ülke arasındaki güç mücadelesini gösteren uluslararası bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da, İngiltere ile Fransa arasında yaşanan rekabet Amerikan bağımsızlık mücadelesinde de ortaya çıkmıştır. Fransa ve diğer Avrupalı devletler (İspanya ve Hollanda), Amerika'da kaybettikleri topraklarına tekrar sahip olmak ve İngiltere'ye karşı rövanşı kazanmak amacıyla Amerikan kolonilerinin İngiltere'ye karşı yaptığı bağımsızlık mücadelesine açık bir şekilde destek vermişlerdir. Amerika'nın bağımsızlığını kazanmasında, özellikle Fransa'nın, İngiltere'yi zayıflatmak amacıyla verdiği destek çok etkili olmuştur. Amerikan Bağımsızlık Savaşı liderlerinden Benjamin Franklin, Paris'e giderek Fransa'dan destek istemiştir. Bunun neticesinde, iki ülke arasında 1778 yılında imzalanan ticaret ve güvenlik anlaşması ile Fransa'dan Amerika'ya önemli miktarlarda yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Fransa, Amerika'daki kolonilere silah, cephane, para ve gıda yardımı yapmakla birlikte aynı zamanda diplomatik destek de yapmıştır. Savaş, 1783 Paris Antlaşması ile sona ermiş

ve koloniler Fransa'nın büyük yardımlarıyla İngiliz sömürgeciliğinden bağımsızlıklarını kazanmışlardır (Gözen, s. 8).

ABD'yi kuranlar, bir kıta ulusu bilinciyle hareket etmişler ve Amerikan İmparatorluğunu hedeflemişlerdir. Bu düşünceyi güçlendiren görüş; ABD'nin, kuruluş sürecinde başta İngiliz Krallığı olmak üzere, sömürgeci devletlere karşı yaptığı mücadelelerden başarı elde etmesidir. Amerikan ulusunun temellerinin kuruluş yıllarında atılması ve sosyal hayatın önemli bir unsuru olan dinin siyasi alanda önemli yerinin olması, ABD'nin imparatorluk hedeflerini şekillendirmiştir (Toman & Akman, 2014, s. 299).

ABD'nin, siyasi bir felsefe ile kurulmuş olması ABD dış politikasını farklı kılarak kendilerine büyük bir özgüven sağlamıştır. Bağımsızlık Bildirgesi'nin evrensel özellikte olması, ABD'yi kuranların, ABD'nin kendine has özelliklerine olan bağlılıklarını daha da sağlamlaştırmıştır. Bu dış politika felsefesinde dinin yeri çok önemli olmuştur. Çünkü din ABD'nin siyasi kültürünü oluşturan yapıtaşlarının en önemli unsuru olarak kabul görmüştür. Bu siyasi kültürün kabul görmesindeki ana unsur Püritenler olmuştur. Püritenler, ABD'yi, dinsel baskılardan kurtulup kendi inançları doğrultusunda oluşturacakları yeni bir ülke olmasını amaçlamışlardır (Sümer, 2008, s. 122).

Amerikalılar, ABD'nin bağımsızlığının kazanılmasından önceki dönemlerde de, Tanrı'yı kralları olarak görmekteydiler. ABD'nin kuruluşunun altında yatan felsefede, siyasi ve dinsel özgürlüklerin birbirini tamamlayan değerler olduğu kabul edilmiştir (Sümer, 2008, s. 122).

ABD'nin kurucu başkanlarından olan Thomas Jefferson, Amerikalıların Tanrı'nın seçilmiş halkı olduğunu düşünmekteydi. Bu yüzden Jefferson, 13 koloninin birleşerek ABD'yi kurmasının ve sınırların geniş bir coğrafyaya yayılmasının son derece doğal olduğunu düşünmüştür. ABD'nin kurucu başkanlarından bir diğeri olan James Madison, ABD'nin kurulmadan önceki dönemleri, "*kaba kuvvetin egemen olduğu karanlık çağ*" olarak nitelendirmiştir. Daha sonraki başkanlardan John Adams da, ABD'nin Kuzey Amerika'nın tamamını ele geçirmek istemesinin ABD'nin doğal bir hakkı olduğuna inanmıştır. Adams, bunun sebebinin, Kuzey Amerika ile Amerika kıtasının tamamının bir bütün olarak düşünülmesi olduğunu belirtmiştir. Adams,

Tanrı'nın ABD'yi kutsadığını ve Amerikan dış politikasının anlaşılabilmesi için bu düşüncenin yerleşmesi gerektiğini savunmuştur (Sümer, 2008, s. 122).

George Washington'un 1796'da yaptığı veda konuşmasında Amerikan dış politikası ile ilgili önemli sözü şöyledir: ***“Diğer ülkelerle olan ilişkilerimizde bizim ana ilkimiz; onlarla ticari ilişkilerimizi olabildiğince geliştirmek, fakat siyasi ilişkilerimizi en düşük düzeyde tutmaktır. Bizim gerçek politikamız, diğer ülkelerle kalıcı ittifaklardan kaçınmak olmalıdır.”*** (Ataman & Gökcan, 2012, s. 203).

ABD'nin dış politikasının esası olan bu uygulama, resmi olmasa da, 2 Aralık 1823'te kabul edilen Monroe Doktrinine kadar devam etmiştir.

1.1.2. ABD'nin Amerika Kıtasındaki Yayılması ve Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Süreçteki Dış Politikası

ABD bağımsızlığını kazanıp kurulduktan sonra 1789 yılında hazırlanan anayasa ile birlikte ABD dış politikasında nasıl bir yön izlenmesi gerektiği tartışması ortaya çıkmıştır. Dış politika izlenirken idealizm ve realizm akımlarından hangisinin benimsenmesi gerektiğinin belirsizliği bu tartışmanın başlıca sebebi olmuştur. Bunun anlamı; ***“ABD, dış politikasını oluştururken kendi değerlerini dünyaya yaymayı mı (idealizm), yoksa reel politik çıkarlarına uygun (realizm) bir politikayı mı esas almalıdır”*** şeklinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, ABD dış politikasının uluslararası sistemden izole mi yoksa katılımcı mı olması gerektiği gibi konular üzerinde durularak bir politika oluşturulmak amaçlanmıştır. Sonraki dönemlerde de ABD dış politikası bu ilkeler çerçevesinde şekillenmiştir (Gözen, s. 9).

ABD anayasası ile Fransız İhtilali'nin aynı tarihlere denk gelmesi, ABD ve Avrupa aydınlanmasının birbirlerini etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle, de ABD'nin iç ve dış politikası Avrupa'daki gelişmelerden etkilenerek şekillenmiştir. ABD dış politikası, Avrupa'daki gelişmelerden etkilenirken, aynı zamanda Latin Amerika, Akdeniz ve Pasifik ülkeleriyle de ticari ve ekonomik ilişkiler tesis edilmiştir.

Fransız İhtilali'nden sonra İngiltere ve Fransa arasında gerçekleşen Napolyon Savaşları döneminde ABD, 1793 yılında tarafsızlık ilanı yaparak bu savaşta iki tarafında yanında yer almamıştır. Bununla birlikte bu dönemde İngiltere ve Fransa ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi sürdürmüştür. Dönemin ABD Başkanı

George Washington, bağımsızlık mücadelesi sırasında ilişkilerinin bozulduğu İngiltere ile 1795 yılında, ABD'nin ilk büyük anlaşması olan Jay Anlaşmasını imzalamıştır. Başkan Washington'un veda konuşmasında belirttiği ABD çıkarlarının “hiçbir ittifakta bulunmamak” ve “Avrupa savaşlarına girmemek” ilkeleri, kendisinden sonra gelen başkanlar, John Adams ve Thomas Jefferson tarafından da uygulanmaya çalışılmıştır. Adams ve Jefferson da aynı kendilerinden önceki başkan Washington gibi Avrupa ile ilişkilerinde dengeli ve faydacı bir yöntem izlemişlerdir.

ABD'nin izlediği bu dış politika, kendisini oldukça zenginleştirmiştir. Özellikle denizcilik sektöründe önemli gelişme kaydeden ABD, Napolyon Savaşları sırasında savaşan devletlere ticaret malzemeleri dışında savaş malzemeleri de temin ederek çok büyük gelirler kazanmıştır.

Başkan Jefferson (1801-1809), kendisinden önceki başkan George Washington'un belirttiği dış politikayı daha da geliştirerek ABD'nin oluşan fırsatlardan yararlanması gerektiğini düşünmüştür. ABD topraklarını genişleterek ekonomik ilişkilerin Akdeniz'e kadar uzanmasını sağlamıştır. Aynı zamanda o dönemde ekonomik sorunlarla başa çıkmaya çalışan Fransa'dan Louisana bölgesi, 1803 yılında 15 milyon dolar karşılığında satın alınmıştır. ABD bu bölgeyi de kendi sınırları içerisine alarak Pasifik bölgesindeki etkinliğini de artmıştır. Louisana bölgesinin satın alınması başkan Jefferson'a büyük bir itibar kazandırmıştır. Başkan Jefferson'ın bu yayılcı politikaları İngiltere ile gemilere baskın sorununu doğurmuştur. Bu sorun nedeniyle ABD, İngiltere'ye ambargo uygulamaya başlamış ve İngiltere ile olan ticareti neredeyse sıfır noktasına gelmiştir. Bu ambargo ABD ekonomisine büyük bir darbe vurmuştur (Gözen, s. 10).

ABD'nin Napolyon Savaşları'ndaki pragmatizmi, Amerika kıtasındaki diğer İngiliz kolonilerini ele geçirmesi ve İngiliz donanması ile yaşanan çatışmalar, 1812'de ABD-İngiliz savaşını başlatmıştır. ABD'nin bağımsızlık sonrası ilk ciddi savaşı olan bu savaşta, dönemin başkanı James Madison, Fransızlardan yardım almasına rağmen bu savaşın kazananı olmamıştır. Bu savaş sonunda imzalanan Ghent Antlaşması ile ABD, İngiltere ve Fransa arasında yeni bir denge kurulmuştur (Gözen, s. 10).

ABD'nin ilk dört başkanının (G. Washington, J. Adams, T. Jefferson, J. Madison) dönemlerine (1789-1817) baktığımızda, Avrupa'ya yönelik takip edilen

dengeci ve faydacı dış politika sayesinde, Amerika “*Birleşik Devlet*” olmuş ve kendine dünya siyasetinde saygın bir yer edinmeyi başarmıştır.

1817 yılında, ABD başkanlık koltuğuna James Monroe gelmiş ve ABD dış politikası şekil değiştirmeye başlamıştır. Bu dönemde ABD’nin eşsiz olduğu inancı ve yeni kurulan her devlet gibi güvenlik arzusu birleşerek “*tek taraflılık*” (unilateralism) düşüncesi ortaya çıkmıştır. Başkan Monroe, 1823’te yayınladığı doktrinde (Monroe Doktrini), Avrupa ile Amerika’nın belirgin şekilde birbirinden farklılaşması gerektiğini belirtmiştir. Monroe Doktrininin temelindeki felsefe, çalkantıyı temsil eden Avrupa kıtasının Amerika kıtasından uzak tutmaktır. Aynı zamanda, Avrupalı sömürgeci devletlerin Amerika kıtasındaki etkisini sona erdirerek ABD’nin kendi etkisini geliştirmesi gerektiği görüşü öne sürülmüştür (Sümer, 2008, s. 123).

ABD yöneticilerinin Kuzey Amerika’yı sahiplenme istekleri, kendisini “*Açık Yazgı*” (*Manifest Destiny*) olarak ifade edilen siyasal felsefede göstermiştir. Açık Yazgı felsefesi, ilk olarak gazeteci John O. Sullivan tarafından dile getirilmiştir. Bu felsefeye göre, ABD bulunduğu kıtada doğal yayılma hakkına sahiptir ve ABD’ye bu hak Tanrı tarafından verilmiştir. Bu hakkı ABD’nin elinden almaya çalışmak, Tanrıya karşı gelmekle eşdeğer olarak değerlendirilmiştir. Bu düşüncenin temsilcileri, Tanrı’nın dünyanın geri kalanını özgürleştirmesi için ABD’yi görevlendirdiğine inanmışlardır. Bu görüşü benimseyen Amerikan halkı da kıtada yayılmak için kendilerine geçerli bir neden bulmuşlardır (Sümer, 2008, s. 123).

Kıtada yayılma düşüncesi, Amerika içerisinde büyük bir anlaşmazlığa dönüşmüştür. Bu anlaşmazlığın sebebi, Latin Amerika’dan ve Afrika’dan getirilen köleler olmuştur. Güneyliler köle ticaretinin devamından yana tavır koyarken, Kuzeyliler köleliğin kaldırılmasını, köle ticaretinin ve Latin Amerika’ya yayılma politikasından vazgeçilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Dönemin başkanı Lincoln’un izlediği politika, idealist ve özgürlük yanlısı bir kölecilik ve Latin Amerika’ya yayılma karşıtlığı olarak kendini göstermiştir. Bu politikaya karşı Güneyliler tepki göstermiş ve birlikten ayrılma girişimlerinde bulunmuşlardır. Bunun sonucunda, dört yıl süren (1861-1865) ve 600.000 kişinin öldüğü, bir milyondan fazla kişinin yaralandığı bir iç savaş yaşanmıştır. Başkan Lincoln’un izlediği iç ve dış politika sayesinde ABD parçalanmanın eşiğinden dönmüş ve iç savaştan zarar görmeden, hatta güçlenerek çıkmıştır (Gözen, s. 11).

İç savaşta, İngiltere ve diğer Avrupalı devletler, Güneyde bulunan konfederal kuvvetleri desteklemişlerdir. Avrupalı devletlerin böyle bir tutum sergilemesinin üç ana sebebi bulunmaktadır. Birincisi, Avrupa'nın kölelik sisteminin kalkmasını istememesi, ikincisi, Avrupa ve Güney arasında önemli pamuk ticaretlerinin yapılması, üçüncüsü ise ABD'nin daha fazla güçlenmesini engelleyerek Avrupa'ya müdahale etmesinin önünü kesmektir (Gözen, s. 12).

İç savaşın birlik yanlısı Kuzey tarafından kazanılması, ABD'nin dünya siyasetinde gücünü artırmış ve dönemin başkanı Lincoln'un de itibarını sağlamlaştırmıştır. Bununla birlikte, ABD köleliğin kaldırılması için önemli bir adım atmış ve dünyada bu hareketin öncüsü olmuştur. ABD, iç savaştan daha da güçlenerek çıkmış, zenginliğini artırmış, sanayisini geliştirmiş ve tarım üretimini artırarak çok büyük bir ekonomik büyüme elde etmiştir.

İç savaştan sonra ABD, teknoloji, askeri, ekonomi, siyaset ve dış politika alanlarında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda ABD, sadece Amerika kıtasındaki etkinliğini artırmakla kalmamış dünyanın diğer bölgelerine doğru yayılarak buralarda etki alanları oluşturmaya başlamıştır. İç savaştan başarıyla çıkılmasından sonra yayılma politikası izlemeye başlayan ABD'nin esas aldığı başlıca politikaları, daha fazla toprak kazanmak, dünyayla ticaretini geliştirmek genişletmek, gunboat diplomasisi, denizlerdeki hakimiyetini okyanus ötesine taşımak, bölgesel ve global etki alanları oluşturmak gibi unsurlar olmuştur (Gözen, s. 12).

Bu unsurlardan en fazla önem verilen ve uygulanmak istenen dış politika faaliyeti, toprak genişletme isteği olmuştur. Toprak genişletme isteği doğrultusunda 1867'de Alaska ve Midway Island, 1875'de Samoa'nın bir kısmı sınırlara dahil edilmiştir. 1860'ların sonlarında ise Dominik Cumhuriyeti de sınırlara dahil edilmeye çalışılmış fakat başarılı olunamamıştır. Yine bu dönemlerde ABD, Latin Amerika'daki çıkarlarını korumak ve geliştirmek için silahlı çatışmalarla birlikte askeri müdahalelerde bulunmuştur.

Bu dönemde Amerikan yayılcılığı fikrinde, ABD iç politikasında farklı görüşler ve muhalifler olsa da bu görüş ayrılıkları Amerikan yayılcılığının önüne geçememiş hatta yayılcılık faaliyetleri daha da artmıştır. 1890 yılına gelindiğinde ABD ve İspanya arasında bir savaş yaşanmıştır. Yaşanan savaş sonucunda ABD, Latin Amerika'da daha güçlenmiş ve etkinliğini artırmıştır. ABD yine Güneyde

etkinliğini artırmak için İngiltere ile Venezuela toprakları için bir mücadeleye girmiştir. Dünya ile olan ticaretini geliştirmek, özellikle Çin başta olmak üzere, açık kapı politikası izlenmeye başlanmıştır (Gözen, s. 12).

Dönemin Başkanı Theodore Roosevelt (1901-1909) ABD yayılcılığının önemli liderlerinden olmuştur. Sonrasında gelen Başkan Taft ve Wilson'da yayılcılık politikasını devam ettiren başkanlar olsa da, Roosevelt kadar ileri düzeyde bu politikayı izlememişlerdir. Roosevelt ABD'nin bölgenin jandarması olduğunu ileri sürerek, Orta Amerika ve Karayipler'deki etkisini en üst düzeye çıkartmıştır. Bu dönemde ABD, Panama'nın bağımsızlığına açıkça destek vermiş ve bağımsızlığın kazanılmasında önemli rol oynamıştır. Ancak Panama'nın bağımsızlığından sonra, Panama Kanalı'nın inşasına başlanarak burada büyük bir etki alanı oluşturulmuştur. Porto Riko ve Küba'da da aynı şekilde etkisini artırabilmek için buralarda deniz üsleri kurulmuştur. Danimarka'dan Virgin Adaları da satın alınmıştır. ABD, Meksika'ya da çok büyük yatırımlar yaparak kendine bağımlı bir hale getirmiştir.

Sadece Amerika kıtasında değil diğer kıtalarda da etkinliğini artırmak isteyen ABD, Asya ile de ilişkilerini artırmaya başlamıştır. Filipinler'deki bir ayaklanmayı bastırarak burada da söz sahibi olmuşlardır. Rusya ve Japonya arasında 1905 yılında yapılan bir barış anlaşmasına da öncülük ederek deniz aşırı etkisini sağlamlaştıran ABD, Çin ve Japonya ile de ilişkilerini geliştirmiştir.

1914 yılına gelindiğinde ABD artık dünyada söz sahibi konumundadır. ABD'nin dünyaya yayılmasında başrol oynayan faktörler, askeri ve ekonomik güç ile savunulan idealist düşünceler olmuştur. Özellikle Latin Amerika devletlerini Avrupa ülkelerinin sömürsünden kurtaran “*özgürleştirici ülke*” şeklinde dış politika izlenmiştir. Bu durum, 20. Yüzyılda dünyanın diğer bölgelerine yayılmaya çalışılmıştır. ABD dış politikası, bu özellikleri ile dünya politikasının ve uluslararası sistemin şekillenmesinde önemli oranda etkili olmuştur.

1.1.3. ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Dış Politikası ve Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Dünya'ya Yayılma Süreci

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda ABD, yalnızcılık politikasını izlediğinden dolayı savaşın başında tarafsızlık ilan etmiştir. Bu tarafsızlığın yanı sıra

savaşan devletlerle ticari ilişkilerini devam ettirmiş ve ticaret yapmaktan geri kalmamıştır. Sadece tek bir tarafa değil savaşan iki taraftaki devletlerle ikili ilişkilere devam edilmiştir. Ancak yapılan ticaretler ve ikili ilişkiler müttefiklerle zamanla artmaya başlamış, Almanya ile hızlı bir düşüşe geçmiştir (Gözen, s. 13).

Bu duruma tepki gösteren Almanya, ABD'nin müttefiklere giden ticari gemilerini abluka altına almaya ve yolcu gemilerini batırmaya başlamıştır. Amerika'ya ait Lusitania adlı yolcu gemisinin Almanlar tarafından batırılması sonucu 128 Amerikan vatandaşı ölmüştür. Almanya'nın bu hareketi sonucunda Amerikan kamuoyunda şiddetli bir Alman karşıtlığı başlamıştır. 1917 yılında Almanya, tarafsız ülkeler de dahil olmak üzere tüm ülkelere "sınırsız denizaltı savaşı" ilan etmiştir. Bunun üzerine Wilson Başkanlığındaki Amerikan yönetimi Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesme kararı almıştır (Gözen, s. 14).

ABD ve Almanya arasındaki bu gerginlik zaman içerisinde artarak devam etmiştir. Ancak ABD'nin savaşa dahil olmasının en önemli gerekçesi Zimmerman Telgrafi olmuştur. Zimmerman Telgrafında, Almanya Meksika'ya ABD'ye karşı birlikte savaşmaları ve savaşın sonunda Meksika'nın ABD'ye kaybettiği toprakları geri alması teklifinde bulunmuştur (Kasalak, 2014, s. 116).

Almanya ve ABD arasında yaşanan bu gelişmeler üzerine, ABD Başkanı Wilson, 2 Nisan 1917'de yapılan kongrede ABD'nin Almanya'ya savaş açması gerektiğini söylemiştir. Savaş açılmasının nedenlerini ise Almanya'nın insanlığa karşı savaş açtığını, insanların yaşamının tehlikede olduğunu ve demokrasinin gelişmesi için güvenli bir dünyaya ihtiyaç duyulması olarak belirtmiştir. Kongre, Wilson yönetiminin önerisini kabul etmiş ve ABD resmi olarak savaşa girmeye karar vermiştir (Gözen, s. 14).

ABD'nin savaşa girmesiyle savaşın seyri değişmiştir. ABD, Avrupa'ya asker çıkartması yaparak İngiltere'ye destek vermeye başlamıştır. Gönderilen 2 milyona yakın asker sayısı, toplam müttefik ordularının yüzde 20'ye yakın bir kısmını oluşturmuştur. Asker yardımının yanında silah, cephane, mali kaynak ve savaş malzemeleri gönderen ABD, savaşın kazanılmasında önemli rol oynamıştır.

ABD, savaşı kazandıktan sonra barışı korumak adına önemli bir adım atmıştır. Başkan Wilson 8 Ocak 1918'de Kongre'de yaptığı konuşmasında,

uluslararası ilişkiler disiplinine temel teşkil edecek olan 14 maddelik idealist Wilson İlkeleri'ni ortaya atmıştır. Bu 14 madde şunlardır (Boztaş, 2014, s. 166-168);

- ✓ *Barış görüşmeleri kamuoyuna açık olarak yapılmalı ve görüşmeler sonunda varılacak antlaşmanın hükümleri de yine açık olmalıdır.*
- ✓ *Denizlerin karasuları dışında kalan bölümleri, uluslararası antlaşmaların gerektirdiği özel durumlar dışında savaşta ve barışta herkesin özgür ve serbest kullanımına açık olmalıdır.*
- ✓ *Ekonomik engeller olabildiğince kaldırılmalı, ticaret serbestisi ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır.*
- ✓ *Ulusların silahlanması, iç güvenliğin gerektirdiği en alt düzeylerde olmalı, bu konuda yeterli garantilerin verilmesi sağlanmalıdır.*
- ✓ *Tüm sömürgecilik savları, ilgili halkların çıkarlarını ve egemenlik istemlerini dikkate alacak biçimde eşitlikçi ve hakkaniyete uygun düzenlemelere tabi tutulmalıdır.*
- ✓ *İşgal altındaki Rus toprakları boşaltılarak, Ruslara kendi kurumlarını seçme hakkının tanınması sağlanmalı ve onlara istedikleri/gereksinim duydukları her türlü yardım yapılmalıdır.*
- ✓ *Belçika toprakları boşaltılmalı ve bu devletin ulusal egemenliği yeniden kurulmalıdır.*
- ✓ *1871'de Almanya'ya geçen Alsace-Lorraine, Fransa'ya iade edilmelidir.*
- ✓ *İtalya'nın sınırları ulusal esaslara göre yeniden çizilmelidir.*
- ✓ *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki halkların özerk gelişmeleri sağlanmalıdır.*
- ✓ *Romanya, Sırbistan ve Karadağ toprakları boşaltılmalı, Sırbistan'ın denize çıkışı sağlanmalıdır. Tarihsel savları ve ulusal bağları dikkate alınarak çizilecek sınırları içinde Balkan devletlerinin dostça ilişkiler kurmaları sağlanmalı, siyasi ve ekonomik bağımsızlıkları ile toprak bütünlükleri uluslararası güvence altına alınmalıdır.*
- ✓ *Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası*

güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir.

- ✓ *Polonyalıların yaşadığı topraklarda, denize açılımı olan, siyasi ve ekonomik bağımsızlığı ile toprak bütünlüğü uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınmış bir Polonya Devleti kurulmalıdır.*
- ✓ *Özel antlaşmalarla, küçük, büyük tüm devletlerin siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak güvence altına alacak bir uluslar birliği kurulmalıdır.*

Başkan Wilson'ın belirtmiş olduğu bu maddeler, uluslararası savaşların önlenerek barışın geliştirilmesini, 19. yüzyıldan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan önce uygulanmakta olan dünya düzeninin değiştirilmesini ve yeni bir dünya düzeninin kurulması hakkında bir takım düzenlemeler içermektedir. Bu düzenlemeler iki grupta incelenir. İlk olarak, toplumların reforme edilerek geliştirilmesi için self-determinasyon ilkesinin uygulanması önerilmektedir. Bununla birlikte, demokrasinin yaygınlaşmasını sağlayarak, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. İkinci olarak ise, uluslararası sistemin reforme edilmesi için bir takım düzenlemeler önerilmiştir. Uluslararası bir örgüt kurularak savaşların önlenmesi için müşterek güvenlik sisteminin uygulanması önerilmiştir. Bu sayede uluslararası ticaret gelişecek ve gizli diplomasiinin önüne geçmek amaçlanmıştır (Gözen, s. 15).

Başkan Wilson, bu amaçlar doğrultusunda 1919'da Paris Konferansına katılmıştır. Barış anlaşmalarını hayata geçirebilmek adına Milletler Cemiyeti'nin(MC) kurulması için önemli adımlar atmıştır. Ancak Başkan Wilson'ın bu idealleri gerçekleştirmek adına yaptığı uğraşlar, Avrupa devletlerini ve ABD Senatosu'nu tam anlamıyla ikna edememiştir. Kongre'nin bu projeyi reddetme sebebi ise, ABD'nin Avrupa'da böylesine ütopyik bir düzenin kurulmasını istemesinin, ABD çıkarları ile uyumlayacağıdır. Bu kararıyla Kongre, ABD'nin yalnızcılık stratejisine geri dönmesini sağlamıştır (Gözen, s. 15).

Yalnızcılık stratejisine geri dönen ABD, yine de tam anlamıyla Avrupa'dan çekilmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğu, ABD'nin yalnızcılığını sürdürmesine imkan vermemiştir. ABD, iki savaş arası dönemde Avrupa ile ittifaka girmeyerek Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Avrupa'da hızla yayılan Sovyet komünizmine karşı mücadele etmek

amacıyla Avrupa'daki gelişmelere müdahale etmek zorunda kalmıştır. Rusya'da çıkan Bolşevik ihtilalinin ve komünizmin başarılı olmaması için Rusya'ya asker göndererek Bolşevikleri iktidardan düşürmeye çalışmıştır. Hızla yayılan komünizm etkisi ile ABD kendi içerisinde de Red Scare (Kızıl Tehlike) tehlikesi ile karşı karşıya kalmış ve komünist oldukları gerekçesiyle çok sayıda kişi sürgün edilmiştir (Güdek, 2017, s. 146).

ABD, diğer yandan silahsızlanma anlaşmalarına öncülük etmiştir. Tüm bunların ardından ABD, geçmişte olduğu gibi Karayipler ve Latin Amerika'daki varlığını artırmaya ve bölgesel bir düzen kurmaya devam etmiştir. Bunun dışında Çin, Hindistan, Japonya ve Orta Doğu'ya kadar uzanan ticari ilişkiler geliştirilerek devam etmiştir. Birinci ve İkinci dünya savaşı arası dönemde ABD'nin sanayi üretimi, dünya üretiminin yüzde 50'sini oluşturmuştur (Gözen, s. 16).

ABD'nin bir dünya gücü olmasında Avrupa'nın ekonomik durumu oldukça belirleyici olmuştur. 1929 Büyük Ekonomik Krizi sonrasında ABD'nin bu üstünlüğü, büyük oranda sarsılmıştır. ABD içerisinde üretimin azalması, işsizliğin artması ve dış ticaretin düşmesi, global ekonomiyi ve siyaseti de negatif yönde etkilemiştir. ABD'de ortaya çıkan ekonomik kriz sonucunda Avrupa'da Faşizm ve Nazizm gibi düşünce tarzları oluşmaya başlamıştır (Buluş & Kabaklarlı, 2010, s. 11).

ABD, İkinci Dünya Savaşı'na da Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bir politika izlemiştir. ABD Savaş başladığı zaman tarafsızlığını ilan etmiştir. Bu dönemde ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill arasında sürekli görüşmeler olmuş, bu görüşmeler ABD ve İngiltere'yi daha da yakın hale getirmiştir. Bu yüzden ABD, İngiltere'ye her türlü yardımı etmiştir. Almanya'nın deniz gücüne karşılık İngiltere ile denizlerde iş birliği yapılmıştır. Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu (Lend Lease Act) ile İngiltere ve müttefiklere fazla miktarda para ve silah yardımı yapılmıştır. Roosevelt ve Churchill yaptıkları görüşmelerde mihver devletlere karşı ortak bir savaş stratejisi belirlemişler ve savaş sonrasında yeni bir uluslararası düzenin kurulması için "*Atlantik Charter*"ı hazırlamışlardır (Gözen, s. 17).

1933 yılında başkan olan Franklin D. Roosevelt, "*Yeni Düzen*" (New Deal) politikası ile krizin aşılmasına önemli katkı sağlamıştır. Roosevelt, Sovyetler Birliği'ni (SSCB) tanıyarak, Latin Amerika ve Karayipler ile iyi komşuluk politikaları izlemiştir. ABD'nin bu barışçıl politikaları, Avrupa'da çıkan sorunlara da

uygulanmaya çalışılmıştır. ABD, iki savaş arası dönemde, İtalya, Almanya ve Japonya'nın saldırgan politikalarına karşı çıkmamış ve yatıştırıcı bir politika izleyerek bu tür saldırılara göz yummuştur. ABD yönetimi, bu saldırılara karşı tarafsızlık ilan etmiş ancak bu sırada İkinci Dünya Savaşı başlamıştır (Gözen, s. 16).

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesinin asıl sebebi ise Pearl Harbour saldırısı olmuştur. Bu saldırı öncesinde Pasifik'te Japonya ile ABD arasında yaşanan gerginlikler askeri çatışmalara dönüşmüştür. Bunun üzerine ABD, Japonya ile ticari ilişkilerini askıya almıştır. Japonya, ABD'den uçak yakıtı ve hurda demiri ticareti yaparken birden ticaretin askıya alınması, Japonya'nın yaptığı savaş operasyonlarına büyük bir darbe olmuştur. Buna tepki olarak Japonya, 7 Aralık 1941 tarihinde ABD'nin Pasifik'teki Hawaii Adası'nda bulunan Pearl Harbour deniz üssüne büyük bir saldırı düzenlemiştir. Bunun üzerine ABD Kongresi, ertesi gün toplanarak Japonya'ya savaş ilan etmiştir. ABD'nin Japonya'ya savaş ilanından sonra Nazi Almanya'sı da ABD'ye savaş ilan etmiştir (Gözen, s. 17).

Bunun üzerine ABD, SSCB ve İngiltere arasında bir ittifak kurulmuştur. Bu ittifakla birlikte ABD, silah ve ekonomik yardımlarla İngiltere ve SSCB'yi zor durumdan kurtarmıştır. Bu ülkeler, sadece sıcak savaşa katılmamış, savaş süresince birçok konferanslarda bir araya gelmişlerdir. Bu konferanslarda müttefiklerin savaş stratejilerinin yanı sıra kurulacak yenedünya düzeninin de ön çalışmaları yapılmıştır (Ertuna, 2006, s. 36).

1.2. ABD'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKASI

Bu bölümde İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayarak Soğuk Savaş'ın başlangıcı ve bitişine kadar olan ABD dış politikasını ele alınacaktır.

İkinci Dünya Savaşı, ABD'nin bu döneme kadar uyguladığı geleneksel dış politika hedeflerini de değiştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan ABD, savaşın sonucunda "süper güç" olarak dünya sahnesindeki yerini almıştır. Bu tarihten sonra ABD, dünya üzerinde aktif bir rol oynayacak olan ve elindeki gücü geliştirmek için her türlü girişimi yapmayı hedeflemiştir. Ancak savaşın sonunda SSCB'nin de güçlenmesi ve diğer bir süper güç konumuna gelmesi, ABD'nin rakipsiz olmadığını ortaya koymuştur. İki süper güç arasındaki rekabet, diğer dünya devletlerine ve

kendilerine zarar vermiştir. Soğuk Savaş döneminde, SSCB'nin ekonomik sorunlarla baş edememesi, rekabette geri kalmasına neden olmuş ve sonunda SSCB dağılmıştır. SSCB'nin dağılması Soğuk Savaş'ın sonu olmuştur (Armaoğlu, 1991, s. 101-119).

1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası ABD Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Yeni Dünya düzeninin en önemli iki faktörü ABD ve SSCB haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde dünyaya hâkim güç olan İngiltere gücünü kaybetmiş ve yerini bu iki ülkeye bırakmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte bu zamana kadar hakim olan sömürgecilik düzeni de sekteye uğramış, sömürgeciliğe karşı milli bağımsızlık hareketlerinin yükseldiği bir ortam ortaya çıkmıştır (Akın, 2017, s. 121).

Savaş sonrasında tahribat çok yüksek düzeyde olmuş, ABD ve SSCB dışındaki devletler çok yüksek borç altına girmişlerdir. Bu nedenle diğer devletler bu iki ülkeye muhtaç duruma gelmişlerdir. SSCB'nin önderliğinde yükselmeye başlayan sosyalizm, anti-emperyalizm ve anti-sömürgeciliğe karşı, eşitlik, kardeşlik ve bağımsızlık değerleri ile birçok devletin de benimsemek isteyeceği bir duruma gelmiştir. Ancak SSCB, bu anti sömürgeci anlayışı işgalci bir anlayışa çevirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanların işgal ettiği bölgeleri Almanlardan kurtardıktan sonra bu bölgelere yerleşmeyi ve buralarda kalıcı olmayı amaçlamıştır (Akın, 2017, s. 122).

ABD, SSCB dostluğunu kazanma politikasından vazgeçerek yeni bir politika izlemeye karar vermiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı James Byrnes, karar verilen bu yeni politikayı "*metanet ve sabır politikası*" olarak tanımlamıştır. SSCB uzlaşmaz bir tutum içine girdiği zaman, ABD de ciddi bir pozisyon almak bu politikanın temel felsefesi olmuştur. Yine bu dönemde Başkan Truman'ın "*Tahdit Politikası*" olarak bilinen ve ABD'nin Soğuk Savaş'taki dış politikasının temellerini oluşturacak bir plan tasarlanmıştır. Bu politika, SSCB'nin, Doğu Avrupa'dan Batı'ya doğru genişlememesini ve saldırı durumunda ise ABD tarafından sadece sınırlandırılmış bir güçle karşı konulmasını amaçlamıştır (Ülker Erkan, 2010, s. 188).

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonunda Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine nükleer bomba atarak, hem SSCB'ye nükleer gücünü göstermiş, hem de SSCB'nin yayılcı politikalarını engellemeye çalışmıştır. Bununla birlikte, ABD

dünya siyasetinde kendi üstünlüğünü de kurmaya çalışmıştır. Truman Yönetimi, ABD'yi tarihinde ilk defa böyle bir mücadelenin içine sokmuştur. Bu mücadelenin amacı, Wilson İlkelerinde söz edilen barış projelerini uygulamak ve diğer taraftan da ABD'nin öncülüğünde yeni bir dünya düzeni kurmaktır (Gözen, s. 18).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, yalnızcılık politikasını terk etmiş, başta Avrupa olacak şekilde dünyanın tümünde "*Liberal Uluslararası Düzen*" oluşturabilmek için geniş bir angajman stratejisi uygulamıştır.

Başkan Truman'ın amaçladığı ABD dış politikasının temel unsurları, yeni düzenin kurulması için uluslararası örgütlerin kurularak belirli kuralların oluşumu olmuştur. Bunun doğrultusunda 1945'te yapılan San Francisco Konferansı'nda Birleşmiş Milletler(BM) kurulmuştur. Ayrıca 1944 yılında kurulan Bretton Woods sistemi ile birlikte de uluslararası ekonomik düzenin temelini oluşturan IMF(International Monetary Fund), Dünya Bankası(WB) ve GATT(General Agreement on Tariffs and Trade) örgütleri kurulmuştur (Gözen, s. 18).

1.2.2. Soğuk Savaş'ın Başlangıcından İtibaren ABD Dış Politikası

1947 yılından itibaren komünizmin Avrupa'da büyük bir tehdit olarak görülmesi ve özellikle Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin güçlenmeye başlaması, sadece Doğu Avrupa ülkelerini değil başta İtalya, Belçika, Almanya ve Fransa olmak üzere Batı Avrupa ülkelerini de tedirgin etmeye başlamıştır. Bu ülkelerde gittikçe güçlenmeye başlayan komünist yönetimler; hammadde ve üretilen malların ihracatını önlemekle birlikte ekonomileri de zora sokmaya çalışmışlardır (Akkor, 2017, s. 4).

Komünist yönetimler; İtalya ve Fransa'daki hükümetlerin ekonomilerini de sıkı bir şekilde denetlemekteydiler. Ancak Almanya, bu ülkelerden daha kötü durumda kalmıştır, çünkü ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB arasında paylaşılmıştır. Almanya'nın tekrar bir araya gelmesi pek mümkün gözükmemiştir. Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu şartlar, Sovyet yayılmacılığına karşı bu ülkelerin, ABD'nin güvenliği altına alınmasına zorlamıştır (Akkor, 2017, s. 5).

1946-1947 yılları sırasında SSCB, etki alanlarını genişleterek Doğu Avrupa'ya doğru yönelmeye başlamıştır. SSCB öncelikle Türkiye ve İstanbul'u kontrol altına alarak Akdeniz'e geçebilecek bir yol bulmak istemiştir. SSCB'nin bu

tutumu ABD'nin dış politikasını tekrar şekillendirmek zorunda bırakmıştır. Bunun üzerine dönemin ABD Başkanı Harry Truman, Türkiye ve Yunanistan'ın politik bağımsızlığını ve sınır bütünlüğünü destekleme kararı almıştır (Ülker Erkan, 2010, s. 188).

1.2.3. Truman Doktrini ve Marshall Planı

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve savaştan sonra ABD dış politikasının temelini anti-komünizm oluşturmuştur. Başkan Truman döneminin en önemli politikası ise SSCB'ye karşı uygulanan “*çevreleme politikası*” olmuştur. Çevreleme politikası ile birlikte ABD, SSCB'nin yayılmasını önlemek için bir takım tedbirler almak zorunda kalmıştır.

1.2.3.1. Truman Doktrini

1947 yılında, dönemin ABD Başkanı Harry Truman, yükselen komünizm tehlikesine karşılık olarak, çevreleme politikası çerçevesinde, anti-komünist girişime çağrı niteliğinde olan “*Truman Doktrini*” ilan etmiştir (Ülker Erkan, 2010, s. 188).

Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımların vaadiyle ortaya çıkmıştır. SSCB tehdidine karşı yalnız bu iki ülkeyi değil, tüm Avrupa'nın savunulması amaçlanmıştır. Komünizm tehlikesi, ABD'nin barış ve güvenliğine bir tehdit oluşturduğu için ve ABD ile birlikte hareket eden ülkelerin güvenliğinin sağlanması adına SSCB'ye karşı çevreleme politikası izlenmesi gerekmiştir.

ABD Başkanı Harry Truman, Kongre liderlerini ve hükümet üyelerini toplayarak bir görüşme yapmış, bu görüşmenin sonucunda da 12 Mart 1947'de kendi adıyla anılan doktrini yayınlamıştır. Doktrinde şöyle belirtmiştir (Akkor, 2017, s. 7);

“Amerikan dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından harcanan çabalar (Yunanistan) ve dış baskılara karşı koymaya çalışan ulusları (Türkiye) desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım. ABD ve Sovyet yaşam biçimlerinden biri çoğunluğun idaresine dayanmaktadır ve özgür kurumlar, temsili hükümet, serbest seçimler ile kişisel özgürlük, konuşma ve din özgürlüğü ve politik baskılardan bağımsızlık konularında verilen güvencelerle diğerlerinden ayrılmaktadır. İkinci yaşam biçimi azınlığın çoğunluğa zorla

kabul ettirdiği iradeye dayanır. Terör ve baskıyla, basın denetimiyle, uydurma seçimlerle ve kişisel özgürlüklerin bastırılmasıyla ayakta kalır. Amaç baskı rejimini kabul ettirmeye çalışan baskıcı rejime karşı özgür insanları korumaktır.”

Başkan Truman'ın bu istekleri uzun bir süre ABD'de tartışılmıştır. Tüm tartışmaların sonucunda, Türkiye ve Yunanistan'a uzmanlar gönderilerek, Türkiye'ye 100 Milyon \$, Yunanistan'a 300 Milyon \$ yardım yapılması kararı, 22 Nisan 1947'de Senato'da 67'ye 23 oyla, 9 Mayıs 1947'de Temsilciler Meclisi'nde 287'ye 107 oyla kabul edilmiştir (Ertem, 2009, s. 388).

ABD Kongresinde “Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası” orijinal adıyla “Public Law 75” olarak yasalaşan doktrin, 22 Mayıs 1947'de Başkan Truman'ın onayıyla yürürlüğe girmiştir (Ertem, 2009, s. 389).

Türkiye ve Yunanistan, yapılacak bu yardımları, ABD Başkanı'nın bilgi ve onayı olmadan yardımın amaçları dışında kullanamayacağını kabul etmiştir. Aynı zamanda yardımların, yerinde ve amacına uygun olup olmadığını denetlemek için iki ülkeye gönderilecek yetkililerin raporlar tutmasına da izin verilmiştir.

1.2.3.2. Marshall Planı

Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan'a yönelik askeri yardımları öngören bir plan olmuştur. Bu iki ülkenin doğrudan SSCB tehdidinde olması bunun en önemli sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu yardımların söz konusu olduğu dönemde Avrupa'nın da ekonomik durumu oldukça kötü duruma gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın yaptığı tahribat sonucunda, Avrupa'da kaos oluşmuş, ülkelerin ekonomik kaynakları tamamen tükenmiş ve ekonomilerini tekrar canlandırarak harekete geçirecek imkanları kalmamıştır. Bundan dolayı da komünizm ve SSCB oldukça güçlenmiştir. SSCB'nin yayılmacı politikalarına karşı Avrupa'nın maddi ve manevi olarak güçlendirilmesi gerektiğine inanan ABD, Avrupa'nın ekonomik olarak kendine yettiği sürece bu yayılmacılığın karşısında durabileceğini düşünmüştür. Bu düşünceden dolayı IMF, BM ve DB kapsamında Avrupa'ya iki taraflı krediler verilerek bunun üstesinden gelmek amaçlanmıştır. Ancak Avrupa'daki ekonomik dalgalanmalar nedeniyle daha geniş çaplı bir imar planı oluşturulması ihtiyacı duyulmuştur. Avrupa'daki devletlere tek tek değil hepsine birden yardım

edilmesi gerektiği fikri, ekonomileri iyileştirerek, yapılacak olan imarı kolaylaştıracağı düşünülmüştür (Erhan, Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı, 1996, s. 276).

Ekonominin yanında, stratejik durumlar da Avrupa'nın imar edilmesini zorunlu kılmıştır. Avrupa, ABD'ye düşman bir devlet veya devletler ittifakının kontrolü altına giremeyecek kadar büyük bir üretim ve işgücü kaynağı olarak, aynı zamanda da büyük bir sanayi merkezi olarak görülmüştür. Savaşın sonunda Avrupalı devletlerin güçlerini tamamen kaybetmesi Orta ve Batı Avrupa'da siyasi bir güç boşluğu oluşturmuştur. ABD'nin buraya müdahale etmemesi durumunda bu bölge, SSCB genişlemesine açık bir bölge haline gelebileceği düşünülmüştür (Erhan, Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı, 1996, s. 278).

5 Haziran 1947'de dönemin Dışişleri Bakanı George Marshall, Harvard Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada, SSCB de dahil olmak üzere, ortak bir imar planına dahil olmalarını bütün Avrupa devletlerine teklif etmiştir. Avrupa'nın ekonomik tamiri üzerine yapılan bu öneri aynı zamanda açlık, fakirlik ve kaosa mücadele etmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda bu teklifi engellemeye kalkışacak hükümetlerin veya grupların ABD direnişiyle karşılaşacağı da belirtilmiştir (Erhan, Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı, 1996, s. 279).

Marshall Planı ile birlikte yapılacak yardımlar için 1948 yılında on altı devletin katılımıyla ve ekonomik planlamaya uyum sağlamak için Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kurulmuştur. Marshall Planı, Avrupa'daki birçok ülkenin kötü ekonomik durumunu kısmen de olsa düzeltmiş ve başarılı olmuştur. ABD'de kendi ekonomisini bu sayede muhtemel bir durgunluktan kurtarmıştır.

Marshall Planı'nın ekonomik yönlerinin yanında siyasi etkileri de olmuştur. Komünizm tehlikesi olan ülkelerdeki komünizm tehlikesi azalmaya başlamış ve ABD yanlısı hükümetler başa gelmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın şiddetlenmesiyle Marshall yardımlarının Avrupa'ya aktarılması zamanla azalmıştır. Özellikle 1950 yılında Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgaliyle başlayan Kore Savaşı bunda önemli bir etken olmuştur. Bu dönemde sonra ABD'nin savunma harcamaları hızla artmış ve Avrupa'ya aktarılan yardımlar zamanla son bulmuştur. 1949'da NATO (North Atlantic Treaty

Organization)’nun kurulmasıyla, Batı Avrupa’da Amerika önderliğinde askeri bir blok kurulmuştur. Kore Savaşı’nın başlamasıyla, Avrupa’ya yapılan ekonomik yardımların yerini asker yardımlar almıştır. Marshall Planı 1953 yılında resmen sona erdirilmiştir (Erhan, Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı, 1996, s. 286).

1.2.4. NATO’nun Kurulması ve Sonrası

Marshall Planı ile birlikte yapılan ekonomik yardımların Sovyet yayılmasına tam anlamıyla karşı koyamayacağı kısa süre anlaşılmıştır. SSCB’nin Çekoslovakya’yı demir perde içerisine alması ve Almanya’nın doğusunda da komünist bir rejim kurması ABD ve Avrupa’yı telaşlandırmıştır. SSCB’nin bu tutumu karşısında Avrupa’nın ekonomik kalkınmasının yanı sıra askeri güvenliğin de gerekliliği ortaya çıkmıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 57).

1.2.4.1. NATO’nun Kurulması

ABD ve SSCB, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra iki “*süper güç*” olarak ortaya çıkmıştır. Savaş süresince belirginleşen politik çatışmalar, iki devletin önderliğini yaptığı Batı ve Doğu Bloğu olarak karşımıza çıkmış, dünya iki kutuplu bir sisteme dönüşmüştür.

Şubat 1948’de Çekoslovakya Komünist Partisi’nin SSCB’nin desteğini alarak yaptığı askeri darbe ile yönetimi ele geçirdiği “*Prag Darbesi*”, Avrupa’daki devletlerin örgütlenerek NATO’yu kurmasında önemli bir etkisi olmuştur. Prag darbesinden sonra İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg dışişleri bakanları Brüksel’de bir araya gelerek 17 Mart tarihinde Brüksel Antlaşması’nı imzalamışlardır. Bu antlaşmanın 4. Maddesine göre, taraf devletlerden bir tanesi, Avrupa’da silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde, diğer taraf devletler askeri güç dahil olmak üzere, tüm olanaklarıyla saldırıya uğrayan devlete yardım etme kararı almışlardır. Brüksel Antlaşması ile birlikte Eylül 1948’de “*Batı Birliği Savunma Örgütü*” adı verilen ittifak kurulmuştur (Doğan, 2005, s. 72).

1948 yılında yaşanan diğer bir önemli olay ise “*Berlin Bunalımı*” olmuştur. SSCB, Batı Berlin ve Almanya arasındaki kara ulaşımını tamamen kesmiş, ABD ve İngiltere’nin ulaşımı havadan yapılmaya başlanmıştır. Batı Berlin, SSCB tarafından ablukaya alınarak Almanya’nın ikiye ayrılması da hızlanmıştır (Koç, 2016, s. 37).

Prag darbesi ve Berlin bunalımı, ABD'nin yalnızcılık politikasını bırakması yönünde de bir zorunluluk olarak doğmuştur. Senatör Vandenberg'in 11 Haziran 1948'de kabul edilen karar tasarısı ile ABD'nin Avrupalı devletler ile bir araya gelmesinin önü açılmıştır (Doğan, 2005, s. 72).

4 Nisan 1949'da ABD'nin önderliğinde, Kanada, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz ile birlikte NATO kurulmuştur. NATO'nun kuruluş anlaşmasıyla birlikte, anlaşmayı imzalayan taraflar arasında **“sürekli ve etkin bir kendi kendine yetme ve karşılıklı yardım”** amacı olarak görülmüştür. **“Taraflardan birine yapılmış saldırı hepsine karşı yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilmesi”** kararı alınmıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 57).

Marshall Planı gibi NATO'nun kuruluşu da SSCB'nin tepkisini çekmiştir. Batı Almanya'nın da NATO'ya üye olmasından sonra SSCB kendi uydu devletlerini (Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya) toplayarak Varşova Paktı'nı kurmuştur (Spanier & Hook, 2016, s. 57).

Soğuk Savaş'ın bu döneminde, ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikasıyla birlikte, Batı Avrupa büyük bir öneme sahip olmuştur. Ancak bunun yanında Asya'ya bu kadar önem verilmemiş ve ikinci plana atılmıştır. Bunun nedeni ise Asya'nın çok uzakta olması, ekonomilerinin çok büyük olmaması ve siyasal ve sosyal yapılarının tamamen farklı olması olmuştur (Spanier & Hook, 2016, s. 60).

1.2.4.2. Kore Savaşı

1950 başlarında Truman yönetimi Avrupa'nın ötesinde komünist yayılması ile ilgili büyük endişe yaşamaya başlamışlardır. 1950 yılının Haziran ayında Güney Kore'nin Kuzey Kore tarafından işgal edilmesi bu endişeleri haklı çıkarmıştır. ABD, BM'nin de desteğini alarak burada askeri bir müdahale gerçekleştirmiştir. Yani Kore'de çıkan bu savaş, Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması olmuştur (Spanier & Hook, 2016, s. 64).

Kuzey Kore ve Güney Kore arasında çıkan bu savaş birbirlerine zıt iki rejimin birbirleriyle mücadelesinden dolayı ortaya çıkmıştır. Kuzey, SSCB tarafından desteklenen bir rejim iken, Güney ise ABD'nin desteklediği ve Kore olarak tanıdığı rejim olmuştur. ABD, çevreleme politikası çerçevesinde ve diğer ülkelerin bağımsızlıklarını korumak için yardım edeceği konusundaki verdiği güvencenin boş

bir güvence olmadığını göstermek istemiştir. Bunun üzerine BM, barış gücünün savaşa dahil olması için bir çağrıda bulunmuştur (Spanier & Hook, 2016, s. 65).

1951 yılına gelindiğinde iki taraf arasında ateşkes görüşmeleri yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmadığı için çözümsüzlük devam etmiştir. Kore bölgesi, çok uzak bir bölge olduğu için ABD'ye büyük bir yük oluşturmuştur ve sonlandırılması gerekmiştir.

1953 yılında ABD'de ve SSCB'de olan lider değişimleri olayı farklı bir boyuta taşımıştır. ABD'de başa geçen Dwight Eisenhower ateşkes sağlanamazsa Çin'e karşı bir atom bombası atacıklarını dile getirmiştir. SSCB'de de Stalin'in ölümünden sonra başa gelen halefi ise "Batı ile barış içinde bir arada yaşama" çağrısında bulunarak komünist olmayan dünya ile uluslararası gerilimi yumuşatmak istediklerini dile getirmiştir.

Savaşın sonucu olarak Kore komünist ve komünist olmayan iki blok olarak bölünmüştür. Bunun üzerine 1953 yılının Ağustos ayına gelindiğinde ABD ile Güney Kore arasında Kuzey'den gelebilecek başka bir saldırıyı caydırmak amacıyla karşılıklı güvenlik paktı imzalanmıştır.

1.2.4.3. Süveyş Krizi

Süveyş Kanalı uzun yıllar boyunca İngiliz ve Fransız şirketler tarafından işletilmiştir. Mısır, bağımsızlığını kazandıktan sonra Süveyş Kanalı'nın uluslaştırılmasını birçok kez istemiş ancak bu düşüncesinde başarılı olamamıştır (Serbest, 2017, s. 698).

Süveyş Kanalı üzerinde inşa edilecek olan Asvan Barajı, Süveyş Kanalı'nın uluslaşmasına giden süreçteki en önemli olay olmuştur. Barajı kimin inşa edeceğine karar verilmesindeki süreç, o dönemde Mısır'ın siyasi tutumundan kaynaklanmıştır. ABD ve İngiltere barajın inşasına destek vererek Mısır ile olan ilişkilerini geliştirebileceğini düşünmüşlerdir. Ancak Mısır yönetimi, SSCB tarafından daha iyi tekliflerin gelebileceğini düşünerek ABD ve İngiltere'nin teklifini beklemeye almıştır (Serbest, 2017, s. 698).

Mayıs 1956'da, Mısır yönetimi, Tayvan'daki Çan-Kay-Şek yönetimini tanımak yerine komünist Çin yönetimini tanımıştır. Bu olay ABD'nin büyük tepkisini

çekmiştir. Bunun üzerine Temmuz 1956'da ABD, Asvan Barajı için yaptığı teklifinden vazgeçmiştir (Serbest, 2017, s. 699).

ABD, tekliften vazgeçmesi üzerine Süveyş Kanalı'nın ulusallaştırılması kararını 26 Temmuz 1956'da açıklamıştır. Ancak bu karar Batı ülkelerine stratejik düzeyde büyük bir darbe olmuştur. Akdeniz'deki dengeleri bozulan Batı'nın aynı zamanda Uzakdoğu ile bağlantıları da sekteye uğramıştır (Serbest, 2017, s. 700).

Ortaya çıkan bu soruna çözüm bulmak adına İngiltere, 16 Ağustos 1956 yılında Londra'da 22 ülkenin katıldığı bir konferans gerçekleştirmiştir. Toplantıya katılan ABD Dışişleri Bakanı Dulles, "*Dulles Planı*" adı altında üç öneri sunmuştur (Duman, 2005, s. 319);

- ✓ *Kanal, sınırlama olmaksızın her devlet tarafından kullanılmalıdır.*
- ✓ *Mısır hükümetine adaletli bir gelir sağlanmalıdır.*
- ✓ *Süveyş Kanalı'nı işleten şirkete adaletli bir tazminat verilmelidir.*

Dulles'in verdiği bu öneriler, Süveyş Kanalı'nın ulusallaştırılmasına ABD'nin karşı çıkmadığını ortaya koymuştur (Serbest, 2017, s. 701).

Sorunun çözümü için diplomatik ilişkiler sürerken, İngiltere ve Fransa, çözüm sürecinin sekteye uğrayacağı olasılığını düşünerek askeri planlar yapmışlardır. Dönemin ABD Başkanı Eisenhower, İngiltere ve Fransa'nın böyle bir girişimde bulunmasının, bölgedeki SSCB tehdidini artıracaklarını düşünerek İngiltere ve Fransa tarafından yapılabilecek olası bir askeri müdahalenin karşısında yer alacağını belirtmiştir (Serbest, 2017, s. 702).

Yapılan görüşmelerde alınan kararlar, İngiltere ve Fransa'yı büyük hayal kırıklığına uğratmıştır. 22-24 Ekim 1956 tarihlerinde Paris'in Sevres banliyösünde, İngiltere, Fransa ve İsrail anlaşarak Süveyş sorununu çözmek adına Mısır'a asker müdahalede bulunmayı planlamışlardır. 26 Ekim 1956'da İsrail, Mısır'a saldırıyı başlatmıştır (Özen & Yeşilyurt, 2018, s. 101).

İsrail'in Mısır'a saldırması üzerine, ABD, BM Güvenlik Konseyi'ne bir mektup yollayarak, İsrail'in Mısır ile yaptığı ateşkes anlaşmasını bozduğunu ve Mısır topraklarına hukuka aykırı olarak girdiğini, bunun için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini istemiştir (Serbest, 2017, s. 704).

ABD'nin bu çağrısı üzerine BM, konuyu görüşmek üzere Güvenlik Konseyine taşımıştır. Mısır, İngiltere ve Fransa'nın işgal hareketinin durdurulmasını talep etmiş, ancak İngiltere ve Fransa tarafından veto verildiği için karar sonuca ulaşamamıştır (Serbest, 2017, s. 704).

Güvenlik Konseyi'nden bir sonuç alınmayınca, yaşanan sorun, Yugoslavya tarafından Genel Kurul'a taşınmıştır. ABD ve SSCB, sürpriz bir şekilde saldırıya karşı net bir tavır sergilemişlerdir. ABD ve SSCB'nin aynı şekilde karar vermesinden ötürü İngiltere Kasım ayında ve Fransa da Aralık ayında ateşkes ilan ederek bölgeden çekilmiştir (Özen & Yeşilyurt, 2018, s. 122).

Süveyş sorunundan sonra bölgede SSCB'ye karşı bir sempati oluşmuş ve Batı karşıtlığı başlamıştır.

Başkan Eisenhower, Ortadoğu'nun SSCB etki alanına girmesinin önüne geçmek ve bölge halkının desteğini almak için 5 Ocak 1957 Eisenhower Doktrinini yayınlamıştır. Bu doktrine göre, Ortadoğu ülkelerine ekonomik ve askeri yardım yapılacak, bu ülkelere komünist bloktan bir saldırı gelmesi halinde Amerikan Ordusu devreye girerek müdahale edecektir. Eisenhower Doktrini ile birlikte ABD, Ortadoğu'da da SSCB ile karşı karşıya gelmiştir (Oran, 2016, s. 564).

1.2.4.4. Küba Füze Krizi

1962 yılına gelindiğinde, ABD ve SSCB arasında yaşanan gelişmelerden en önemli olanı silahlanma yarışı olmuştur. İki ülke birbirlerine üstünlük kurabilmek adına nükleer ve konvansiyonel silahlarla birlikte tüm dünyadaki füzelerinin sayılarını artırmıştır. Bu silahlanma yarışının sonucunda Küba Füze Krizi patlak vermiştir (Gözen, s. 19).

1962 tarihinde yaşanan Küba Füze Krizi, Soğuk Savaş'ın nükleer bir çatışmaya dönüşmesi en muhtemel, en ciddi krizi olmuştur. SSCB'nin Küba'nın büyük bir kısmına füzeler yerleştirdiğinin anlaşılması krizin ana nedenini oluşturmuştur (Özdamar, 2007, s. 42).

Dönemin Başkanı Kennedy, Küba'ya gelen SSCB gemilerinin durdurularak aranmasını içeren deniz ablukası uygulaması başlatmaya karar vermiştir. Bunun yanında her ihtimal göz önüne alınarak hava harekâtı için de uçaklar hazır duruma

getirilmiş ve ABD Ordusu en üst düzeyde alarma geçirilmiştir. Bu konuyla ilgili NATO'da bilgilendirilerek uygulanan ablukaya destek istenmiştir. Bu istek, NATO üyeleri tarafından da Küba'da füze görmek istememelerini belirtmesiyle destek almıştır (Göz, s. 13).

27 Haziran 1962'de yaşanan gelişmeler krizin seyrini değiştirmiştir. Küba üzerinde uçtuğu fark edilen ABD'ye ait U-2 keşif uçağı, SSCB karadan ateşlediği füzelerle düşürülmüştür. Ancak ABD tarafından uçağın düştüğü bölgelere müdahale edileceği açıklanmamıştır. Yine aynı gün SSCB hava sahası içinde bulunan Sibirya bölgesinde uçan ABD'ye ait U-2 uçağı fark edilmiş ancak SSCB tarafından düşürülmeyle uyarı yapılmakla yetinilmiştir. Bu gelişmeler her iki tarafın krizi artık sonlandırmaya doğru götürdüğünün işaretleri olmuştur. Nitekim 28 Ekim 1962 tarihinde iki devlet anlaşmaya vardıklarını açıklamışlardır (Göz, s. 15).

Bu krizin sonucunda iki taraf anlaşarak birbirleriyle aralarında tekrar böyle bir durumun yaşanmasını önlemek adına “*detant*”(yumuşama) dönemi başlamıştır (Gözen, s. 19).

1.2.5. Detant(Yumuşama) Dönemi

Detant Dönemi'nde ABD ve SSCB, aralarındaki gerginliği azaltmak amacıyla karşılıklı görüşmelere başladığı bir dönemdir. Bu dönemde uygulanan politikalarla taraflar ilişkilerinde çatışmayı ve gerginliği kısmen azaltmıştır. ABD ve SSCB nükleer silahlanma yarışında birbirlerine yakın güçler haline gelmeleri, dünyada nükleer bir savaşın olasılığını artırmıştır. Çıkacak olan muhtemel bir savaşta, iki devletin de büyük zararlar görecektir, savaşa yol açabilecek unsurları ortadan kaldırmayı gerekli kılmıştır. Bu nedenle iki devlet de silahsızlanma ve bazı silahlarda sınırlandırma yolunu seçmişlerdir (Sandıklı, 2012, s. 12-13).

1.2.5.1. SALT-I

Küba Füze Krizi sonrasında ABD ve SSCB'nin arasındaki sorun, tarafların anlaşmaya varmasıyla birlikte iki taraf arasındaki nükleer silahların sınırlandırılmasında bir kilometre taşı olmuştur. İlk kez 1963'te ABD, SSCB ve İngiltere arasında, Moskova'da “*Nükleer Denemelerin Kısmen Yasaklanması Antlaşması*”(Test Ban Treaty) imzalanmıştır. Aynı zamanda yaşanabilecek bir kriz anında iki ülke arasında, birbirlerine hızlıca mesajlarını iletebilecekleri ve nükleer bir

savaşın önüne geçmek adına “*kırmızı telefon hattı*”(hot line treaty) kurulmuştur. Ancak bu gelişmeler, nükleer yarışın önüne geçememiş ve devletler bu yarışa devam etmişlerdir (İzmir, 2017, s. 187).

Nükleer silahların sınırlandırılması konusunda 1969’da Helsinki’de ABD ve SSCB arasında SALT-I (Strategic Arms Limitation Talks-Stratejik Silahları Azaltma Görüşmeleri) silahsızlanma konusunda önemli bir adım olmuştur. Bu görüşmeden sonra SALT-I Antlaşması 1972’de Moskova’da imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte ABD ve SSCB’nin ilişkilerinin temel esasları belirlenerek sorunların barışçıl yollarla çözülmesi süreci başlatılmıştır. Görüşmelere başlanılan 1969 yılı Detant Dönemi’nin başlangıcı sayılmaktadır (Kavuncu, 2013, s. 120).

Nükleer silahsızlanma yolunda, yeni anlaşmaların ortaya çıkmasına da ön ayak olan SALT-I Anlaşması, nükleer çatışmalarda kullanılabilir olan stratejik silahların sınırlandırılmasında ilk somut ilk girişim olmuştur (Kavuncu, 2013, s. 121).

1.2.5.2. Vietnam Savaşı

ABD ve SSCB arasında yumuşama süreci içerisinde Vietnam Savaşı patlak vermiştir. Fransa’nın sömürgesi olan Vietnam, 1954 yılında imzalanan Cenevre Antlaşması ile Kuzey ve Güney Vietnam olmak üzere iki farklı bağımsız devlet durumuna gelmiştir. Kuzey Vietnam yönetimini, komünist gruplar elinde tutmuştur. 1957 de Kuzey Vietnam’daki komünist rejim, Güney’deki yönetimi değiştirerek ve birleşmeyi sağlamak amacıyla savaş başlatmıştır. Bunun üzerine Güney Vietnam, ABD’den yardım istemek zorunda kalmıştır. ABD’de Güney Vietnam’a askeri ve ekonomik açıdan yardımlar yapacağını dünya kamuoyuna bildirmiştir (Şimşek, 2008, s. 312-313).

1965 yılına gelindiğinde Kuzey Vietnam birliklerinin Güney Vietnam sınırlarına girmesi üzerine ABD, Güney Vietnam’a önce 20.00 asker göndermiş ve daha sonra bu sayı 500.000’e kadar çıkartılmıştır (Lefebvre, 2005, s. 46).

Ancak ABD’nin bu hamlesi ABD’deki şehirlerde ve üniversitelerde büyük protestolara sebep olmuştur. ABD kendi ülkesinden böyle bir tepki görmesi sebebiyle savaşa karşı olan tutumlarını değiştirmek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda Avrupa devletlerinin de savaşa onay vermemesi ABD’nin işini daha da zorlaştırmıştır (Şimşek, 2008, s. 317).

ABD, Vietnam'da amaçladığı başarıyı gösterememiştir. 1973 yılında savaş sona ermiş ve iki taraf arasında Paris'te ateşkes anlaşması imzalanmıştır. ABD, SSCB, Çin ve on iki ülke bu anlaşmayı onaylayarak imzalamışlardır. Anlaşmaya göre; ABD kuvvetleri Vietnam'dan çekilecek, esirler karşılıklı geri verilecek, Kuzey ve Güney Vietnam arasında yapılacak müzakerelerle birlikte Vietnam'da birleşme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 102).

ABD'de, Vietnam mağlubiyetinden kısa bir süre önce dönemin başkanı Lyndon Johnson yerine Richard Nixon gelmiştir. Başkan Nixon'ın yayımladığı doktrinde, ABD stratejisinin üç önemli politikası vardır. İlki Vietnam'dan çekilmek olmuştur. İkincisi, Çin'le yakınlaşmak ve ilişkileri geliştirmek, üçüncüsü ise SSCB ile yumuşama durumuna geri dönmek olmuştur (Gözen, s. 20).

Başkan Nixon, 1972 yılında Çin'i ziyaret etmesinin hemen ardından ABD, Çin'i tanımış ve Çin'in BM'ye üyeliğine konulan vetoyu kaldırmıştır. Ancak bu dönemlerde ortaya çıkan Arap-İsrail Savaşları ve diğer yandan yaşanan 1963-74 petrol krizleri, ABD'yi zora sokmuştur. Bu savaşlar ve ekonomik krizler ABD'yi olumsuz şekilde etkilemiş ve ABD'nin Ortadoğu bölgesine olan ilgisini daha da artırmıştır (Gözen, s. 21).

1.2.5.3. Watergate Skandalı

Tüm bu yaşananlar sırasında, dönemin başkanı Nixon'ın adı büyük bir skandala karışmıştır.

Watergate iş merkezindeki Demokrat Parti'nin bürosuna bir hırsızlık düzenlenmiştir. Yapılan soruşturmalardan sonra hırsızların Nixon'ın başkan olduğu Cumhuriyetçi Parti ile bağlantılarının oldukları öğrenilmiştir. Amaçları, Demokrat Parti'nin telefonlarını gizlice dinleyebilmek için mikrofonlar yerleştirmek, daha deri ve büyük bir plan olan yangın bombası planıyla da bağlantılı olduğu ortaya çıkmıştır (Güzel, 2015, s. 76).

Bu olay sonucunda Başkan Nixon istifa etmek zorunda kalmıştır. Watergate Skandalı, tarihte ilk defa bir ABD Başkanını istifa etmek zorunda kaldığı en büyük skandal olarak tarihe geçmiştir. Başkan Nixon'ın istifasının üzerine yerine Gerald Ford gelmiştir (Gözen, s. 21).

1.2.5.4. Arap-İsrail Savaşları

Gerald Ford'un kısa süren yönetiminin ardından, 1977 yılında başa Jimmy Carter gelmiştir. Başkan Carter, ABD Dış Politikasında Wilson İdealizmini tekrar öne çıkartmış ve insan hakları koruyucusu rolüne bürünmüştür. Başkan Carter dış politikasının ilk amacı Arap-İsrail Savaşı'nı bitirmek olmuştur. Bunun için 1979'da Camp David Barış Antlaşması'nın imzalanmasına öncülük etmiş ama hemen ardından İran Devrimi yaşanınca izlenen bu dış politika süreci olumsuz bir şekilde etkilenmiştir (Gözen, s. 62).

1947 yılında BM, Filistin'i Yahudi devleti ve Arap devleti olarak ikiye bölmüştür. Daha sonraki süreçte Yahudi devleti için planlamalara devam edilmiştir. 14 Mayıs 1948'de David Ben-Gurion'un başbakanı olduğu İsrail devleti kurulmuştur (Spanier & Hook, 2016, s. 119).

Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan ve Suriye kurulan bu İsrail devletini reddetmişlerdir. Bunun üzerine İsrail'i işgal etmişlerdir ve bu Birinci Arap-İsrail savaşını ateşlemiştir. ABD'den gelen yardımlarla başarılı bir savunma yapan İsrail ordusu, kısa bir süre sonra da bölgedeki savaşı kazanmıştır. Bunun üzerine BM tarafından oluşturulan sınırın ötesine geçmiş ve sınırlarını daha da genişletmeye başlamıştır. Yenilen Arap devletleriyle ayrı ayrı barış anlaşmaları imzalanmıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 119).

Ancak bölgedeki barış korumak çok zor olmuştur. 1967'de Mısır'ın lideri Cemal Abdül Nasır, Arap milliyetçiliğini canlandırarak başka bir savaşa yol açmıştır. Birleşik Arap Cumhuriyeti fikrini ortaya atmış, Ürdün ve Suriye'den de destek almıştır. Arap orduları İsrail'i kuşatmış ancak savaşı İsrail kazanmıştır. Bu savaş sonucunda İsrail, Ürdün Nehri'ndeki Batı Şeria, Suriye'deki Golan Tepeleri ve Kudüs'ün yarısını ele geçirmiştir (Spanier & Hook, 2016, s. 120).

1973 yılında Mısır ve Suriye, Yahudilerin kutsal günü olan Yom Kippur gününde İsrail'e saldırmıştır. SSCB, Mısır ve Suriye'ye bu saldırıda büyük çapta askeri teçhizat yardımı yapmıştır. ABD'de İsrail'e benzer bir şekilde yardım yapmıştır. Bunun üzerine SSCB, bölgede asker konuşlandırma tehdidinde bulunmuştur. ABD ise SSCB'ye cevap olarak tüm askeri birliklerini dünya çapında nükleer alarma geçirmiştir. Ancak daha sonra SSCB'nin bu tutumundan vazgeçmesi

üzerine ABD’de, İsrail’e ilerlemesini durdurması için baskı yapmıştır. Bu hamleler doğrultusunda taraflar arasında bir ateşkes yapılmıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 120).

Yom Kippur Savaşı’ndan yaklaşık dört sene sonra ABD Başkanı olan Jimmy Carter, tüm tarafların savaştan sonra başlattıkları müzakereleri yeniden başlatılmasını önermiştir. 1977 yılının sonlarına doğru Ortadoğu’daki sorunların çözümü için bir anlaşmaya varılmıştır. Ancak bu anlaşmadan hiçbir taraf memnun kalmamıştır. Bu sebeple İsrail ve Mısır, ABD ve SSCB’yi dahil etmeden müzakere etmeye karar vermiştir. Ancak yapılan bu ikili müzakereler hiçbir sonuca varmamıştır. Bunun üzerine ABD müzakere sürecine yeniden katılmıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 121).

ABD Başkanı Carter, Ortadoğu’da çözüme ulaşabilmek için üç koşulun olduğunu öne sürmüştür. Bu koşullardan birincisi, 1967’de İsrail’in ele geçirdiği toprakların bir kısmını geri vermesi olmuştur. İkincisi, Filistinlilerin arabuluculuk sürecine dahil olması gerektiği olmuştur. Üçüncüsü ise, İsrail’in bu şartları kabulü durumunda, Arapların İsrail ile düşmanlıklarını sonlandırmalarını ve bir barış anlaşması yapmaları gerektiği olmuştur (Spanier & Hook, 2016, s. 122).

1978 yılının Eylül ayında Başkan Carter, Mısır’ın lideri Sedat’ı ve İsrail’in lideri Begin’i, Maryland’deki başkanlık misafirhanesi Camp David’de buluşmak için davet etmiştir. Burada yapılan görüşmelerde üç ay içerisinde bir barış anlaşmasının imzalanması taahhüdüyle birlikte bir dizi anlaşma ortaya çıkmıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 122).

İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nden çekilmeyi reddetmiş ancak Filistinlilerin meşru haklarını tanımaya, bölgeler üzerinde gelecekteki müzakerelere Filistinlilerin katılmasına izin vermeye ve Batı Şeria’daki yeni İsrail yerleşimlerini geçici olarak durdurma sözü vermiştir. Buna karşılık olarak İsrail, Mısır tarafından resmen tanınmıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 122).

1.2.5.5. Helsinki Nihai Senedi

SALT-I Antlaşması’ndan sonra, Finlandiya’nın çağrısı üzerine, Arnavutluk hariç bütün Avrupalı devletlerin, ABD’nin ve Kanada’nın da katıldığı, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı (AGİK), Helsinki’de toplanmıştır. Görüşmelerin

sonucunda hazırlanmış olan ve uluslararası ilişkilerde temel barış ve iş birliğini kapsayan Helsinki Nihai Senedi 1 Ağustos 1975’de imzalanmıştır (Karabulut, 2011, s. 72).

Helsinki Nihai Senedi, uluslararası ilişkiler açısından bağlayıcılığı olmayan, daha çok “*iyi niyet ve gayret*” bildirgesi olmuştur. Devletlerin uymalarının istendiği 10 kuraldan oluşmaktadır (Karabulut, 2011, s. 73);

- ✓ *Devletlerin egemen eşitliği*
- ✓ *Kuvvet kullanma ya da tehdidinden kaçınılması*
- ✓ *Sınırların dokunulmazlığı*
- ✓ *Toprak bütünlüklerine saygı*
- ✓ *Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi*
- ✓ *İç işlerine müdahale edilmemesi*
- ✓ *İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı*
- ✓ *Halkların self-determinasyon haklarının tanınması*
- ✓ *Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde işbirliği*
- ✓ *Uluslararası hukuk yükümlülüklerin yerine getirilmesi*

Helsinki Nihai Senedi’nin, ABD için en önemli etkisi, SSCB tarafından da kabul edilerek benimsenmiş olmasıdır.

1.2.5.6. SALT-II

20 Ocak 1977’de ABD’nin yeni başkanı seçilen Jimmy Carter, başkanlık töreninde yaptığı konuşmasında, nükleer silahların sınırlandırılmasında büyük çaba harcayacaklarını belirtmiştir. 3 Ekim 1977’de süresi dolacak olan SALT-I anlaşmasının yerine, yeni bir anlaşma için iki ülkenin dışişleri bakanları bir araya gelmiştir. Ancak yapılan bu görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır (Kavuncu, 2013, s. 124-125).

18 Haziran 1979’da, ABD Başkanı Carter ve SSCB Başkanı Brejnev, Viyana’da stratejik silahların sınırlandırılması için SALT-II anlaşmasını imzalamışlardır. Bu anlaşmada önceki anlaşmada geçerli olan silahların sayısında azaltma yapılmıştır (Kavuncu, 2013, s. 125).

Ancak SALT-II Anlaşması, ABD Senatosu tarafından onaylanmamış ve yürürlüğe girmemiştir.

1978 yılında, SSCB ve Afganistan arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İş Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Bununla birlikte Afganistan hızlı bir şekilde SSCB etkisine girmeye başlamıştır. 1978 yılının sonlarına doğru Afganistan halkı, SSCB yanlısı yönetime karşı bir direniş başlatmış ve Afganistan yönetimi SSCB'den askeri yardım istemiştir. Bu yardım isteği üzerine SSCB, Aralık 1979'da gönderdikleri askeri kuvvetlerle birlikte Afganistan'ı işgal etmiştir (Sasaoğlu, 2014, s. 1).

SSCB'nin Afganistan'ı ele geçirmesi dünyada büyük tepkilere yol açmış ve birçok devlet tarafından kınanmıştır. İlk önce Çin, ardından da Pakistan bu meseleyi BM'ye taşımışlardır. SSCB'nin bu tutumu karşısında ABD SALT-II'yi imzalamayarak Afganistan'daki direnişçilere yardım etmeye başlamıştır.

1.2.6. Soğuk Savaş'ın Son Dönemleri

İran ve SSCB merkezli gelişmeler, Carter Yönetimini yeni bir dış politika izlemeye yöneltmiştir. İdealizmi terk ederek, savunma harcamalarını arttıran savaşçı bir politika izlenmeye başlanmıştır. Carter Doktrini, Basra Körfezi'nin ABD için hayati bir önemi olduğunu ve buraya gelecek tehditlere karşı her türlü misillemenin yapılacağını ilan etmiştir. Bununla birlikte ikinci Soğuk Savaş başlamış ve Çevreleme Politikası hız kazanmıştır (Gözen, s. 21).

Ancak Carter Doktrini'nde belirtilen Çevreleme Politikası, Başkan Carter döneminde değil, kendisinden sonra başkanlık koltuğuna oturan Ronald Reagan tarafından uygulamaya konulmuştur. Başkan Reagan yönetimiyle birlikte SSCB'yi çevrelemenin yanında SSCB'yi geriletmeyi öngören bir strateji izlenmeye başlanmıştır. Başkan Reagan'ın politikası, 1970'li yılların SSCB ile başlayan yumuşamayı durdurmak, nükleer silahları sınırlama anlaşmasını durdurmak ve SSCB'ye karşı nükleer üstünlüğe geçmek olmuştur (Koni, 2007, s. 39).

ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin hazırladığı ve Başkan Reagan'ın imzalamasıyla 32 numaralı kararı alınmıştır. Bunun sonrasında 1982 yılında Güvenlik Konseyi 66 numaralı karar da bu amaç doğrultusunda alınmıştır. Alınan bu kararlar, Doğu Blok'unda yer alan komünist rejimi devirmek isteyen devletlere yardım etmeyi, bölgedeki psikolojik hareketleri arttırmayı, Moskova'ya bağlı rejimlerin

Moskova'dan uzaklaştırılmasını, SSCB ekonomisinin temellerini oluşturan petrol, altın fiyatları ve tahıl üretimi üzerine saldırı başlatmak olmuştur (Koni, 2007, s. 40).

Başkan Reagan'ın diğer bir önemli adımı, SSCB'nin Üçüncü Dünya'ya yayılmasını engellemeye çalışmak olmuştur. Reagan Doktrini olarak adlandırılan stratejiyle birlikte, SSCB'nin, Vietnam, Etiyopya, Angola, Küba ve Afganistan'daki varlığını engellemeye hatta yok etmeye çalışmak olmuştur (Gözen, s. 22).

Başkan Reagan döneminin dış politikasının en büyük önemi, SSCB ve Doğu Bloğunun çöküşünde oynamış olduğu rol olmuştur. Bu dönemde ABD'nin ileri düzeyde silahlanmasına, SSCB tarafından karşılık verilememiş ve SSCB bu yarışta geride kalmıştır. SSCB'nin Afganistan'da başarılı olamaması ekonomik ve askeri olarak SSCB'yi büyük zora sokmuştur. Tam da bu zamanlarda SSCB'nin içerisinde yaşadığı krizler, SSCB'yi güçsüz hale getirmiştir. ABD'nin, SSCB'yi değiştirme politikaları başarılı olmuş ve SSCB, Gorbaçov yönetiminde değişim eğilimlerine gitmiştir (Koni, 2007, s. 40).

1985 yılına gelindiğinde, dönemin SSCB Başkanı Mikhail Gorbachev, radikal politikalar izleyerek, iç politikada Perestroika(Yeniden Yapılanma) ve Glasnost(Açıklık) reformları yapmıştır. Bunun yanında dış politikada da ABD ile yakınlaşarak ABD ve SSCB ilişkilerinde köklü değişiklikler olmuştur. Gorbachev yönetimindeki SSCB, ABD ile çatışmayı gündeminden çıkartmıştır (Gözen, s. 23).

Başkan Reagan yönetimindeki ABD dış politikası 45 yıllık Soğuk Savaş ve 73 yıldır var olan SSCB'yi bitirmiş, dünya üzerindeki uluslararası sistemin işleyişini tamamıyla değiştirerek yeni bir dönemi başlatmıştır.

1.3. ABD'NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DIŞ POLİTİKASI

Soğuk Savaş, SSCB'nin dağılması ile son bulmuştur. Aynı zamanda SSCB'nin dağılması, ABD'nin tek süper güç olduğu tek kutuplu bir sistem doğurmuştur.

Başkan Reagan'dan sonra 1989 yılında başkanlık koltuğuna Cumhuriyetçi Parti'den George Helbert Walker Bush geçmiştir. Başkan Bush, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk başkanı olmuş ve SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi, Doğu Bloğunun dağılması, silahların azaltılması, kapitalist sistemin sosyalizme karşı aldığı

galibiyetinin kutlamaları gibi gelişmeleri kullanarak bir dış politika yürütmüştür (Brzezinsky, 2008, s. 51).

Tarihler 1989-1990 yıllarını gösterdiğinde, ABD'nin Panama'ya müdahalesi gerçekleşmiştir. ABD'nin bu dönemdeki en büyük amaçları, Almanya'nın NATO bünyesinde birleştirmesi ve Doğu Avrupa'yı SSCB'den temizlemek olmuştur (Ermağan, 2012, s. 23).

Bu düşünceler, ABD'nin eski yıllarda benimsediği “müdahaleci” yapısına dönüş yapacağına sinyalleri olmuştur. Bu dönem, ABD askeri müdahaleciliği ve yeni muhafazakârlık etkisinde bir dönem olarak karşımıza çıkmıştır.

Soğuk Savaş'tan sonra başa gelen Başkan Bush yönetimi kısa sürmüş ve başkanlık görevine Bill Clinton gelmesi olmuştur.

Başkan Clinton göreve geldiğinde üç ana hedef belirlemiştir (Ambrose & Brinkley, 1997, s. 401-410);

Bunlardan birincisi, ABD'nin güvenlik kapasitesinin ve ABD ordusunun modernleştirilerek, yeniden yapılandırılması olmuştur. İkincisi, dünya çağında demokrasiyi geliştirmek ve uluslararası sistemde ekonominin payını arttırmak olmuştur. Üçüncüsü ise, ABD ticaretinin ve kapitalist sistemin güvenli bir şekilde dünyadaki varlığını sürdürmesi gerektiği olmuştur.

Yönetiminin ilk döneminde ekonomik alanda büyük atılımlar gerçekleştiren Başkan Clinton, ülke içinde gelişen ekonomi sayesinde dış politika da ekonomi merkezli bir strateji izlemiştir. Başkan Clinton döneminin en önemli dış politika hedefi ABD'nin ekonomik çıkarlarını korumak olmuştur.

Ancak Başkan Clinton'ın ekonomik alandaki bu başarıları, Cumhuriyetçiler tarafından eleştirilere maruz kalmış, dış politikada askeri açıdan başarısız olduğu düşünülmüştür.

Başkan Clinton, ikinci kez yönetimi geldiğinde, izlediği stratejiyi değiştirmiş ve eleştirileri göz önünde bulundurarak yeni bir politika izlemiştir.

1996 yılında, ABD'nin ulusal güvenlik stratejisi **“savaşmaya ve ülke dışına gönderilmeye her an hazır bir silahlı kuvvetle güvenliği sağlamak; ABD'nin**

iktisadi canlanmasını hızlandırmak ve ülke dışında demokrasiyi teşvik etmek” şeklinde belirlenmiştir (Erhan, 2001, s. 86).

1997 ve 1998 tarihlerinde planlanan stratejilerde, askeri güce ağırlık verilerek, bazı ülkelerin ABD’ye karşı tehdit oluşturduğuna karar verilmiştir (Erhan, 2001, s. 86).

ABD’de 1990’lı yıllar, Başkan Clinton’ın yönetiminde, ABD’nin elinde bulundurduğu gücü ve stratejileri üstüne koyarak arttırdığı bir olmuştur. 2000 yılında eski başkan Bush’un oğlu, George W. Bush’un yönetime gelmesiyle ABD dış politikası yön değiştirmiştir. ABD, 11 Eylül 2001’deki “*İkiz Kuleler*” saldırısıyla sahip olduğu gücü daha da büyütme politikasını uygulamaya başlamıştır. ABD dış politikasında, “*yeni muhafazakar*”(neo-con) diye adlandırılan kesimin etkisiyle “*Pax Americana*” düşüncesi benimsenmiş, ABD’nin her alanda genişlemesinin kaçınılmaz olduğu düşünülmüştür. Ancak bu düşünce, dünyadaki diğer devletler tarafından kabul görmemiş ve ters bir etki yaratmıştır (Ermağan, 2012, s. 23).

1.3.1. Körfez Savaşı ve BM Müdahalesi

Ortadoğu bölgesi, tarih sahnesinde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. “*Eski Dünya*” olarak adlandırılan, üç büyük kıtanın birleştiği bir konumda olan bölge, petrol ve ulaşım yollarını da kontrol etmek için stratejik bir öneme sahiptir. Aynı zamanda, dünya ekonomisinin en büyük pazarlarından bir tanesi olma özelliği taşımakta ve dünyadaki petrol rezervlerinin büyük bir kısmını bünyesinde barındırmaktadır.

Ortadoğu bölgesinde Dünya petrol rezervlerinin %11’i bulunmaktadır. En fazla petrol rezervi Suudi Arabistan’da bulunmaktadır. Bu ülkeyi Irak takip etmektedir. Fakat Irak petrolünün özelliği yüzeye yakın olmasıdır. Bu durum, petrolün daha kolay çıkartılması ve daha ekonomik işlenmesine imkan tanımaktadır (Arnove, 2000).

Bu bölgede etkinliğini artırmak isteyen bölge devletleri arasında çekişmeler olmuştur. Irak, bu amacın gerçekleştirmek için İran ile sekiz yıl(1980-1988) boyunca savaşmıştır. Uzun süren bu savaş bir sonuca ulaşamayınca Irak, Körfez’e açılabilmek için Kuveyt’e doğru yönelmiştir.

Irak, 2 Ağustos 1990 yılında Kuveyt'i işgale başlamış ve ülke üzerindeki kuvvetini pekiştirmek adına 8 Ağustos'ta, Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklamıştır. 20 gün sonra, yani 28 Ağustos'ta, Irak yönetimi, Kuveyt'in 19. vilayetleri olduğunu ilan etmiştir (Arı, 2004, s. 575).

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin sonucu olarak, Orta Doğu'daki güç dengesi Irak'ın lehine yön değiştirmiştir. Basra Körfezi'nin bulunduğu bu bölge, petrol açısından çok önemli olduğundan dolayı ABD'nin bu bölgedeki ekonomik çıkarları tehlikeye girmiştir.

Yaşanan bu gelişmeler üzerine, BM'nin, Irak'ın Kuveyt topraklarından savaş olmadan çıkarılmasını amaçlayan 11 maddelik BM Güvenlik Konseyi(BMGK) Kararı alınmıştır. Ancak alınan bu kararlara Irak yönetimi yanaşmamış ve hiç birini kabul etmemiştir (Öztürk, 2010, s. 4).

BMGK'nın aldığı kararlardan en önemlileri şunlardır (Öztürk, 2010, s. 4);

- ✓ 2 Ağustos tarihli, Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılmasına ilişkin 660 sayılı karar,
- ✓ 6 Ağustos tarihli, 660 sayılı karara uyulmadığının tespiti halinde meşru müdafaa ve ekonomik yaptırımları öngören 661 sayılı karar,
- ✓ 25 Ağustos tarihli deniz ablukasını öngören 665 sayılı karar,
- ✓ Hava ablukasını öngören 670 sayılı karar,
- ✓ 29 Kasım 1990 tarihli, Irak'a karşı güç kullanılmasını öngören 678 sayılı karar.

678 sayılı karar özetle şunlardan bahsetmektedir: ***“Irak'ın BM kararlarına uyması için 15 Ocak'a kadar süre tanınmakta, uymadığı takdirde BM Kurucu Antlaşmasınının 7. bölümüne istinaden askeri güç kullanımı serbest olacaktır.”*** (Öztürk, 2010, s. 5).

1.3.1.1. Birleşmiş Milletler Müdahalesi-Çöl Fırtınası Harekatı

Irak kuvvetleri, 678 sayılı kararda belirtilen tarih olan, 15 Ocak 1991 tarihinin gece yarısına kadar Kuveyt'ten çekilmeyince, 17 Ocak 1991 tarihinde başlayıp 24 Şubat tarihine kadar devam edecek olan Çöl Fırtınası Harekatı adı ile anılan ***“Körfez Savaşı”*** yapılmıştır (Öztürk, 2010, s. 5).

Harekat, Irak'ın Kuveyt'i işgalinden yaklaşık dört ay sonra başlamıştır. Harekatın başlaması için geçen bu süreç, BM kuvvetlerinin yeterli güce ulaşabilmesi için beklenmiştir. BM Koalisyon kuvvetlerinin sayısı yaklaşık olarak 700.000 askerden oluşmuştur. (ABD – 425.000, Suudi Arabistan – 45.000, Mısır 30.000, İngiltere – 25.000, Suriye – 17.000, Fransa – 15.000, Kuveyt – 12.000, diğer İslam ülkeleri – 8.000 ve diğerleri 118.000) (Armaoğlu, 1991, s. 883).

Harekatın ilk aşaması havadan yapılmıştır. ABD'nin liderliğindeki BM Koalisyon kuvvetleri, bölgedeki BM ülkelerinde bulunan hava ve deniz üslerini kullanarak bir bombardıman başlatmışlardır (Armaoğlu, 1991, s. 883).

Başlatılan hava hareketından sonra Irak kuvvetleri oldukça zayıflamıştır. Harekatlar sonucunda gücünün büyük bir kısmını yitiren Irak'ın teslim olması için ABD, Irak'a, Kuveyt'ten çekilmesi için ultimatom vermiş ancak bir sonuç alamamıştır. Bunun üzerine, 100 saat sürecek olan kara harekatı, 24 Şubat günü başlamıştır. Kara harekatına hiçbir direniş gösteremeyen Irak kuvvetleri 25 Şubat günü Kuveyt'ten çekilmeye başlamışlardır (Körfez Krizi Sonrası Ortadoğu, 1992, s. 22).

Başkan Bush 28 Şubat'ta Kuveyt'in tamamen kurtarıldığını ve yeni bir dünya düzeni kurulduğunu ilan etmiştir (Oran, 2015, s. 255).

Savaşın resmen sona ermesi, Irak'ın, BMGK'nın 678 sayılı kararını kabul ettiğini resmen bildirdiği 6 Nisan 1991 tarihi olmuştur.

1 Ağustos 1990 tarihinde başlayıp 6 Nisan 1991'de sona eren savaş, BMGK'nın Soğuk Savaş sonrası ilk harekâtıdır. Körfez Krizi süresince, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkinin iyi bir şekilde devam etmesi, Soğuk Savaş dönemindeki anlaşmazlıkların aşıldığının açık bir göstergesidir. Sovyetler Birliği Ortadoğu'da ABD ile yeni bir çatışmaya girmekten çekinmiş, aynı zamanda da Irak'ın bölgede bir güç olmasını da istememiştir (Doğanay & Atun, 1994, s. 343-435).

Krizin çıkmasının ana nedeni, Irak'ın Ortadoğu'daki güç dengesini bozmasını önlemektir. Fakat bununla birlikte, Irak'ın askeri, ekonomik ve siyasi açılarından zayıflatılması da dengeyi farklı yönde değişmesine neden olmuştur. Bunun neticesinde, bölgede Irak'ın etkinliği azalırken, İran bölgede üstünlüğü sağlamış ve en

güçlü devlet haline gelmiştir. Bu ABD tarafından kabul edilebilir bir durum değildir ve bu nedenle de Bölgedeki çatışma ve huzursuzluklar devam etmektedir (Sander, 2008, s. 571).

Ortadoğu'da Körfez Krizi'nin ardından bölge petroleri üzerinde ABD'nin mutlak etkisi görülmektedir. Krizden sonra, gerek dışişleri bakanı Baker ve gerekse Başkan Bush verdikleri demeçlerde, **“Ortadoğu petrolerinin dost ellerde bulunduğunu vurgulamışlardır”**. Böylece, Petrol üreten bölge ülkeleri ABD ile dost olmak zorundadır (Armaoğlu, 1991, s. 885-888).

Irak'ın Kuveyt'i işgalinde sonra harekete geçen ABD, dünya düzenini koruyucu bir görevi üstlenmek yerine, çok uluslu bir siyasetin temsilcisi olmayı tercih ettiğini göstermiştir. ABD, Uluslararası hukuka bağlılığını, BM'nin kararlarına destek vererek göstermiştir.

ABD'nin yaptığı silah yardımları ile güçlenen Irak'ın, Kuveyt'i işgal ederek petrol rezervlerini güçlendirmesi ve kontrol edilemez bir güç haline gelmesi ihtimali ABD'yi harekete geçirmiştir (Arnove, 2000).

Körfez Savaşı sonrasında ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığı, eskisine oranla oldukça artmıştır. Böylece, ABD, İran'ın ya da başka bir devletin bölgeye hâkim olmasının önündeki en büyük güç olarak bölgede yer almıştır. ABD yönetimi, savaş sonrasında dört temel ilke geliştirmiştir.

Bu ilkeler (Uslu, 2000, s. 289-291);

- ✓ *Körfez bölgesinin güvenliği için yeni düzenlemeler yapılması,*
- ✓ *Silahlanmanın kontrol altına alınması,*
- ✓ *Ortadoğu'nun ekonomik gelişmesi için yeni mekanizmaların oluşturulması,*
- ✓ *İsrail'in Arap devletleri ile olan anlaşmazlıklarının çözülmesidir.*

1.3.2. Bosna-Hersek Savaşı ve Birleşmiş Milletler Müdahalesi

ABD dış politikasına **“üstünlük politikasının”** hakim olması, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ortaya çıkmıştır. Başkan G.H. Bush'un **“yeni dünya düzeni”** söylemi ve Başkan Clinton'ın **“genişleme ve angajman”** politikası, üstünlük politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Arı & Pirinççi, 2001, s. 2).

Soğuk Savaş'ın ardından dünyanın pek çok bölgesinde oluşan güç boşlukları, ABD, bu bölgelere müdahale ederek, bölgelerdeki etkisini artırmayı amaçlamıştır. Balkanlar da, Yugoslavya'nın dağılmasının sonucu olarak, güç boşluğu oluşan bir bölge olarak karşımıza çıkmıştır (Arı & Pirinççi, 2001, s. 2).

Yugoslavya içerisindeki ilk savaş Slovenya'da başlamış daha sonra Hırvatistan'da devam etmiştir. Savaşın en şiddetli yaşandığı bölge Bosna-Hersek olmuştur (Azarkan, 2011, s. 60).

1.3.2.1. Bosna-Hersek Savaşı

1990'lı yılların ilk zamanlarında Yugoslavya'da dağılma süreci başlamıştır. Yugoslavya'nın dağılmasını hızlandıran en önemli etken, Josip Broz Tito'nun ölümünden sonra başa gelen yönetimin, Sırp milliyetçiliği yaparak "*Büyük Sırbistan*" düşüncesini benimsemesi olmuştur (Yapıcı, 2007, s. 3).

Yugoslavya'nın içinde bulunan, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarından sonra, 29 Şubat 1992 tarihinde, Bosna-Hersek'te bağımsızlık için bir referandum düzenlenmiştir. Referanduma katılan halkın %99'luk kesimi bağımsızlıktan yana oy kullanmıştır. Bunun üzerine, Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etmiş ve 22 Mayıs 1992 tarihinde de BM'ye üye olmuştur (Arı & Pirinççi, 2001, s. 3).

3 Mart 1992'de bağımsızlığını resmi olarak ilan eden Bosna-Hersek, ABD ve Avrupa Topluluğu(AT) tarafından 6 Nisan 1992'de tanınmıştır. Sırlar, bu bağımsızlık ilanı tanımamışlar ve bu kararın geri çekilmesini istemişlerdir. Ancak Sırların bu isteği, o dönemde Bosna-Hersek cumhurbaşkanı olan Aliya İzetbegoviç tarafından reddedilmiştir. Bu ret üzerine Bosna-Hersek Savaşı resmen başlamıştır (Holbrooke, 1999, s. 55).

1 Mart 1992 tarihinde Sırlar ile Boşnaklar arasında çatışmalar yaşanmaya başlamış ve Belgrad yönetimi, Sırlara yardım etmiştir. Referandumdan sonra Sırların başlattığı çatışmalar zaman içerisinde şiddetini artırmıştır. Bu dönemde ABD, bölgedeki mevcut yapıyı korumaya yönelik politikalar izlemiş ve izlenen bu politika, yaşanan krizin şiddetlenmesiyle terk edilmiştir (Kenar, 2005, s. 485-490).

1.3.2.2. BM Müdahalesine Giden Süreç

Yaşanan krize, ABD ilk başta direkt olarak müdahale etmekten kaçınmış, BM adı altında uygulanabilecek planları desteklemiştir. BM Barış Gücü(UN Protection Force-UNPROFOR) 1992'nin Şubat ayında bölgeye gönderilmiş ve savaşan tüm devletlere silah ambargosu uygulanmıştır (Arı & Pirinççi, 2001, s. 6).

Bosna'ya yönelik uluslararası toplumun ilk girişimi şiddet içermemiş ve bu strateji, etnik savaşı durdurmada başarısız olmuştur.

Bölgede barışın sağlanması için çeşitli planlar hazırlanmıştır. Bu planlar; “Vance-Owen Planı”, “Güvenli Bölgeler Planı” ve “Owen-Stoltenberg Planı”(Üç Bölge Planı). Ancak hazırlanan bu planlar savaşan devletler tarafından kabul görmemiş ve barış bu planlarla sağlanamamıştır (Yapıcı, 2007, s. 4).

Barış planlarından bir sonuç çıkmaması üzerine ABD ve AT, NATO hava bombardımanı yapmaya karar vererek Sırlara karşı daha etkili olması planlanan bir strateji izlemeye başlamışlardır. NATO, 1994 yılının Şubat ayında, Sırlara ultimatö vermiştir. Verilen bu ultimatömda; Sırların Saraybosna bölgesinde bulundukları silahlarını çekmeleri ve ya bu bölgede bulundukları silahları BM güçlerine teslim etmeleri gerektiği belirtilmiştir (Carroll, 1994, s. 96).

NATO'nun bölgede uyguladığı ilk askeri müdahale 28 Şubat 1994 tarihinde meydana gelmiştir. BM tarafından ilan edilen, Bosna-Hersek üzerindeki uçuşa yasak bölgeyi ihlal eden dört savaş uçağı, NATO güçleri tarafından düşürülmüştür (Carroll, 1994, s. 906).

1995 yılında, bölgede yaşanan çatışmalar iyice şiddetlenmiş ve Bosnalı Sırlara BM tarafından bir ultimatö yayınlanmıştır. Bu ultimatömda; Saraybosna'da ve güvenli bölge ilan edilen bölgelerde yapılan saldırıların durdurulması, Saraybosna'daki ağır silahların geri çekilmesi ve Saraybosna'ya girişlere izin verilmesi belirtilmiştir. Ancak Sırlar bu ultimatömu 30 Ağustos tarihinde reddetmiştir. Bunun üzerine NATO, bölgede bulunan askeri hedeflere çok yoğun bir hava saldırısı başlatmıştır. Yapılan bu saldırı NATO tarihindeki en büyük askeri müdahale olarak kayda geçmiş ve Sırlar bu müdahaleden sonra NATO'nun isteklerini kabul etmişlerdir (Holbrooke, 1999, s. 130).

Bosna-Hersek Federasyonu(Boşnak ve Hırvat halkın oluşturduğu) ve Bosna Sırp Cumhuriyeti'nin temsilcileri, 14 Aralık 1995'te, BM'nin belirlediği şartlarla hazırlanan, "Dayton Barış Anlaşması'nı" imzalayarak bölgede süren dört yıllık savaş sonlandırmışlardır. (Aydın T. , 1996, s. 55-58).

Dönemin ABD dış politikasına bakıldığında, Balkanlar, ABD için çok önemli stratejik bir bölge olarak görülmemiştir Ancak bölgede oluşabilecek istikrarsızlık, ABD çıkarlarını olumsuz etkileyebileceği için bölgeye BM'nin adı altında müdahale edilmiştir. ABD'nin burada uyguladığı politika ile ulaşmak istediği hedefler şunlar olmuştur (Arı & Pirinççi, 2001, s. 6) ;

- ✓ *Bölgenin tekrar Rus etkisi altına girmesine engel olmak,*
- ✓ *Çatışmaların bütün bölgeyi kapsayacak bir hal almasının ve Amerikan müttefikleri ile geçiş sürecindeki ülkeleri etkilemesinin önlenmesi,*
- ✓ *Avrupa'nın güvenlik yapısına yardımcı olma rolünün yanı sıra Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun merkezi rolünü desteklemek ve öne çıkarmak,*
- ✓ *Bosna'nın toprak bütünlüğünü koruyan bir siyasal çözüm bulmak,*
- ✓ *Bölgeyi istikrarsızlaştırabilecek mülteci akınını durdurmak,*
- ✓ *Sivil kayıpların önüne geçmek ve bu amaçları gerçekleştirirken, zorunlu olmadıkça Amerikan kara gücünü bölgeye sokmamak.*

1.3.4. 11 Eylül Terörü ve Değişen ABD Politikası

Ortadoğu, Soğuk Savaş döneminde ve Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu sistem döneminde de, ABD'nin dış politika hedefleri arasında en önemli bölge olmuştur. Bu yüzden ABD, her dönemde Ortadoğu üzerinde söz sahibi olmayı amaçlamıştır. 1951 yılında ilan edilen Truman Doktriniyle birlikte, Ortadoğu bölgesi, sahip olduğu petrol ve stratejik konumundan dolayı ABD için büyük önem taşımıştır (Taşkın T. , 2010, s. 12).

SSCB yayılcılığı ve komünist ideoloji, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin mücadele ettiği en önemli iki unsur olmuştur. Bu unsurlar çerçevesinde Ortadoğu, ABD'nin dış politikasını etkilemiş ve iki ülkenin bu bölgede jeostratejik ve ideolojik düzeyde birbirleriyle rekabetini doğurmuştur (Taşkın T. , 2010, s. 12).

Başkan Truman ve sonrasında gelen tüm başkanların politikalarında en büyük önemi Ortadoğu bölgesi oluşturmuştur.

Başkan Clinton'dan sonra Ocak 2001'de yerine gelen yeni başkan George Walker Bush yönetimi, Clinton yönetiminin Ortadoğu politikasının başarısız olduğunu vurgulayarak, yeni dönemde Ortadoğu politikasının baştan çizileceğini vadederek başa gelmiştir (Benli Altunışık, 2009, s. 74).

Başkan Bush yönetimi, Ortadoğu bölgesinde yeni bir dış politika ve güvenlik anlayışı benimsemişlerdir. Ortadoğu'da istikrarsızlık kaynağı olarak görülen Irak ve İran gibi ülkelere karşı politikalarını sertleştirmişlerdir. Bunun nedeni olarak, ABD'nin Ortadoğu'daki liderliğinin zayıflamakta olduğu ve zayıflayan bu liderliği tekrar kazanmak gösterilmiştir (Benli Altunışık, 2009, s. 75-76).

Başkan Bush döneminde gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonucu olarak ABD'nin Ortadoğu politikasında büyük bir değişim yaşanmıştır. ABD, Ortadoğu'da barışı sağlamaya yönelik bölgesel politikalarını değiştirerek, küresel terörizmle mücadeleyi birinci öncelik haline getirmiştir (Taşkın T. , 2010, s. 12).

1.3.4.1. 11 Eylül Saldırısının Gerçekleşmesi ve ABD'nin Tepkisi

11 Eylül 2001 tarihine gelindiğinde, sabah saat 09.00'da, ABD'nin New York şehrindeki en yüksek binalarından olan Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerinden bir tanesine uçak çarpmıştır. Halk tarafından önce bunun bir kaza olduğu düşünülmüş, ancak on sekiz dakika sonra ikiz kulelerden diğerine başka bir uçağın çarpması sonucunda olayın kaza olmadığı anlaşılmıştır. İkiz kulelere gerçekleştirilen bu saldırılardan yaklaşık yarım saat sonra Pentagon'da bulunan ABD Savunma Bakanlığı binasına uçakla bir saldırı daha gerçekleşmiştir. Amerikan Kongre Binasını ve ya Beyaz Sarayı hedef alan, rotası Washington olan dördüncü başka bir uçak, Pensilvanya bölgesine saat 10.10'da zorunlu iniş yapmıştır (Güdek, 2017, s. 145).

11 Eylül'de peş peşe dört saldırının gerçekleştiği bu terör saldırıları, ABD topraklarındaki en büyük saldırı olarak tarihe geçmiştir. Böylesine tarihi bir etkiye sahip olan bu saldırılar, ABD'nin iç ve dış politikasını ciddi anlamda değiştirmesine sebep olmuştur (Güdek, 2017, s. 145).

Yaşanan bu olaylardan sonra ABD'nin güvenlik anlayışı tamamıyla değişmiş, “uluslararası terör” başlıca tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. (Irmak & Kahya, 2014, s. 322)

ABD, saldırıya uğrayan bir ülke durumuna gelmiş ve meşru müdafaa hakkıyla birlikte bir takım ayrıcalıklar kazanmıştır. Saldırıların doğrudan ABD'yi hedef aldığını, bu saldırıların sadece ABD'ye değil tüm toplumlara yapıldığını belirtmiştir (Dedeoğlu, 2008, s. 82).

Yaşanan saldırılardan sonra Başkan Bush'un yaptığı konuşmasında, bu saldırıların ABD'ye açılmış olduğu bir savaş olduğunu ifade etmiştir (www.americanrhetoric.com, 2001).

Başkan Bush'un 15 Eylül'de yaptığı diğer bir konuşmasında, halktan sabırlı ve güçlü olmalarını istemiş, teröristlere karşı daha sert bir tutum sergileyeceklerini belirtmiştir. Aynı zamanda, teröristlerin yaptığı bu saldırıların, teröristlere daha büyük zararlar vereceğini ve teröristleri destekleyen ülkelere karşı tutumun da sert bir şekilde olacağını belirtmiştir (Bush Delivers Weekly Radio Address, 2001).

Tüm bu gelişmelerle birlikte, ABD, Ortadoğu bölgesinin geleceğini yakından etkileyecek olan, dünya çapında bir "teröre karşı savaş" ilan etmiştir.

Teröre karşı savaşın nasıl yapılacağını belirleyen, 27 Eylül 2001 tarihinde ABD Kongresi'nde Başkan Bush tarafından açıklanmıştır. Bu konuşma aynı zamanda "Bush Doktrini" olarak ortaya çıkacak stratejinin temelini oluşturmuştur. Konuşmada (Stein, 2002, s. 59);

"Emrimizdeki tüm kaynakları, her türlü istihbarat aracını, her türlü hukuki yaptırımı, her türlü mali etkiyi ve gerekli her türlü silahı, küresel terör şebekesini yok etmek ve ele geçirmek için kullanacağız. Teröristlerin mali kaynaklarını kurutacağız, onları birbirlerine düşüreceğiz, sığınacak ve dinlenecek bir yer kalmayıncaya kadar onları bir yerden başka bir yere takip edeceğiz. Terörizme yardım eden ve onu barındıran devletleri takip edeceğiz. Dünya üzerindeki tüm devletler şimdi bir karar vermek zorunda: Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle. Bugünden itibaren, terörizme yataklık eden veya destek sağlamaya devam eden her devlet Birleşik Devletler tarafından düşman bir rejim olarak görülecektir. Milletimiz uyarılmalı. Saldırılarından muaf değiliz. Fakat Amerikalıları korumak için terörizme karşı savunma önlemleri alacağız"

Başkan Bush yaptığı bu konuşmasından sonra sürekli olarak terörle ilgili konuşmalar yapmış, ülkenin güvenliği ve savunması hakkında yapacağı değişimlerden bahsetmiştir. Bu söylemler, iç ve dış politikayı oldukça etkilemiştir.

Bu konuşmayla birlikte, terörle artan mücadele kapsamında baskı yetkisini veren, “*Patriot Act*” yasası çıkarılmıştır. Tüm bu gelişmeleri yapılacak olan Afganistan müdahalesinin temeli niteliğinde olmuştur. ABD, yaşanan 11 Eylül saldırılarını kendi lehine çevirerek, odak noktasını, kendi çıkarlarıyla çatışan olaylara yönelterek ekonomik kazanımlar elde etmeye başlamıştır (Cural, 2011, s. 143).

1.3.5. Afganistan Müdahalesi ve İkinci Irak Savaşı

Başkan Bush’a göre; Ortadoğu’da demokratik rejimlerin olmayışından dolayı 11 Eylül saldırıları gerçekleşmiştir. Bu yüzden ABD önce bir “*şer eksenini*” yaratmış, daha sonra da teröre karşı topyekun savaş ilan ederek dış politikasında yeni bir dönemi başlatmıştır (www.americanrhetoric.com, 2001).

Başkan Bush, 11 Eylül terör saldırılarının yaşanmasından sonra ABD Kongre’sinde bir konuşma gerçekleştirerek teröre karşı topyekun bir savaş başlatmıştır. Dünya üzerindeki bütün terör örgütlerinin sonunun getirileceğini ve teröre destek verene herkesin ABD’nin düşmanı statüsünde olacağını ifade etmiştir (www.americanrhetoric.com, 2001).

20 Eylül 2002’de Başkan Bush’un “*Ulusal Güvenlik Stratejisi*”, ABD’yi iç ve dış politikada tartışılır bir konuma getirmiştir. Bu strateji, ABD’nin Soğuk Savaş sonrasındaki barışçıl politikasını bıraktığını belgelemiştir (Onay, 2003, s. 47).

11 Eylül saldırılarından sonraki dönemde ABD dış politikasının temelini Bush Doktrini oluşturmuştur. Bush Doktrini, dünyayı yeniden Soğuk Savaş yıllarındaki gibi ikili bir ayrıma götürmüştür.

1.3.5.1. Afganistan Müdahalesi

ABD, 11 Eylül’de gerçekleşen saldırıların sorumlusunu Afganistan topraklarında varlığını sürdüren El-Kaide örgütü olarak belirlemiştir.

NATO Genel Sekreteri George Robertson, Brüksel’de bulunan NATO Genel Merkezi’nde gerçekleştirdiği basın toplantısında, ABD’nin yapılan saldırılara

ilişkin gösterdiği kanıtların yeterli olduğunu, bu yüzden NATO müttefiki olan ABD'ye yapılan saldırının, bütün üyelere yapıldığını öngören 5. maddenin şartlarının oluştuğunu söylemiştir (Taşkın T. , 2010, s. 51).

George W. Bush canlı yayında ulusa seslenerek; **“İşbirliğine yanaşmayan Taliban, bunun bedelini ödeyecek”** ve **“ABD ordusu Afganistan’da El Kaide’nin terörist kamplarına ve Taliban rejiminin askeri yapılanmasına karşı saldırıya başladı.”** sözlerini sarf etmiştir (Server & Kılıç, 2001, s. 287).

6 Ekim 2001’de, Başkan Bush, Afganistan’daki Taliban yönetimine, Usame Bin Ladin’in teslim edilmemesi sonucunda müdahale edeceklerini bildirmiştir. 7 Ekim 2001 günü başlayan **“Sürekli Özgürlük Harekatı”**(OEF-Operation Enduring Freedom) ile Afganistan’ın başkenti olan Kabil, ABD tarafından bombalanmış ve bu Afganistan müdahalesinin ilk adımı olmuştur (Taşkın T. , 2010, s. 53).

NATO ve BM, ABD’nin yapmış olduğu bu harekatı desteklediğini bildirmiştir. ABD öncülüğündeki harekate, NATO üyesi 40 ülke de katılmıştır. Ayrıca ABD, Rusya’yı da yapılacak olan harekat hakkında bilgilendirmiş ve onaylarını almıştır (Spanier & Hook, 2016, s. 275-285).

7 Ekim 2001’de Afganistan’a yapılan müdahalenin ilk hedefi, El Kaide’nin lideri Usame Bin Ladin’i ele geçirerek terör örgütünün saf dışı bırakılması olmuştur. Afganistan’ın SSCB işgali sırasında ABD tarafından **“özgürlük savaşçıları”** olarak desteklenen El Kaide üyeleri, bu dönemde terörist konumuna gelmiştir (Server & Kılıç, 2001, s. 174).

Bütün uğraşlara rağmen El Kaide lider Usame Bin Ladin ancak 2011 yılında yakalanabilmiştir. Müdahalenin resmi olarak son bulması ise 31 Aralık 2014 tarihinde olmuştur.

1.3.5.2. İkinci Irak Savaşı

Başkan Bush’un Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde en önemli nokta **“ya bizimlesiniz ya da bizim karşımızda”** söylemi olmuştur. Bu söylemle, dünyada bir ayırım yapmış ve herkesi seçim yapmaya zorlamıştır (Chomsky, 2002, s. 18).

Başkan Bush'un bu söylemi ifade etmesiyle birlikte bazı devletler “*haydut devlet*” olarak ilan edilmiştir. İran, Irak ve Kuzey Kore olarak belirlenen haydut devletler “şer eksenini” olarak adlandırılmıştır (Güdek, 2017, s. 151).

Bu belgenin yayınlanmasıyla, Ortadoğu'daki Afganistan müdahalesinden sonra şer ekseninde bulunan Irak'ın, bütün ülkeleri tehdit edebilecek miktarda kitle imha silahı bulundurduğu iddiası ortaya atılmıştır (Okur, 2012, s. 249).

Başkan Bush'un yardımcısı Richard Bruce Cheney'in 26 Ağustos 2002'de yaptığı konuşmasında, Irak'ın biyolojik ve kimyasal silahlar geliştirdiğini ve nükleer silah elde etmek için girişimleri bulunduğunu belirtmiştir (Güdek, 2017, s. 151).

Başkan Bush da, Cheney'in dediklerine destek çıkararak, 12 Eylül 2002'de BMGK'da, Irak'ın terörist gruplara destek vererek tüm dünyayı tehdit ettiğini söylemiştir (Bush warns UN of 'gathering danger' from Saddam, 2002).

ABD yönetiminin Irak hakkındaki bu konuşmaları, İkinci Irak Savaşı başlayana dek sürmüştür.

8 Kasım 2002'de BM'de alınan 1441 sayılı kararla, Irak'taki kitle imha silahlarının denetlenmesi ve imha edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararla birlikte 7 Aralık günü Irak, 27 Ocak günü ise Uluslararası Atom Enerjisi Başkanı ve BM Özel Komisyonu silah denetçileri ABD'ye bir rapor sunmuştur. BM tarafından sunulan raporda; Irak'ta herhangi bir kitle imha silahının varlığının bulunamadığı belirtilmiş, bu durum ABD'yi hiç memnun etmemiştir (Arı, 2004, s. 468).

BM'nin hazırladığı rapor doğrultusunda, Irak'ta olası bir ABD müdahalesi BMGK üyeleri tarafından onay görmemiştir. Aynı zamanda, Irak'ta Yaptırımlara Karşı Kampanya isimindeki bir sivil toplum örgütünün web sitesinde yayınlanan ve BBC tarafından da doğrulanan BM raporuna göre yapılacak müdahale sonucunda çok büyük bir kayıp yaşanacağı belirtilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'yle(WHO) birlikte hesaplanan bu raporda, en az 400 bin kişinin zarar göreceği açıklanmıştır (Yıldızoğlu, 2003, s. 203).

Ancak karşıt tüm görüşlere rağmen 20 Mart 2003'te ABD, “*Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu*” isimli müdahalesini başlatmıştır.

ABD, Irak hükümetinin kitle imha silahlarının bulunmadığından emin olmak ve terör örgütleriyle bir bağlantısının bulunmadığından emin olmak için bu müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda demokrasi getirilerek bölgenin özgürleştirilmesi de diğer bir amaç olarak gösterilmiştir (Çakmak, Dinç, & Öztürk, 2011, s. 355).

Uluslararası toplum ABD'nin gerçekleştirdiği bu müdahaleyi durdurmak için birçok girişimde bulunmuş ancak ABD bu talepleri dikkate almayarak müdahaleye devam etmiştir (Arı, 2004, s. 469).

Irak'a yapılan müdahale sonucunda çok sayıda sivil vatandaş yaşamını yitirmiş ve tüm dünyanın tepkisini çeken ağır insan hakları ihlalleri gerçekleşmiştir. Savaşın sonucunda, Irak'ta kitle imha silahlarının izine rastlanmamıştır.

Savaşın sonucunda, ABD'nin politikalarının geçerliliği, hem ABD'li yetkililerce hem de dünyanın neredeyse tamamı tarafından sorgulanmıştır (Okur, 2012, s. 255).

İKİNCİ BÖLÜM

EVANJELİZM

Bu bölümde, Hristiyanlığın tarihsel arka planı, Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık mezheplerinin ortaya çıkışı ve Evanjelizm inancının şekillenmesi ele alınacaktır.

Bunlarla birlikte Evanjelizmin, ABD’de nasıl ortaya çıktığı ve ne gibi etkileri olduğu da değinilecek diğer bir konu olacaktır.

2.1. HRİSTİYANLIK VE GENEL MEZHEPLERİ

Hristiyanlık, eski dünya diye adlandırılan Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında olan Filistin’de doğup, yaşayan ve bu topraklarda öldüğü bilinen İsa’yı kaynak olarak almaktadır.

Hristiyanlık inancına göre; İsa, Yahudi bir soydan gelmekle birlikte Bethel’de dünyaya gelmiştir. Bakire bir kız olan Meryem(Mary), mucizevi bir şekilde İsa’ya hamile kalmıştır. İsa, doğduktan sonra, hayatının büyük bir kısmını Nazareth’de normal bir şekilde çalışarak, huzurla yaşamıştır.

İsa, otuzlu yaşlarına geldiğinde, yaşadığı bölgedeki vatandaşlara vaazlar vererek, onları Tanrı’nın yoluna getirmeye çalışmıştır. Tanrı, İsa’nın aracılığı ile kendisini insanlara duyurabilmiş ve insanların kendisine yakın olmaları için çağrıda bulunmuştur. Tanrı’nın bu buyruğu üzerine İsa, iyi olan insanları - mütevazı, kalbi temiz, samimi, merhametli, adaletli, barışsever- kutsamıştır (Troll, 17 Kasım 1998, s. 1).

İsa, Tanrı’dan “*Baba*” olarak, kendisinden de Baba ile eşit yetkilere sahip ve Tanrı’nın gönderdiği “*Oğul*” olarak bahsetmiştir. İsa, tamamıyla Baba’sının hizmetinde olduğunu ve istediklerini tamamının Tanrı’nın istekleri olduğunu açıklamıştır (Matta İncili, s. 12: 25-30).

İsa, etrafında bulunan acı ve sıkıntı çeken insanlara yardım etmiş, Tanrı’nın kendisine verdiği mucizevi yeteneklerle hastaları iyileştirmiştir. Bu yaptıkları ile insanlara, kendisini Tanrı’nın onlara gönderdiğini göstermeyi amaçlamıştır (Troll, 17 Kasım 1998, s. 1).

İsa, havarilerine, kendisi ve yapması gerektiği şeyler hakkında yalnızca anlayabileceklerini kadar anlatmıştır. Ancak ölümünden sonra kendisine inananlara “Kutsal Ruh”u göndereceğini söylemiştir. Kutsal Ruh aracılığıyla insanların kendisini tam olarak anlayacaklarını ve Kutsal Ruh’un onları gerçeğe sevk edeceğini belirtmiştir (Yuhanna İncili, s. 14: 15 ve devamı; 16: 12-15).

İsa’nın sözleri ve davranışları sebebiyle, ülkesi kendisini öldürmeye karar vermiştir. Bunun farkında olmasına rağmen ölümden kaçmayarak hiçbir şey yapmamıştır. Tutuklanarak Roma valisi Pontius Pilate’ye teslim edilmiştir. Vali, İsa’yı çarmıha gerdirerek işkence yapılmasını karar almıştır. Bunun sonucunda İsa, hayata veda etmiştir (Troll, 17 Kasım 1998, s. 1).

2.1.1. Hristiyanlıkta İsa’dan Sonrası ve Kiliselerin Ayrılması

İsa’nın ölümünden sonra, kendisine inananlar arasında yaşanan ilk husumet, Yahudi şeriatıyla yaşanan uyumsuzluk olmuştur. Sebebi ise Hristiyanlığın ilk zamanlardaki yayılmalarının sinagoglarda gerçekleşmiş olması olmuştur (Eroğlu, 2000, s. 310).

İlk zamanlarda Hristiyanlık karşıtı olan ancak daha sonra Havariler arasına katılmış olan Pavlus, Yahudi şeriatına uymayı, Hristiyanlığın yayılmasındaki en büyük engel olarak görmüştür. Hristiyanlığın yayılması için önemli çalışmalar yapmış ve çeşitli bölgeleri gezerek vaazlar vermiştir. Bundan dolayı Pavlus’a “*Yabancılar Havarisi*” adı verilmiştir (Aydın, 1995, s. 19).

Pavlus, Hristiyanlığın yayılabilmesini kolaylaştırmak adına, dine yeni katılanlara, sünnet gibi, insanlara zor gelebilecek bazı dini görevlerden muaf olabileceklerini anlatmıştır. Pavlus’un vermiş olduğu bu tavizler tartışma konusu olmuştur. Bunun üzerine Pavlus, 49-50 yıllarında bu anlaşmazlıkları giderebilmek için Kudüs’de “*Havariler Konsili*”ni toplamıştır. Bu konsilde, Hristiyanlığı yeni kabul etmiş kişilerin durumlarından bahsederek, dine yeni katılan kişilere kolaylıklar sağlanması gerektiğini savunmuştur. Konsilde alınan karara göre, putlara kurban vermek, kandan boğulmuş hayvan etinden yemek ve zina yapmak yasaklanmış, dine yeni giren kişilere başka sınırlama getirilmemesine karar verilmiştir (Sarıkcıoğlu, 1993, s. 217-218).

Pavlus'un temsil ettiği bu görüş, kısa süre sonra Hristiyanlar arasında oldukça yaygınlaşmıştır.

Hristiyanlık, 2. yüzyılın sonlarına doğru, Anadolu'dan Roma'ya kadar olan çok geniş bir alanda etkili olmaya başlamıştır. Bu alanların büyük bir kısmı Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde kalmış ve Hristiyanlar, Romalılar tarafından yapılan büyük zulümlerle karşı karşıya kalmıştır. Ancak 313 yılında, dönemin Roma İmparatoru Konstantin, "*Milan Fermanını*" yayınlarak Hristiyanlara büyük özgürlükler vermiştir. Konstantin, bu davranışından sonra Hristiyanların İmparatoru konumuna gelmiştir. Hristiyanlığı resmi din olarak kabul ederek diğer dine mensup kişilere baskı uygulamaya başlamıştır (Eroğlu, 2000, s. 311).

2.1.1.1 Doğu ve Batı Kiliselerinin Ayrılması

Doğu'da ve Batı'daki kültür farklılıklarından ve tarihi sebeplerden ötürü Hristiyanlık, çok farklı gelişim süreçlerinden geçmiştir. Milan Fermanı'yla birlikte Roma İmparatorluğu'nda resmi din olan Hristiyanlık, Roma İmparatorlarının çeşitli müdahalelerine maruz kalmıştır. Her imparatorun kendi anlayışına göre halka dayattırılan bir din haline gelmiştir (Eroğlu, 2000, s. 315).

Hristiyanlık, Doğu'da Bizans'ın elinde bir devlet dini haline gelmiştir. Batı'da ise Hristiyanlık, Papaların etkisi altında çok daha farklı bir gelişim göstermiştir. Bunun sonucunda, Batı'daki en yüksek dini liderlerden birisi olan Milan Piskoposu Ambroise, kilise liderliğiyle birlikte mevcut iktidara karşı bağımsızlığını ilan etmiştir (Eroğlu, 2000, s. 315).

İmparator Konstantin döneminde İstanbul, Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. Bundan dolayı, İstanbul'a "*Yeni Roma*" adı verilmiştir. 381 yılında. I. Theodos, ülkesinde yaşanan dini sorunlardan ötürü bir konsil toplamıştır. Bu konsilde yeni başkent olarak belirlenen İstanbul'un başında olan Patriğin konumu belirlenmiştir. İstanbul Patriğine yeni bir konum kazandırılmak istenmiş ve Roma Piskoposundan (Papa) sonraki kişi olması amaçlanmıştır (Eroğlu, 2000, s. 315).

Yaşanan bu olaylardan sonra toplanan Kadıköy Konsili'nde, İstanbul Patriği'nin, Roma Piskoposuna göre konumu tam olarak belirlenmiştir. Konsilde ele alınan 28. Maddede, Yeni Roma ve Eski Roma Piskoposlarının eşit konuma

getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karara karşı gelen papalık üyeleri istedikleri gibi bir sonuç alamamışlardır (Eroğlu, 2000, s. 315).

Kadıköy Konsilinde alınan bu kararlar, iki kilise arasındaki ayrışmayı başlatmıştır.

Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ayrılmanın diğer bir nedeni ise; Batı'da Papa Gregoir'in 7. yüzyılda yapmış olduğu reformdur. Bu reformla birlikte papalık, monarşik bir kurum haline gelmiştir. Papa, dünya üzerindeki Hristiyanların sadece ruhani lideri değil, tamamıyla lideri konumuna getirilmek istenmiştir. Papalığın bu şekilde iktidarı tamamen ele almayı istemesi, Doğu'daki Patriklerin yetkilerinin kısıtlanması anlamına gelmiştir. Bundan dolayı Doğu'da bulunan kiliselerin Roma'ya verdiği destek zamanla azaltmaya başlamıştır. Ayrıca Papa, 800 yılında Charlmange'a taç giydirmiş ve böylece Charlmange'ı Kutsal Roma İmparatorluğu'nun hâkimi ilan etmiştir (Clement, 1992, s. 204).

Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ayrılığın önemli bir diğer faktörü de aralarındaki dil farklılığı olmuştur. Doğu Kiliselerinde Yunanca, Batı Kiliselerinde ise Latincenin hüküm sürmesi ve bu kiliselerin mensuplarının birbiriyle yeterince anlaşamaması büyük bir sorun oluşturmaya başlamıştır. Toplanan konsillerdeki dil farklılıkları yüzünden yanlış anlaşılmalara ortaya çıkmıştır. Bu yanlış anlaşılmalar, beraberinde büyük problemleri de getirmiştir (Eroğlu, 2000, s. 316).

Doğu ve Batı kiliseleri arasında çıkan dini, siyasi ve kültürel sorunlar sebebiyle bir birbirleriyle olan ilişkileri zarar görmüştür. Dini problemlerin ortaya çıkarttığı siyasi problemler iki tarafı uzun süre meşgul etmiştir. Ancak Normandların, Yunan kolonilerinin yoğun olarak bulunduğu Sicilya'yı işgal etmesi, iki kilisenin birbiriyle olan ilişkilerini düzeltmeleri gerektiğini gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak Doğu kilisesiyle ilişkilerini yeniden gözden geçirmek isteyen Batı Kilisesi, dini ve siyasi problemleri çözüme kavuşturmak amacıyla, İstanbul'a bir heyet göndermiştir.

Papa IX. Leon, Kardinal Umberto liderliğindeki heyeti 1054 yılında İstanbul'a göndermiş ve İstanbul Patriği bu ziyareti kabul etmiştir. Ancak Umberto, problemleri çözmek için gittiği İstanbul'da, patriğe karşı kaba tavırlar sergilemiş ve aşağılamaya çalışmıştır. Bunun üzerine İstanbul Patriği, Umberto'yu bir daha

görüşmeyi reddetmiştir. Umberto, Patrikle görüşmemesi üzerine 15 Temmuz 1054'te, Patriği ve ileri gelen diğer din adamlarının tümünü aforoz ettiğini açıklayan belgeyi, İstanbul'da Ayasofya'da ilan ederek buradan ayrılmıştır. İki Kilisenin arasında yaşanan tüm anlaşmazlıklar, birbirlerine karşı afarozlaşmaya kadar gitmiştir (Aydın, 1995, s. 26).

Türkler 1071 yılında Anadolu'ya girince, Bizans Devleti zor bir durumla karşılaşmıştır. Bizans Devleti bir taraftan Batı Kilisesi'nin baskısı diğer taraftan da Türklerin baskısı arasında sıkışıp kalmıştır. Bu zor durum karşısında Bizans Devleti yöneticileri, halkın ve din adamlarının tepkisine rağmen, Batı'nın desteğini almak amacıyla Batı Kilisesi'ne yakınlaşmaya çalışmıştır. Batı Kilisesi'nin isteklerine karşı daha yumuşak tavırlar sergilemişler ve Batı Kilisesi'nin inanç konusundaki dayatmalarını kabul etme eğilimine girmişlerdir (Eroğlu, 2000, s. 319).

İki Kilise arasındaki ayrılmalardan sonra yine de bu kiliseleri birleştirme çabaları devam etmiştir. Verilen tüm çabalara rağmen, birleşme gerçekleşmemiş, aksine ayrışmalar daha da ön plana gelerek çok büyük hız kazanmıştır. 1204 yılına gelindiğinde, Haçlı Orduları, Mısır'a gitmek üzere tüm hazırlıklarını tamamlamış ve yola çıkmıştır. Ancak yola çıkan Haçlı Orduları, daha sonra rotasını değiştirerek İstanbul'a yönelmiştir. İstanbul'a giren Haçlı Orduları, burada yaşayan Hristiyanlara, aralarındaki inanç farklılıklarından dolayı çok büyük zulümler yapmıştır. İstanbul'da bulunan kutsal yerlere zarar vererek din adamlarını öldürmüşlerdir. Bu yaptıklarının yanında da İstanbul'da Latin Patrikliği kurulmuştur. Latin Patrikliğinin kurulma amacı ise bölgede yaşayan halkı zorla "*Latinleştirmek*" olmuştur (Eroğlu, 2000, s. 318).

Tüm bu yaşananlardan sonra 1274 yılına gelindiğinde, iki taraf arasında yaşanan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve ilişkileri yumuşatmak adına Lyon'da bir konsil toplanmıştır. Lyon Konsiliyle birlikte iki taraf arasında yumuşama dönemine girilmiştir. 1431 ve 1438 yıllarında yapılan Bale-Ferrare-Floransa Konsilinde ise Batı Kilisesi'nin inanç konusundaki dayatmalarına, Bizans İmparatoru ve Patriklik tarafından boyun eğilmiştir. Bu konsilde, Ekmek Şarap Ayini ve Araf konularında anlaşma sağlanarak, Roma Kilisesi'nin piskoposuna, Evrensel Kiliseyi yönetme yetkisi verildiği inancı kabul görmüştür. Ancak Bizans Devleti'nde yaşayan halk ve din adamlarının büyük bir kısmı, alınan bu karara tepki göstererek kabul etmemişlerdir. 1453 yılında İstanbul'un kaybedilmesiyle birlikte, Hristiyanlar

arasında birleşme imkanı kalmamış, Ortodoksluk ve Katoliklik olmak üzere iki büyük mezhep ortaya çıkmıştır (Eroğlu, 2000, s. 319).

2.1.2. Katoliklik ve Ortodoksluğun Ortaya Çıkışı

Hristiyanlık birçok ufak mezhebi içinde barındırmakla birlikte, üç büyük mezhebe ayrılmıştır. Bu mezhepler Katolik, Ortodoks ve Protestan Mezhepleridir. Aşağıda bu üç mezhebe kısaca değinilmiştir.

2.1.2.1. Katoliklik

Havarilerin lideri Petrus tarafından kurulduğu inancıyla üstünlük iddiasına dayalı bir prensiple, 1054 yılında Doğu ve Batı kiliselerinin ayrılması sonucu Roma Kilisesi “*evrensel*” anlamına gelen Katolik ismini almıştır (Yılmaz M. , 2017, s. 24).

Katolik Kilisesi, Papa’yı, havarilerden olan Petrus’un halefi olarak görmüş ve Papa’nın yanılmaz olduğunu ileri sürmüştür. Aynı zamanda Papa, İsa’nın yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

Katolik Kilisesi, kendi içerisinde hiyerarşik bir düzen oluşturmuştur. Bu hiyerarşik düzene göre en yukarıda Papa bulunmaktadır. Papadan sonra sırasıyla; kardinal, piskopos ve rahip statüleri gelmektedir.

Evrensel Roma Kilisesi’nin, Kutsal Ruh tarafından idare edildiğine inanılmıştır. İsa ve annesi Meryem’in günahsız olduğunu kabul etmişler, ölmediklerini, göğe, Tanrı’nın yanına yükseldiklerine inanmışlardır. İsa’nın insan olmakla birlikte ilahi özellikler taşıdığı da Katolikler için önemli bir düşünce olmuştur.

Katolik Kilisesi’nin ruhban sınıfına evlenmek yasaklanmıştır. Diğer kişiler için ise evlendikten sonra boşanma söz konusu değildir. Eğer ki kişi boşandıktan sonra evlenir ise inanca göre zina yapmış sayılır. Katolikler, hüküm günüyle birlikte Cennet ve Cehennemi de kabul etmişlerdir.

Katolik inanca göre yedi sakrament bulunmaktadır. Bu sakramentler; *Vaftiz, Evhariستيya, Konfirmasyon, Evlenme, Tövbe, Rahip Takdisi ve Son Yağlama*'dir.

2.1.2.2. Ortodoksluk

Ortodoks kelimesi, doğru ibadet anlamına gelmektedir. Ayrıca Ortodoks; Doğudaki Hristiyanların inanış biçimlerini ifade etmektedir. Ortodoksluğun en önemli özelliklerinden birisi, ilk Hristiyanlık geleneğine, imanına ve dogmalarına mutlak bağlılıktır (Yıldırım, 2005, s. 56).

Ortodoksluk, İznik ve İstanbul Konsilleri'nin kararlarından oluşmuş ve bu konsillerde belirlenen iman esaslarını ölçü almıştır. Bu iman esaslarının temelinde, Tanrıyı her şeyin yaratıcısı olmasının kabulü yatmaktadır. İsa'nın ise, Tanrı'nın vermek istediği mesajların insani şekilde hayat bulmuş hali olduğu düşünölmüştür (Yıldırım, 2005, s. 60).

Ortodoks Kilisesi, diğer Hristiyan Kiliselerin anlayışlarından farklı olarak, kendilerini "asli ve temel öğretilere bağlı kalanlar" anlamına gelen "Ortodoks" adı ile ifade etmişlerdir. Ortodoks Kilisesi aynı zamanda kendisini, Doğu'nun Ortodoks ve Apostolik Kilisesi olarak da tanımlamaktadır (Yıldırım, 2005, s. 63).

Ortodoks Kilisesi'nin inancına göre, Batı, Hristiyan Kilisesi'nin doğasına zarar vermiştir. Bundan dolayı, kendilerini bozulmamış ve havarilerin tek mirasçısı olduklarını ileri sürmüşlerdir (Yıldırım, 2005, s. 62).

Doğu Kilisesi, 1054 yılında yaşanan ayrılma ile birlikte Ortodoks Hristiyanlığını temsil eden merkez konumuna gelmiştir. Ortodoks Kilisesi'ne göre Hristiyanlığın hiyerarşik bir yapısı bulunmaktadır. Bu hiyerarşik yapı sırasıyla; Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs olmuştur. Roma Kilisesi ile yaşanan ayrılıklardan sonra Roma ikinci sıraya konularak birinci sırayı İstanbul Kilisesi almıştır (Yıldırım, 2005, s. 62).

Ortodoks Kilisesi de aynı Roma Kilisesi'nin kabul ettiği gibi yedi sakramenti kabul etmiştir. Bunların yanı sıra Ortodoks gelenekte, kilisenin sınırlarının birbirlerinden ayrılmasına izin verilmemiştir. Hristiyan inancının temelinde olan teslis, Doğu Hristiyan inancının da temelini oluşturmuştur.

Ortodoks Kilisesi'nin diğer Hristiyan Kiliseleri'nden ayrıldığı bazı görüşler bulunmaktadır. Bunları şu şekilde açıklayabiliriz (Yıldırım, 2005, s. 63-65);

✓ *Ortodoksların ruhani başkanları Patrik'tir,*

- ✓ *Papa'nın üstünlüğünü, İsa'nın vekili olduğunu ve yanılmaz olduğunu kabul etmezler,*
- ✓ *Kutsal Ruh'un sadece Baba'dan çıktığını savunurlar*
- ✓ *İlk yedi konsil ve kararlarını kabul ederler. Bunlardan sonraki konsilleri tanımaz ve kararlarının bağlayıcını kabul etmezler,*
- ✓ *İkonlara geniş yer vererek, ikonlara saygı gösterirler,*
- ✓ *Yapılan ibadetlerde, her ülkenin kendi dili ile yapılmasında bir sakınca görmezler,*
- ✓ *Kutsal Haç'ın kolları birbirine eşittir ve sağdan sola haç çıkartırlar,*
- ✓ *Evharistiya ayininde ekmeğe maya, şaraba su katarlar,*
- ✓ *Konfirmasyon, Vaftiz sakramentinden hemen sonra yapılmaktadır,*
- ✓ *Papazlar evlenebilir. Keşişler, Piskoposlar ve Patrikler evlenemezler,*
- ✓ *Boşanma, bazı şartlara bağlı olarak gerçekleşebilir,*
- ✓ *Ortodoks Kilisesi, Roma gibi özel yargı gününde ruhlar için üç ayrı mekanı kabul etmemektedir. Ruhlar, cennetin güzelliklerinden faydalanır ve ya eziyete maruz kalır. Yani Araf denilen bekleme yerini kabul etmemektedirler.*
- ✓ *Ortodoks Kilisesi, kendilerini "ilk bin yılın kilisesi" olarak tanımlamaktadır. Bundan dolayı kendilerine "Apostolik Kilisesi" lakabını kullanmışlardır.*
- ✓ *Ortodoks Kilisesi'nin merkezini büyük ölçüde İstanbul Fener Patrikliği temsil etmektedir,*
- ✓ *Ortodokslar ve bazı Doğu Kiliseleri, Noel'i 6 Ocak'ta kutlamaktadır,*
- ✓ *Ortodoks Kilisesi, yapı itibarıyla kurumsal, keşiş hayatını benimseyen ve mistik karakterli bir anlayışa sahiptir,*
- ✓ *Ortodoks Kilisesi, genel karakter olarak Yunan kültüründen beslenmiştir,*
- ✓ *Ortodoks Kilisesi, birbirlerinden bağımsız, kendi sinodlar tarafından yönetilen milli kiliselerden oluşmaktadır,*
- ✓ *Ortodoks Kilisesi'nin kilise teşkilatında görevli olan rahiplerde sakal bırakmak ayırt edici bir özellik olmuştur.*

2.2. PROTESTANLIK VE ORTAYA ÇIKIŞI

Protestan mezhebi Katolik ve Ortodoks mezheplerine karşı oluşmuş bir mezheptir. Özellikle Katolik Kilisesi'nin hareketleri tepki toplamış, giderek artan bu tepkiler sonucu Alman Papazı olan Martin Luther'le (1483-1546) birlikte dinde reform isteyen bir hareket başlamıştır.

Martin Luther, kilise eliyle günahları affederek mali açıdan zenginleşmesine, Kutsal Kitabın sadece Kilisenin yetkisinde olmasına ve ayin dilinin sadece Latince olmasına karşı çıkmıştır. Bu itirazlarını doksan beş maddelik bir belgede bir araya getirerek Wittenberg Katedrali'nin kapısına asmıştır.

Martin Luther'in başını çektiği bu hareket, daha sonra Zwingli ve Calvin gibi birçok kişi tarafından geliştirilerek Avrupa'ya yayılmıştır. Neticede Katolik Kilisesi'nden bir kopuş daha yaşanmıştır. Böylece 16. yüzyılda Protestan Mezhebi ortaya çıkmıştır (Kurt, 2012, s. 10).

2.2.1. Protestanlığın Ortaya Çıkışı

Martin Luther'in 1517 yılında başlattığı Reform hareketi karşısında Roma Kilisesi'nin otoritesi, ciddi şekilde sarsılmıştır. Luther, esasında yeni bir mezhep yaratmaktan çok Katolik Kilisesi'ni ıslah amacı taşımıştır. Zira *Luther*, Roma Kilisesi'nin yolsuzluklarını ortaya çıkarmak, gerçek Hristiyanlıktan sapışı ortaya koymak istemiştir (Aydın M. , 1986).

Luther'in Roma Kilisesi'ne karşı başlattığı bu ayaklanma sırasında hali hazırda Almanya ve İsviçre'de reformist düşünceler taşıyan bazı kiliseler kurulmuştu. Papa reformun başı konumunda olan Luther hakkında aforoz kararı çıkarmış ve bazı Alman prensler de bunu protesto etmişlerdi. İşte bu protestolar sonucu da bu kiliseler, *Protestan* ismiyle anılmışlardır. "*Protestan*" sözcüğü Latince'den gelme Fransızca bir kelimedir. "*İtiraz eden*" anlamına gelmektedir. (Yılmaz M. , 2017, s. 26)

2.2.2. Protestanlığın Genel Özellikleri

Protestanlık, dini cemaati yönlendirme bakımından herhangi bir rehberliği kabul etmemektedir. Bu sebeple, Katoliklerde ve Ortodokslarda olduğu gibi, Protestanlıkta, ruhanî liderler yoktur. Diğer Hristiyan mezheplerin aksine, rahiplerin

evlenmesine müsaade edilmemekle birlikte; Meryem Ana'ya ve Azizlere dua etme geleneği de bulunmamaktadır (Yılmaz M. , 2017, s. 26).

Protestanlar geleneksel inancın pek çok geleneğini reddetmekte ve bir çeşit arınmış Hristiyanlığı kabul etmektedirler. Ancak Hristiyanlığın teslis ve feda gibi birçok inancı, Protestanlarda da mevcuttur. Bununla birlikte vaftiz ve komünyon dışında günah çıkartma gibi bazı ayinler de kabul edilmemektedir (Tevfiki, 2013, s. 219).

Protestanlara göre; bir kişinin Hristiyan olabilmesi için öncelikle vaftiz olması gerekmektedir. Ayrıca kilisenin yedi kutsisini kabul etmelidir. Hz. İsa'nın tanrının oğlu olduğuna inanılmıştır. Kilise aynı dine inananların ve aynı tanrıya tapanların birleştiği bir yer olarak görülmüştür. Hristiyanlık dini tasdik edilmeli, ekmek yenmeli ve şarap içilmelidir. Pazar ayinlerine katılmak gerekir. Zina, hırsızlık ve adam öldürmek yasaklanmıştır. Kutsal günlerde kiliseye gitmek, Çarşamba ve Cuma günleri yoğun çalışmak, öfke, kibir, kin, açgözlülük, kıskançlık ve avarelikten uzak durmak da Protestanlığın diğer şartlarından (Yıldız, 2009, s. 20).

Protestanlar da kendi içinde birkaç gruba ayrılmışlardır. Örnek olarak İskandinav ülkeleri ve Almanya'da çoğunlukta olan Luteryen Protestanlar ile İsviçre, Orta Avrupa ve deniz aşırı ülkelerde yaşayan; kumarı, dans tarzı eğlenceleri, din dışı müziği ve kadınların süslenmesini yasaklayan gelenekleri sebebiyle fazla bir taraftara ulaşamayan Calvinist Protestanlar gösterilebilir (Ekinci, 2003, s. 84).

2.2.3. Protestanlıkta Kutsal Kitap Anlayışı

Protestanlık Katolik ve Ortodoksluğa karşı oluşmuş bir mezheptir. Bu sebeple doğal olarak kutsal kitap anlayışı da onlarınkinden farklıdır.

Protestanlık Eski Ahit'i otuz dokuz, Yeni Ahit'i ise yirmi yedi kitap olarak kabul eder. Diğer genel mezheplerin kilisenin üstünlüğü inancına karşı; Protestanlıkta, hayat ve iman konusunda yüce otorite kutsal kitaptır. Kutsal kitap, kilisenin üzerinde olduğu için de, kilise kutsal kitabı yorumlayamamıştır (Küçük, 2000, s. 99).

Bu yaklaşım, Protestanlığın Roma Kilisesi'nin faaliyetlerine tepki olarak doğduğunu bize göstermektedir. Keza Protestanlıkta bulunan bir diğer inanişe göre

kutsal kitabı anlamak için bir aracı gerekmemektedir. Belirli bir bilgi birikimine sahip herkes, kutsal kitabı anlayabilecek kapasiteye sahiptir (Küçük, 2000, s. 99).

Ancak, kiliseyi, kutsal kitaba karşı boyun eğdirme çabasında olan Protestanlık Mezhebi de, yorum mahiyetinde kutsal kitaba bazı açıklayıcı dipnotlar eklemiştir.

2.3. PROTESTANLIK VE KAPİTALİZM BİRLİKTELİĞİ

Hristiyan misyonerler, asıl gelişimlerini Avrupa Devletleri'nin keşifler sonrası çalışmaları ve sömürgecilik faaliyetleri zamanında elde etmişlerdir. Bu bakımdan misyonerliğe en başından beri önem veren Protestanlığın kapitalizmin büyümesinde etkin rol oynadığı savunulmaktadır (Gül, 2012, s. 7).

2.3.1. Misyon ve Misyonerlik Kavramları

Hristiyanlığı dünyaya yaymak için çalışan kişilere misyoner denilmekle birlikte; misyonerlik, misyonerlerin yaptığı görev anlamında tanımlanmıştır. Misyonerlik, Hristiyan olmayan ülkelerde Hristiyanlığı yayma amacı güden kurum olarak görülmektedir. Kelime zamanla başka ülkelere ticari, siyasi amaçlarla gönderilme anlamlarını da içerecek şekilde genişlemiştir (Taşkın, 2007, s. 32).

2.3.2. Protestanlığın Kapitalizmin Gelişmesindeki Rolü

Protestan misyonerlerinin kapitalist sistemle bir bütünlük oluşturup oluşturmadığı hususunda bazı araştırmacılar; bu misyoner grubunun dini, bir araç olarak kullandığı, asıl hedeflerinin bağlı oldukları ülkelerin ticari ve siyasi çıkarlarını korumak olduğunu belirtmektedirler.

Protestanlar, daha ilk günlerden başlayarak misyon sorunu üstünde önemle durmuş, özellikle, 18. ve 19. yüzyıllarda büyük gelişmeler elde etmişlerdir. Bu gelişmedeki en büyük etken Amerikan Board'ın faaliyete başlaması olmuştur (Gül, 2012, s. 10).

Kapitalizmin emperyalizme dönüştüğü çağda; dönüşümde araç olarak kullanılan mekanizmalardan birisinin de misyonerlik olduğunu kabul edilmektedir. Hristiyan inancı içerisinde bu anlayışı destekleyecek en uygun mezhep de reformsal bir hareket olan Protestanlık olmuştur (Weber, 1997).

Protestanlığın, dinde reform olarak ilk ortaya çıktığı ticaretin ve erken sanayileşmenin merkezi olan kentlerde kendine yer edinmesi ve 16. yüzyılda zengin kentlerin çoğunun Protestanlığı kabul etmesi tesadüf değildir. Nitekim 16. yüzyılda büyük Viktoryen kapitalistlerin çoğu inançlı Protestanlardır (Gül, 2012, s. 11).

Max Weber'e göre, Protestanlık değerleri, Batı Avrupa'da sermaye birikimini hızlandırarak, burjuvazinin ve dolayısıyla da kapitalizmin gelişmesini kolaylaştırmıştır. Protestanlık, başarının ve çalışmanın bir ibadet olduğu inancını yaymaya çalışırken ve tanrıyı memnun etmek için çalışmayı teşvik ederken, tanrının kendisini memnun edenleri ödüllendireceği görüşüyle bir sömürü aracı haline gelmiştir (Gül, 2012, s. 11).

Bu sonuca karşı çıkanlar ise, modern kapitalizmin herhangi bir dinden köken almasının söz konusu olamayacağını ifade etmektedirler. Örnek olarak bir yazar; *“...burjuva ahlakıyla Katolikliğin de pekâlâ uyuşabileceğini 19. yüzyıl Fransız edebiyatında bunun örneklerinin görülebileceğini”,* dolayısıyla *“dinlerin ekonomik gelişmeyi yönettiği yönündeki bir yargının yanlış olacağı”* ifadesini kullanmıştır (Sezer, 1981, s. 137).

Protestanlık, Tanrı'yı memnun etmek için çalışmanın gerekliliğini benimsemiş, ancak bu husus, bazı çevrelerce kullanılarak çalışmanın maddi getirisi üzerine yönlendirilmiştir.

Bu görüşü destekleyici olarak; Kocabaşoğlu'nun *“American Board of Commissioners for Foreign Missions”*(ABCFM)'nin dış ilişkiler sekreteri James L. Barton'nun *“Daybreak in Turkey”* adlı eserinden aktardığı bir kısımda şu ifadeler yer almaktadır (Kocabaşoğlu, 2000, s. 18);

“Türkiye'deki bu modern eğitim kurumları ülkenin insanlarının yaşam, düşünce, adet ve alışkanlıklarını yeniden biçimlendirmede önemli bir güçtür. Bu okullardan çıkan erkek ve kadınlar bilgi isteyen mesleklerde olduğu gibi, ticarete de ön sıralarda yer almaktadırlar. Misyoner okullarının eski öğrencilerinin büyük bir kısmı şimdi Avrupa ve Amerika'nın varlıklı tüccar ve işadamlarıdır. Modern düşünceli bu adamlar aracılığıyla fabrikalarımızın ürünleri ve Batı'nın makineleri Doğu'nun bu bölümüne artan oranlarda girebiliyor, bunun karşılığında

Türkiye'nin ürünleri de bize ulaşıyor. Sık sık ifade edilmiş olduğu gibi, Türkiye'deki Amerikan kolejlerini kurmak ve desteklemek için Amerika'dan gönderilen paranın, bu ülkeyle artan ticaret sayesinde, faiziyle birlikte fazlasıyla geri alındığını söylemek doğru olacaktır”.

2.4. PROTESTAN BİR AKIM OLARAK EVANJELİZM

ABD'deki dini yapıyı bilmeden siyaseti anlamak kolay değildir. Günümüze kadar din, siyaset ve kültürün birbirleriyle olan ilişkisi ABD'yi şekillendirmiştir. Koloni döneminden bu güne kadar din, Amerikan kültürünü şekillendirmede önemli rol oynamıştır (Yılmaz H. , 2017, s. 101).

2014'te yapılan bir araştırmaya göre Amerikalıların % 89'u Tanrıya veya bir yaratıcı varlığa inanmaktadır, bunun yanında % 53'lük kesim dinin kendi hayatlarında çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir (www.pewforum.org, 2015).

Dinin hayatlarındaki yeri bu kadar önemli olan bir toplumda siyasetin dini referans almadan veya dindar kesimin ihtiyaçlarını dikkate almaksızın şekillenmesi imkânsız olacağından; Amerika'nın dış siyasetini anlayabilmek açısından, Amerikan siyasi yapısına yön veren Evanjelizm'i incelemek yerinde olacaktır.

Hem Evanjelizm, hem Evanjelist kiliseler 16. yüzyılın Protestan Reformuna dayanmaktadır. Sözlükte İncil mesajlarını yaymak, öğretmek anlamına gelen *Evanjelizm*, İsa'nın gerçek öğretisi anlamına da gelmektedir. 16. Yüzyılda Protestan reformunun ardından reform taraftarları için muhaliflerce ortaya atılmıştır ve günümüzde hala tüm Protestanlar için kullanılmaktadır (Bedir, 2013, s. 74).

2.4.1. Evanjelizmin Teolojik Temelleri

Protestanlığın bir kolu olmasından ötürü teolojik olarak Protestan inanca sahiptirler. Ancak üzerinde önemle durdukları bir başka yönleri ise, İncil mesajlarını yaymak ve yaymayı teşvik etmektir. Evanjelizm, hem bireysel, hem de örgütlü misyonerlik çalışmalarıyla başka inanca sahip kişileri bir şekilde kazanmaya çalışmak veya onlara en azından İncil mesajlarını duyurmayı hedeflemektedir.

Evanjelist siyasal etiğin beş ayırt edici özelliği vardır. Bunlar; öteki dünyanın üstünlüğü, hem dünya hem de ahiret vatandaşlığı, insan onuruna saygı,

bireysel sorumluluğun önceliği, sınırlandırılmış devlet otoritesinin gerekliliği olmuştur (Çoban-Oran, 2017, s. 2022).

Başka bir ifadeyle, kilise de devlet de, birey ile Tanrı arasında bir aracı olarak kabul edilmemiştir. Hepsinin üstünde daha yüce bir otorite vardır. Devlet sadece bireylerin ortak çıkarını ve temel haklarını korumaya hizmet etmelidir. Bu dini akım; kilisenin resmi doktrinine karşı önceliği kişisel inanç ve maneviyata vermesinden dolayı, tabandan gelişen, merkezileşmemiş ve gayri resmi bir hareket olarak yayılmıştır. Roma Katolik Kilisesinden farklı olarak bir papaya ya da farklı bir otoriteye sahip olmayışı, gayri resmi kurum ve girişimlerle ilerleyen bir dini hareket olarak gelişmesini sağlamıştır.

2.4.2. Evanjelizm ve Misyonerlik

Evanjelistler açısından İncil öğretilerini yayma faaliyetlerinin çok önemli olmuştur. Kendilerini “kurtarılmış” veya “yeni doğuş” gibi ifadelerle de tanımlamaları sebebiyle; kişisel dönüşüm ve bu dönüşümün Evanjelizme yönelik olması sebebiyle tek tip insan, Evanjelistlere göre önemli yapı taşlarındandır. İşte bu yapı taşlarını geliştirme çabası, Evanjelizm ve Misyonerliği iç içe sokmaktadır (Bedir, 2013, s. 76).

Evanjelistik faaliyetler evrensel manada ilk defa, Kont Ludwing von Zinzendorf’un bir araya getirdiği “Pietist” öğretilerin yardımıyla Moravyalılar’ı etkilemiştir. Daha sonra John Benjamin Wesley misyon alanını kısa zamanda tüm dünya olarak belirlemiştir. Bu belirleme ileride ABD’nin yayılmacı politikasını da ateşleyen unsurlardan biri olmuştur (Bedir, 2013, s. 78).

2.4.3. Hristiyanlık ve Yahudilik İlişkisinde Evanjelizm

Amerikan Evanjelistlerinin dış politika alanında ilgilendikleri konuların başında Yahudi halkı ve Yahudi devleti İsrail ile ilişkiler gelmektedir. Evanjelistlerin, İsrail politikalarına verdikleri güçlü ve sürekli destekle, diğer Hristiyan Protestanlardan farklı bir duruşları bulunmaktadır. Protestan kiliseleri, İsrail’in 1948’de kurulmasına olumlu yaklaşmışlar, ancak 1967’de yaşanan Altı Gün Savaşı’ndan sonra İsrail’i eleştirerek Filistin halkını desteklemişlerdir. Evanjelistler ise, tersi bir yaklaşım göstermiş, İsrail’in Kudüs’ü almalarını kendileri için bir dönüm noktası olarak görmüşlerdir (Çoban-Oran, 2017, s. 2030).

Coğrafi konumu dolayısıyla, Filistin toprakları, Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinin doğup, dünyaya yayıldığı bir bölge olduğundan Evanjelistler için kutsaldır. Bu topraklar Tanrı'nın seçilmiş halkını koruduğu, kolladığı, kılavuzluk edip yargıladığı aynı zamanda İsa'nın doğumuna, ölümüne ve yeniden dirilişine konu olan kutsal yerlerdir. Bu nedenle Ortadoğu, özellikle Filistin toprakları, Evanjelistler için diğer coğrafyalara göre ayrıcalıklı bir konumda olmuştur. Evanjelistler İncil'i temel alarak, İsrail halkını destekleyerek, Kutsal Kitap'ta yer alan, İsrail halkıyla ilgili anlatı ve öğretileri dikkate almışlardır. Bu anlatılara göre, **“insanlığın kurtuluşu ve bağışlanması için Tanrı, İsrail ulusunu aracı olarak seçmiştir.”** (Spector, 2009, s. 6).

Tanrı, İbrahim Peygamber ve onun soyundan gelenlere, Mısır'da bulunan Nil Nehri ile Irak'ta bulunan Fırat Nehri arasında kalan topraklarda bir Kenan ülkesi kurmayı vaat etmiştir (Kızıloğlu, 2012, s. 38).

Aynı zamanda Kutsal Kitap, Tanrı'nın kurtuluşu sadece İsrailoğulları için vaat etmediğini, onları gözetenlerin de kurtuluşa erişebileceklerini söylemektedir.

Kutsal Kitap, İsa'nın dünyaya tekrar geldiğinde, Yahudilerin büyük bir rol oynayacağını belirtmiştir. Dünyanın sonunu getirecek olan Armageddon Savaşı'nda, şer güçlerine karşı Yahudi halkı anahtar rol oynayacaktır. Kötülüğe karşı olan bu savaş, İsrail'in kuzeyde bulunan ovalarında, kötülüğün ortadan kalktığı ve Yahudiler kutsal topraklara döndüğünde gerçekleşecek ve kötülük ortadan kaldırıldığında İsa yeniden dirilecektir. Buna göre, İsa'nın tekrar dirilebilmesi için Yahudi halkının güvenliği ve refahı için devletin kurulması gerekmektedir (Çoban-Oran, 2017, s. 2031).

Bu nedenle İsrail devleti, özellikle Hristiyan Siyonistler ve Evanjelikler için farklı bir öneme sahiptir. Din, ABD halkının kimliğinin esas unsurlarından biri olmuştur. ABD dış politikasında İsrail'in özel bir yeri vardır. 1917'de İngiliz manda yönetimi altına giren Filistin'de bir İsrail devletinin kurulmasını öngören **“Balfour Deklarasyonu”**, Amerikan Siyonistlerinin de etkisiyle 1919'da Kongre'de onaylanmıştır.

2.4.4. Son Kutsal Savaş İnancı “Armageddon”

İsrail Devleti kurulduktan sonra Yahudilerin Müslüman komşularına karşı oluşturduğu en büyük tehdit, dini etkilerle uygulanan toprak yayılmacılığı olmuştur. Bunun sonucu olarak İsrail-Filistin savaşı başlamıştır. “*Kutsal Savaş*” kavramı, ilk olarak Yahudiler tarafından tek tanrılı dinler arasında ideolojiler arasına yerleştirilmiştir (Ruelland, 2004, s. 9).

Kutsal Savaş şu şekilde açıklanmıştır; “*Seçilmiş Halk’ın ülke ve tanrıları Yehova için dövüşmesi.*”. Aynı zamanda Yahudilere, “*düşmanla korkusuzca savaşma, yendikleri düşmanın putlarını yıkma, onlarla evlenmeme, onlara acımama ve onları öldürülmeleri*” için buyruk verilmiştir (Kılıç, 2008: 65-86).

Yahudi din adamlarının, İsrail devletinin Kutsal Kitap’ta belirlenmiş sınırlarının hangi bölgeleri kapsayacağı konusundaki en geniş yorumu şöyledir (Shakak, 2010, s. 31);

“Doğu’da Ürdün, Suudi Arabistan’ın büyük bir bölümü, Kuveyt, Fırat Havzası ve Irak’ın bir kısmı, Güney’de Sina Yarımadası, Kahire ve Mısır’ın bir bölümü, Batı’da Kıbrıs, Kuzey’de ise Lübnan, Suriye ile Van Gölü’ne kadar uzanan Türkiye topraklarının bir kısmı vardır. Söz konusu bu sınırlar İsrail’deki ulusalcı ve dinî çevrelerde oldukça popülerdir.”

Ortadoğu topraklarının Yahudilik açısından en önemli nedeni, konumu Tanrı tarafından belirlenen ve Hz. Süleyman’ın inşa ettiği “*Süleyman Mabedi*”nin bu topraklarda bulunduğu inancı olmuştur (Garaudy, 2015, s. 23).

İsa Mesih’in yeryüzüne döneceği beklentisi, Kutsal Kitap’ın en önemli konusu olmuştur. Yahudi inanca göre; İsa Mesih’in gelmesi için üç şeyin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar; vaat edilen topraklarda Yahudilerin yerleşip devlet kurması, Kudüs’ün ele geçirilmesi ve Süleyman Mabedinin yeniden inşa edilmesidir. Eski Ahit’te, bölgeye yapılacak olan dönüş, “*Rabbin Günü*” olarak ifade edilmiş, “*Mahkeme Günü*” olarak da anlatılmıştır (Özkan, 1998, s. 125).

2.5. EVANJELİZMİN ABD’DE ORTAYA ÇIKIŞI

Amerikan Evanjelizminin teolojik kimliğinin temelini, Protestan Reformunun ana öğretileri ve Püriten öğreti teşkil etmektedir.

Reformasyonun kişisel inancı esas alan öğretisinin Amerika kıtasında kabul görmesinden sonra bu anlamdaki ilk uyanışı 1720 yılında Dutch Reformed Church of New Jersey bünyesinde Theodore Frelinghuysen başlatmıştır. Gilbert Tennent gibi reformcu düşünce yanlılarının vaazları da Presbiteryen ve Kongregasyonel kiliselerde bu yönde uyanışlar başlatmıştır (Bedir, 2013, s. 81).

Bu dinsel uyanış hareketleri, “büyük uyanış” diye bilinen ve Amerikan toplum yapısını dönüştüren hareketlerin başlangıcı olmuştur. Çünkü Protestanlığın bireysel inancı ön plana çıkaran inanç anlayışı ile düşünce özgürlüğü, eşitlik ve insan onuru gibi kavramları temel alan Amerikan değerleri, birbirleriyle sorunsuz olarak uyumuştur (Çoban-Oran, 2017, s. 2023).

Amerikan kolonilerinde Protestan mezhepler arasında ilk dinsel uyanış hareketleri, 1730 ve 1740’larda yaşanmaya başlamıştır. Amerikan Evanjelizminin karakterini şekillendirmeye başlayan uyanış hareketlerinin önde gelen isimlerinden biri, Amerikalı filozof ve teolog Jonathan Edwards olmuştur. Edwards’ın başlattığı yenilenmeci ruh, Orta Kolonilerde¹ Presbiteryan İskoç ve İrlandalılar arasında başlamıştır. Edwards’ın, “*Günahkârlar Öfkeli Tanrı’nın Ellerinde*” isimli vaazı bu yenilenmeci hareket sayesinde en ünlü vaazı haline gelmiştir (Bedir, 2013, s. 82).

Metodizmin kurulması, İngiltere’de, John Wesley ve kardeşi Charles’ın çalışmaları neticesinde oluşmuştur. George Whitefield, Wesley’in öğretisini Amerika’ya taşıyarak devam ettiren ve burada Evanjelik yapılanmalara katkıda bulunan önemli kişiliklerden birisi haline gelmiştir (Polat, 2006, s. 68-73).

Whitefield, 1739’da Philadelphia’da başlattığı dinsel uyanış hareketini, New England’da devam ettirmiştir. Protestanlığın uyanışında ve Metodizmin Amerika’da yerleşmesinde önemli bir kişi olan Whitefield, kolonileri dolaşarak vaazlarıyla kitleleri etkilemeyi başarmıştır. Vaazlar genellikle Tanrı’nın gazabını anlatır türden olmuşlardır. Burada amaç, Protestanlığın bütün ülkeye yayılması ve ulusun kurtuluşu ermesinden önce bireyleri aydınlatmak olmuştur. Bu çabalar, Amerika’daki en yaygın iki Protestan mezhebi olan Baptistler’in ve Metodistler’in gelişmesinde etkili olmuştur (Özkan A. , Amerikan Fundamentalizminin Dünü, Bugünü, 2002, s. 35).

¹ Orta Koloni: İsveç ve Hollandalılar’ın yerleşmiş olduğu Kuzey Amerika kolonileri; bugünkü New York, New Jersey, Pennsylvania ve Delaware

Amerika'daki ikinci büyük uyanış, 18. yüzyılın sonu ve 19. Yüzyılın başlarında, özellikle sosyal faaliyetlerle ön plana çıkan hareketlerin ortak sonucu olmuştur. Uyanış hareketi ilk olarak, Kongregasyonist Kiliseler'de başlamış ve Amerika geneline de Presbiteryen, Metodist ve Baptist kiliseleri de kapsayarak yayılmıştır. Timoty Dwight, vaiz James McGready ve vaiz Charles Grandison Finney'in vaazları uyanışı etkileyen unsurların başında gelmiştir. Bu çalışmalar, Amerika'da iki önemli mezhep olan Mormonlar ve Yedinci Gün Adventistleri'nin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur (Bedir, 2013, s. 82-83).

İkinci büyük uyanış, getirdiği düşünce yapısıyla, ABD'de, büyük bir toplumsal reforma vesile olmuş, aynı zamanda Evanjelist sayısının artması sonucu; ortak değerler üzerinde birleşen insanların çoğalmasıyla, kolonilerin birleşmesinde önemli bir etki doğurmuştur. Misyonerlik faaliyetlerinin artmasında da önemli bir itici güç olmuştur (Çoban-Oran, 2017, s. 2023).

Bunların yanında, Amerika kıtasının keşfi sonrasında, buraya gelip yerleşen nüfusun, beraberlerinde dini kimliklerini de getirmesi, Amerikan toplumunun dini sosyal yapısının şekillendirmiştir.

“17. yüzyıl boyunca çoğunluğu Britanya olmak üzere, Fransa, Hollanda, Almanya, Belçika, İsveç, Finlandiya ve İspanya'dan göç eden çok çeşitli topluluklar, Kuzey Amerika'nın Atlantik Okyanusu sahili boyunca yerleşim yerleri kurmuşlardır. Buraya gelen guruplar genellikle çiftçi, esnaf, zanaatkârlardan oluşan orta sınıf ve vasıfsız işçilerden oluşmaktaydı. Britanya'dan gelenler önceleri yoğun olarak New England ve Virginia bölgelerine yerleşmiş, daha sonra ise buranın güneyi ve batısına doğru yayılarak ileride A.B.D.'yi oluşturacak olan 13 koloniyi kurmuşlardır. Yeni Dünya dedikleri bu toprakları dolduran Avrupalılar farklı Hıristiyan geleneklerine sahiptiler. İngilizler, Anglikanlar, bağımsızlar, Puritenler ve Kuveykır'lardan oluşmaktaydı. Fransız Katolikleri ve Huguenotları, İspanyol Katolikleri, İsveçli ve Alman Luteryenler, Hollandalı Kalvinciler ve az sayıda diğer dinlere mensup kişileri bu Yeni Dünyanın yeni misafirleriydi.” (Yılmaz H. , 2017, s. 101-102).

Buraya göç edenlerin çoğunluğunun Birleşik Krallık vatandaşı olması, yeni kolonilerin ezici çoğunluğunun Protestan olması sonucunu doğurmuştur.

Yeni ulus kimliği (Amerikan vatandaşı olmak) ve dininin ortaya çıkması, Amerikan ulusunun kurucuları olan göçmenler için rehber olan İncil'in barındırdığı Ahit, vaat edilmiş topraklar, seçilmiş halk, yeni Kudüs, toplu göç gibi kutsal kavramlar, temel imgelemler ve betimlemeler sayesinde olmuştur (Çoban-Oran, 2017, s. 2023).

Bu fikirler ve semboller, Amerikalıların diğer bütün milletlerden farklı, seçilmiş bir ulus olduğuna inancı iyice güçlendirmiştir. Avrupa'da tasvip görmeyen, hatta baskılara maruz kalan dini akımlar kendilerini bu topraklarda rahatça ifade edebilmiş ve ibadetlerini serbestçe icra etme imkânı bulmuşlardır. Bunun doğal sonucu olarak Hıristiyanlar bu topraklarda oldukça yüksek bir sayıya ulaşmışlardır.

Ayrıca ABD'de din ve siyasi hayat arasındaki ayrım 1791 tarihinde anayasaya yapılan bir ekleme ile sağlanmıştır. Bu ek maddelerin ilki olan “*Dini Tesis ve Din Hürriyeti*” maddesine göre “**Kongre, bir dinin tesis edilmesine ilişkin veya serbest ibadeti yasaklayan herhangi bir yasa yapmayacaktır.**”, yani devletin resmi bir dini yoktur, aynı zamanda devlet herhangi bir dinin ibadetine de yasaklama getirmemiştir (photosstate, s. 36).

Bu madde ile hukuksal olarak, devletin resmi bir kilisesinin olması ve belli bir mezhebi desteklemesinin de önü kesilmiş, devletin veya federal hükümetin herhangi bir dini desteklemek üzere veya bir dini diğerine tercih edecek şekilde yasa yapması engellenmiştir. Devlet, kişiyi kiliseye gitmeye zorlamamış veya kiliseye giden kişinin gitmesini yasaklamamıştır. Bunun yanında, kişiyi bir inançla ilgili lehte veya aleyhte söz söylemesine zorlayamaz hale gelmiştir. Bundan dolayı laiklik, devleti dinin etkisinden korumak için değil, Amerika'daki çeşitli Protestan mezheplerini devletin etkisinden korumak ve çok çeşitli dini guruplara eşit mesafede olmak amacıyla tesis edilmiştir (İmga, 2010, s. 49).

2.6. ABD'NİN DÜNYAYA AÇILMASINDA DİNİN ROLÜ

Din, ABD'nin kuruluşundan itibaren sosyal yapıyı şekillendiren toplumsal bir olgu olmuştur. ABD'nin üst düzey bürokratları, bağımsızlık kazanıldıktan sonra kilisenin devlet üzerindeki etkisini ayırmayı amaçlamışlar, dinlerin aralarındaki siyasi

çekişmenin tarafsızlığını savunmuşlardır. Ancak bu anlayış din ve siyaset arasındaki etkileşimi azaltamamıştır. Hatta din, siyasi ve sosyal yapıyı etkisi altına alan en önemli aktör olmuştur (Yıldırım O. , 2015, s. 99).

ABD’de yaşayan toplumun dini sosyal yapısını şekillendiren bir diğer unsur da, diğer kıtalardan aldığı göçler olmuştur. Amerika kıtasının Avrupalılar tarafından keşfedilmesiyle birlikte, kıtaya yerleşen insanlar kendi dini kimliklerini de muhafaza etmişlerdir.

Bu gelişmelerle birlikte ABD’de ortaya çıkan siyasal kültür ve toplum, çeşitli dini inançları beraberinde getirerek dini açıdan çeşitlilik oluşturmuştur. Dini çeşitliliğin sonucunda ise ABD’de sivil bir din olgusu gelişmiştir (Yıldırım O. , 2015, s. 99).

ABD bağımsızlığını kazandıktan sonra, devletin kurucuları ve önde gelenleri ABD demokrasisinin oluşumunda, dini grupları oluşturulacak siyasal düzenin temel yapıtaşlarından olarak görmüşlerdir.

ABD’nin siyasi düşüncesinin oluşmasında önemli rol oynayan dini gruplardan olan Püritenler, demokratik yönetimi benimsememiş bir grup olmuşlardır. Ancak demokrasiyi benimsememiş olmamalarına rağmen ABD’de oluşturulacak olan demokratik yapının inşa edilmesinde önemli rol oynamışlardır (Yıldırım O. , 2015, s. 94).

Püriten inanca uygun yapılan faaliyetler, 18. ve 19. Yüzyılın ilk yarısında ABD’nin siyasi hayatını şekillendirmekte oldukça etkili olmuştur. Püriten inancın üç ana doktrininin etkisi, ABD siyasi hayatının temelini kurmuştur. Bu üç ana doktrin; sözleşme teolojisi, insanın günahkârlığına vurgu ve seçilmiş insanlar metaforundan oluşmuştur (Wald & Calhoun-Brown, 2011, s. 41).

2.6.1. Sözleşme Teolojisi (AHİT)

Püriten inancın temelini oluşturan en önemli yapıtaşı sözleşme teolojisidir. Püriten inancın toplumsal örgütlenme ilkesidir. Sözleşme teolojisine göre her iki tarafa da bağlayıcı yükümlülükler getirir. Sözleşmeye göre zorunluluk yoktur ancak gönül ile yapılacak bağlayıcı bir anlaşmadır. Kişiler ellerindeki imtiyazlardan vazgeçerek kendilerine Tanrı’ya adayacaklar ve bunun karşılığında ise Tanrı onları

kutsayacaktır. Tanrı sözleşmeye hem taraf olacak, hem de düzenleyen kişi için kefil olacaktır (Wald & Calhoun-Brown, 2011, s. 41).

Püriten inanca göre bu sözleşme, tüm insani kuruluşlar için geçerli olmaktadır. Bu sözleşme esas alınarak kilise yeniden inşa edilmiştir. Yani kilise otorite sahibi bir kurum değil, arınmak için seçilmiş kişilerin Tanrı'nın aracısı olmayı kabul edip karşılığında da sonsuz arınımlık sözü alan insanların topluluğu olmuştur (Wald & Calhoun-Brown, 2011, s. 41-42).

Devletin başında bulunan kişiler kazandıkları yetkileri direkt olarak Tanrı'dan değil, Tanrı ile anlaşma yapan toplumdan almışlardır.

Püriten kiliseler, kendilerini yöneten cemaatlere ve özerk bir yapıya sahip kuruluşlar olmuşlardır. Kilise yönetimlerine, herkes katılamamakla birlikte, sadece dini açıdan seçilmiş olarak adlandırılan kilise mensupları katılabilmıştır. Bir kişinin kiliseye üye olabilmesi için, o kiliseye liderlik yapan cemaat mensuplarından bir lideri, kendisinin arınmış olduğuna ikna etmesi gerekliliği aranmıştır (Fowler, Hertzke, Olson, & Dulk, 2014, s. 13).

Koloniciler, kral ile aralarındaki ilişkiyi, Tanrı otoritesinde imzalanmış bir anlaşma olarak gördükleri zaman sözleşmenin yükümlülükleri Tanrı tarafından üstlenilmiş olduğuna inanıyorlardı. Vatandaşlar yönetene sadık kalmak ile yükümlüydüler. Yönetenlerin ise sorumluluk olarak hareket etmeleri gerekiyordu. Koloniciler sözleşmeye uymayanı zorba olarak gördükleri için zorbaya karşı gelmenin doğru olduğunu, hatta dini bir görev olduğunu düşünüyorlardı. Kayıtsız şartsız krala itaat edilmesi gerektiğini savunan düşünceye karşı, Püritenler karşılıklı yükümlülüğü savunmaktaydılar.

Sözleşme, toplum hayatına uygulandığında yönetim için bir temel oluşturmuştur. Püritenler, Amerika'ya göç ederlerken kullandıkları "*Mayflower*" gemisinin içinde Tanrı'nın kutsamasının karşılığı olarak, "*Yeni Dünya*" da, İncil'i temel alan kutsal bir yapı kurmak için birbirleriyle anlaşma yapmışlardır. Püritenler, kendilerini o dönemin Tanrı ile ahitleşen yeni İsrail halkı olarak, Amerika'yı da vaat edilmiş topraklar olarak düşünmüşlerdir. ABD'de bulunan sömürgeci İngiliz yönetimini de İsrailoğulları'nı Mısır topraklarından süren Firavun olarak görmüşlerdir (Wald & Calhoun-Brown, 2011, s. 42).

Bu sözleşme fikri, ABD’de yaşayan kolonilerin İngiltere’ye karşı olan bağılıklarını sorgulamalarında ve Avrupalı sömürgecilere karşı yapılan Bağımsızlık Savaşları’nda önemli bir rol oynamıştır.

2.6.2. İnsanın Günahkarlığına Vurgu

ABD içinde oluşan siyasi yapı, Bağımsızlık Savaşları’ndan sonra Püritenlikten fazlasıyla etkilenmiştir. İnsanın doğası gereği günah işlemeye meyilli olduğunu kabul eden bu anlayıştan ötürü, yönetim kurallarını da, yöneten kişiye güven duymama üzerine inşa etmişlerdir. Yönetimi kontrol edebilmek adına da, yetkinin tek elde toplanmadığı ve birbirini denetleyen üç farklı parçaya ayrılan yeni bir kontrol mekanizması oluşturmuşlardır (Wald & Calhoun-Brown, 2011, s. 46-47).

Püriten inanca göre, Tanrı’ya karşı günah işleyen Adem, işlediği günahın bedeli olarak, sonucu ölüm olan, sıkıntı ve acı dolu bir hayatla birlikte mutluluğunu kaybetmiştir. Püritenler, insanların karşısına iyilik ve kötülük arasında seçim yapacakları bir durum geldiğinde, insanların her zaman kötülüğü seçeceklerine inanmışlardır. Yalnızca Tanrı’nın seçtikleri ve kurtuluşa ulaşanlar Tanrı’nın bahşettiği lütfâ kavuşabilecek, diğer insanların ise dünya üzerinde günahkâr olarak sonsuz azaba uğrayacaklarını düşünmüşlerdir (Wald & Calhoun-Brown, 2011, s. 46-47).

İnsanın doğası, yaratılışından dolayı günahkâr ve bozulmuş olduğundan dolayı, insanlar tarafından seçilmiş olan yönetimler de tam olarak doğru bir şekilde hareket edemeyeceklerdir. Hatta tam tersi şekilde, kendisini seçen insanların günahkârlığını taşıyan bir hükümet, yetkisini kötü yönde kullanmaya başlayacaktır. Bunlar göz önüne alındığında, hükümetlerin yetkisi sınırlı kalmak zorunda olmuştur. Bunun nedeni ise, yönetimin kurtuluş için seçilmemiş kişilerin eline geçebileceğidir. Böyle bir durumun yaşanmaması için de sistem tamamıyla yönetenin himayesine bırakılmak istenmemiştir (Wald & Calhoun-Brown, 2011, s. 46-47).

Püritenlerin, kişisel günah işlenememesi için günahları engelleme düşünceleri, Amerikan toplum yapısıyla birlikte kamunun da yararına olmuştur. Püriten inanca göre özgürlük, kişinin hoşuna giden şeyleri yapma hakkını doğurmakla birlikte doğru olan şeyi yapmayı teşvik etmek olmuştur. Toplum düzenine zarar verebilecek insani duyguların engellenmesi için, toplumun en temel

yapısı olan bireyin, doğru yetiştirilerek günahlardan alıkonulması birinci öncelik olmuştur (Fowler, Hertzke, Olson, & Dulk, 2014, s. 13).

2.6.3. Seçilmiş İnsanlar Metaforu

ABD'nin kuruluşunda, dini baskılar sonucunda kendi topraklarından kaçan ve yeni bir başlangıç yapmak isteyen Püritenler çok etkili olmuşlardır. Kaçarak ABD topraklarına yerleşen Püritenler, bu topraklarda kendi düzenlerini kurarak, bu düzeni diğer toplumlara da kabul ettirmek istemişlerdir. Yeni kurulan bu düzenin toprakları, sadece dinlerin serbestçe yaşandığı bir yer olarak görülmemiş, aynı zamanda Yeni İsrail'in vaat edilmiş toprakları olarak düşünülmüştür (Wald & Calhoun-Brown, 2011, s. 52).

Seçilmişlik düşüncesi, insanın davranışlarının, seçilmiş olmanın en önemli unsuru olarak algılanmasından dolayı Püriten inancın tam merkezinde olmuştur. İnsanların seçilme arzusu ve ümidi karşılığında alacakları teminatlar, her zaman toplumu bu inanca karşı cazibeli kılmıştır.

Püriten inançta, en önemli özelliklerden birisi, inancın toplum yaşantısına uygulanması olmuştur. Dindar yaşam tarzı ve disiplinli ahlaki yaşantı, bireylerin ulaşmak istediği seçilmişliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bu düşünceyle, ABD'nin kurulmasından itibaren Amerikalılar, dünya üzerinde özgürlüğün ve adaletin yayılmasının kendilerinin en önemli görevleri olduğu inancını benimsemişlerdir. Bu görev duygusu, Amerikan kültürüyle tamamiyle bağdaşmış ve toplumun değerleri üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Püritenlerin kendilerine belirledikleri, "*dünyaya örnek olarak rehberlik etmek*" bu duygunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Böylece, günahları temizlemek ve dünya üzerinde günahkâr insan kalmamasını amaçlamışlardır. Daha sonraları bu düşünce Amerika'nın dış politikasına da etki etmeye başlamıştır. Amerikalılar, Amerika'nın dünya üzerinde yol gösterici olduğunu, diğer tüm toplumlara demokrasi ve özgürlük yaymakla görevli olduklarını düşünmüşlerdir (Kang, 2009, s. 150-151).

2.7. ABD DIŞ POLİTİKASINDA DİN

New England'a yerleşen Püritenlerin inançları, ABD'nin sonraki gelişimi üzerinde en önemli etkiye sahip olmuş ve sonraki yüzyıllarda Amerikan düşüncesiyle

birlikte uygulamalarını da şekillendirmeye devam etmiştir. ABD siyasi geleneğine Püriten düşüncesindeki üç unsur etki etmiştir. Bunlar Sözleşme (Ahit) Teolojisi, insanın günahkârlığı ve seçilmiş insanlar düşüncesidir. Bu doktrinlerin her biri Püriten düşünürler ve takipçileri tarafından siyasal alanda uygulanmıştır. Sözleşme teolojisi, Amerikalıların hükümetlerine hangi koşullar altında itaat etmeleri gerektiğine karar vermelerine yardımcı olmuştur. İnsanın günahkârlığı fikri kişinin günah işlemeye meyilli bir tabiatı olduğundan yola çıkarak kontrol mekanizmalarının kurulması yoluyla istikrarlı bir devlet yapısının oluşturulmasını sağlamıştır. Seçilmişlik fikri ise Amerikalılar arasında kendilerinin dünyaya özel bir amaç için gönderildiği inancının yerleşmesine neden olarak bir çeşit milliyetçiliği beraberinde getirmiştir (Yılmaz H. , 2017, s. 110).

Kilise ile devlet yönetiminin kalın çizgilerle ayrıldığı ABD’de, din ve siyaset birbirlerini tamamlayan iki olgu olmuştur. Bunula birlikte siyaset dinin etkisinde kalmış ve temelini dini temellere dayandırmıştır. Bundan dolayı siyasal kültürün oluşmasında din, en önemli etken olarak kendisine yer edinmiştir (Çaha, 2008, s. 150-151).

ABD’de, devlet ve din arasındaki ilişkiyi düzenleyen en önemli metin, 1789 yılında kabul edilen ABD Anayasası’na, 1791 yılında “*Bill of Rights*” adı altında haklar bildirgesi niteliği taşıyan anayasa değişikliği olarak eklenmiştir. Bu bildirgenin birinci maddesine (First Amendment) göre; “***Kongre, resmi bir din tanıyamaz ve din özgürlüğünü, ifade, basın ve toplanma hürriyetini ve dilekçe hakkını kısıtlayacak bir yasama yapamaz.***” (Bilgin, 2005, s. 65).

Demokratik sistemlerin en önemli unsurları olarak görülen sivil toplum ve katılımcı siyasal kültür, ABD’de dini grupların çalışmaları doğrultusunda şekillenmiştir. Kiliselerin düzenlediği toplantılarda, bireylerin siyasal hayata katılmaları yönünde motive edici konuşmalar yapılmış ve bireylere bu aşılacak istenmiştir. Bunun sonucunda bu tür toplantılara katılan bireylerde siyasal sisteme yönelik ilgi artmıştır. Kiliselerin uyguladığı bu faaliyetler, Amerika’daki dini-grupları, siyasal hayatta etkili bir konuma getirmiştir (Yıldırım O. , 2015, s. 100).

Yine de ABD’deki dini gruplar arasındaki siyasetin tarafsız olması amaçlanmıştır. Ancak, siyasetin dinler arasında tarafsız olması çabası iki önemli nedenden dolayı başarılı olamamıştır. Birincisi, dinlere mensup kişilerin aynı

zamanda da vatandaş olmalarından dolayı olmuştur. Pek çok din mensubu, kendi dini gruplarının yönlendirmesiyle birlikte, siyasi hayat içerisinde kendi çıkarlarına uygun faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunun sonucu olarak siyasette, dini gruplar ve siyasetçiler arasında bir bağ oluşmuştur. İkinci önemli neden ise, dini düşüncelerin siyasetin önüne geçmesi olmuştur. Hangi dini grubun mensubu daha fazla ise ve hangi dini grup daha iyi örgütlenmiş ise, o dini grupların siyasetçileri etkileyebilme kapasiteleri daha yüksek olmuştur.

ABD dış politikası rasyonel olgular üzerine inşa edilmiş olmasına rağmen, politikayı şekillendiren en önemli unsurlardan birisi de elbette din olmuştur. Püriten anlayışın seçilmiş insanlar metaforu, ABD dış politikasını oluşturan en önemli unsur konumuna gelmiştir. Bu metafora büyük önem veren Amerikalılar, Başkan Abraham Lincoln'un de belirttiği gibi "*Dünyanın son ve en iyi umudu*" olarak kendilerini bu düşünceye adanmışlardır (Şahin, 2016, s. 189).

Seçilmiş insanlar metaforunun yanında, dini gruplar da ABD dış politikası şekillenirken önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak farklı dini grupların, oluşturulacak dış politikada, birbirlerinden farklı stratejileri olmuştur. Dini gruplar, belirledikleri stratejiler çerçevesinde, Amerikalı yöneticileri etkileyebilme kabiliyetine sahip olmuşlardır (Şahin, 2016, s. 188-196).

ABD'de her ne kadar din ve devlet arasındaki ilişki birbirinden ayrılmaya çalışmış olsa bile bu hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Tarihsel süreç içerisinde Amerika'da siyaset ve din birbiriyle iç içe geçmiş, din ve dini gruplar siyaset üzerinde etkileyici bir aktör olmuşlardır (Yıldırım O. , 2015, s. 104-105).

Başlangıçta din, Püriten inanç sayesinde kendisini siyasi hayatta ve toplumdaki kurumlar üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. Püriten inanç, Tocqueville'nin de belirttiği gibi dini olduğu kadar siyasi bir doktrin olmuştur (Arslan & Arı, 2004, s. 34).

Amerika'ya gelen göçlerle birlikte din, sivil din olarak evrilmiş ve siyasi hayatta da önemli bir yere sahip olmuştur. Soğuk Savaş döneminde başlayan, giderek etkisini arttıran ve güçlenen dini lobilerin sayılarında da zamanla artış olmuştur. Bu lobiler hem iç politikada, hem de dış politikada etkili olmaya başlamışlardır. Bu

lobilerden özellikle Evanjelistler ve Yahudiler, iyi örgütlenmiş yapılarıyla Amerikan siyasetinde ağırlıklarını hissettirmeye başlamışlardır (Yıldırım O. , 2015, s. 106).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVANJELİZM ETKİSİNDE ABD

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, ABD kuruluşundan itibaren dini temellere dayanan ve bu dini temelleri, siyasetinde uygulamada oldukça başarılı bir devlet olmuştur. Bu bölümde genel hatlarıyla dinin siyasetteki etkileri incelenecektir.

Bu bölümün birinci kısmında, Amerikan İstisnacılığı ve Evanjelizmin birlikteliğinin nasıl gerçekleştiği ve hangi temeller üzerine kurulduğu ele alınacaktır.

İkinci Kısmında, ABD içerisindeki “*televanjelist*” olarak adlandırılan, Amerikan halkını etkileyen ileri gelen Evanjelist liderlerden ve faaliyetlerinden bahsedilecektir.

Bölümün üçüncü ve son kısmında ise, Evanjelist dini değerler üzerinde politikalarını yönlendiren başkanlar ve başkanların söylemleri incelenecektir.

3.1. AMERİKAN İSTİSNACILIĞI VE EVANJELİZM

“*Amerikan İstisnacılığı*”(American Exceptionalism) veya diğer bir adıyla “*Açık Yazgı*”(Manifest Destiny), ABD'nin varoluşundan itibaren vazgeçilmez bir düşüncesi olmuştur.

Bu iki düşüncenin, Hristiyanlık inancıyla olan sentezinden ortaya çıkan Evanjelizm, ABD politikasına ve politika yapıcılarına yön veren en büyük etken olmuştur.

3.1.1. Amerikan İstisnacılığı veya Açık Yazgı

ABD politikası rasyonel temeller üzerine kurulmuş olsa da, dinin etkisi, ülkenin kurulduğu günden itibaren farklı şekillerde politikayı etkilemeyi başarmıştır.

Amerikan Federal Anayasası'nda “*Kongre herhangi bir dinin resmen kabul edilmesi ve tesis edilmesi ve ya serbest bir şekilde faaliyet göstermesini engellemeye dair kanun yapamaz.*” kuralıyla birlikte din ve devlet arasındaki ayrım kesinleşmiştir. Anayasa ile birlikte getirilen bu ayrımın sonucunda, din, kamusal hayatın dışında tutularak bir yurttaşlık değeri olarak sivil hayatta önemli bir unsur haline gelmiştir. ABD'de din, inanç özgürlüğünün, dini çeşitliliğin ve birbirinden

farklı kùltùrlere sahip olan insanları bir arada yaşatan Amerikan becerisinin bir işareti olarak görùlmüştür (Chang, 2003).

ABD kuruluşundan itibaren din ve siyaseti ayırmayı bir hedef olarak görmüştür. Bununla birlikte dinler arasındaki tarafsızlığı da sağlamaya çalışmış ancak dinin siyaset üzerindeki etkisini hiçbir zaman yok edememiştir. Hatta din, zamanla ABD siyasetini etkileyen en önemli unsur haline gelmiştir.

Resmileşmiş ulusal bir dinin yasaklanması ve dinin devlet hayatından uzak tutulması sonucunda, din toplumda gelişmeye mecbur kalmıştır. Dine böyle bir yaklaşım sonucunda toplum içinde sivil bir din yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Sivil dinle birlikte, dini otorite, devletten uzaklaşarak, gönüllü kurumsal yapılara dönüşmüştür. Toplum arasında yaygınlaşan sivil din, bireylerin ve toplulukların değerlere bakış açılarının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Huntington, 2004, s. 84).

ABD’de ortaya çıkan sivil din anlayışı, Amerikan toplumunu derinden etkileyerek, Amerikan kimliğinin en önemli unsuru haline gelmiştir. Dinin toplumda bu kadar güçlenerek etkili olması sonucunda, din dış politikayı belirleyen en önemli yapıtaşlarından biri haline gelmiştir (Şahin, 2016, s. 182).

ABD dış politikasında dinin bu denli önemli olmasının altında bulunan en önemli neden, Amerikalıların kendilerini tanımlarken kullandıkları geleneksel yaklaşım olmuştur. İlk olarak Amerikalılar, kendilerini seçilmiş bir millet olarak görmektedirler. Bunun en iyi örneklerinden birisini ABD Başkanı Abraham Lincoln vermiştir. Lincoln, ABD’yi “*yeryüzünün son ve en iyi umudu*” olarak tanımlamıştır (Şahin, 2016, s. 189).

İkinci olarak, ABD’nin seçilmiş bir millet olarak dünyanın kurtuluşu için Tanrı tarafından özel bir görevlerinin olduğuna inanmaktadırlar. ABD’nin sadece kendileri için değil, aynı zamanda bütün dünya adına özgürlük bekçisi olduğunu savunmaktadırlar (Şahin, 2016, s. 190).

Son olarak, ABD dış politikasını etkileyen dini temelli geleneksel düşünce ise, ABD’nin “*kötülüğe*”(evil) karşı, “*iyinin*”(good) gücünü temsil ettiği iddiasıdır. Amerikalılar, ABD’ye ilahi bir görev yükleyerek, kendilerini kötüye karşı verilen mücadelede iyilik ordularının lideri olarak görmektedirler (Şahin, 2016, s. 191).

Bu üç dini temelli yaklaşım, Amerikalıların seçilmiş bir millet olduklarını, özel bir görevle görevlendirildiklerini ve iyi-kötü arasındaki mücadelede ABD'nin iyiliğin lideri konumunda olmasını esas almaktadır. ABD'nin dünyaya kendi ideolojisini kabul ettirme noktasında benimsediği bu düşünce, kendilerinin dünyada alacakları ve oynayacakları rolü belirlemektedir. ABD tarihinde önemli bir etkiye sahip olan bu düşünce “*Amerikan İstisnacılığı*” (*American Exceptionalism*) ve ya “*Alınyazısı*” (*Manifest Destiny*) olarak karşımıza çıkmıştır (Şahin, 2016, s. 191).

Amerikan İstisnacılığının temellerini, ABD'nin, Pasifik'ten Atlantik'e, Kuzey Kutup bölgesinden Dünya'nın diğer tüm bölgelerine yayılmasının Tanrı'nın bariz isteği olduğu fikri şekillendirmiştir (Bostanoğlu, 1999, s. 479).

Bu düşünceye göre, ABD, Dünya üzerinde bulunduğu her kıtada ve bölgede, doğal bir yayılma hakkına sahip olmaktadır. Bu hak, doğrudan Tanrı'dan gelen, tamamen meşru olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca, ABD'nin, Tanrı'dan aldığı bu hakka karşı çıkmamanın Tanrı'ya karşı çıkmakla eş değer olduğu düşüncesi de benimsenmiştir. ABD'nin üzerindeki diğer bir görevin, Dünya'nın geri kalan bölgelerinin de özgürleştirilmesi için ABD'nin harekete geçmesi gerektiğine inanılmıştır (Sümer, 2008, s. 123).

Adalet, demokrasi, özgürlük ve ilerleme değerlerini geliştirme, bu değerleri mümkün olabildiğince yayabilme ve her türlü kötülüğe karşı durma görevini, Amerika'ya bizzat Tanrı verdiğine göre bunun bir kader olduğu düşüncesi kabul görmüştür. Bundan dolayı, Amerikan dış politikasının klasik söylemleri; demokrasi, özgürlük ve barış değerlerini dini inançlarla birlikte yüceltmıştır (Arslan & Arı, 2004, s. 125-126).

Bu düşüncelerle birlikte bireysel özgürlük ve kapitalizm, Amerikan politik kültürünün temel yapıtaşlarını oluşturmuştur. Bu değerler, Amerikalılar tarafından evrensel olarak görülmüş ve bütün dünya tarafından benimsenmesi gerektiğine inanılmıştır (Moss, 1995, s. 190).

3.1.2. Amerikan İstisnacılığı ve Evanjelizm

Evanjelizm öğretisinin ortaya çıkışı Protestan Reformuyla birlikte olmuştur. John Calvin, John Knox ve özellikle Martin Luther, Roma Kilisesi'nin otoritesine karşı çıkmışlar, Hristiyan inanç sistemini yenileyerek Protestanlık inancını ortaya

çıkarmışlardır. Evanjelizm, Protestan Hristiyan inancına dayanmaktadır ve dört temel ayırt edici temele dayanmaktadır. Bunlar; Kutsal Kitap, ahlak ve din adına tek otoritedir, İsa'nın hac üzerindeki ölümü insanlığın tek kurtuluş yoludur, yeniden doğuş gerçekleşecektir, Evanjelik inancı yaymak Tanrı'ya hizmet etmenin en iyi yoludur (McGrath, 2006).

Aynı zamanda, Evanjelik siyasetin beş temel unsuru da bulunmaktadır. Bu beş unsur; öteki dünyanın üstün olması, ahiret ve dünya vatandaşı olunması, insanların onurlarına saygı, kişilerin bireysel sorumluluklarının öncelikleri, sınırlandırılmış bir devlet otoritesinin olmasıdır (Amstutz, 2014, s. 80-90).

Bu düşüncelerden dolayı kilisenin ve ya devletin, birey ve Tanrı arasında bir bağ kurmasına gerek duyulmamaktadır. Dünya üzerindeki olguların hepsinden daha yüce bir otorite bulunmaktadır. Devlet, Tanrı ile birey arasındaki aracı olmayıp, bireylerin temel haklarını ve ortak yararlarını korumak için çalışmalıdır. Evanjelizm, kiliselerin doktrinlerine karşı çıkarak, önceliğini maneviyat ve bireysel inanca vermiş olduğundan dolayı siyasal olarak tabandan gelişmiş, merkezileşmemiş ve resmi olmayan bir hareket olarak genişlemiştir. Diğer kiliselerden farklı olarak otoriteye ve dini bir lidere sahip olmamasından dolayı gayri resmi kurum olarak girişimlerine devam etmişlerdir (Çoban-Oran, 2017, s. 2022).

Protestan kiliseler 17. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlayınca, Hristiyan gelenek ve göreneklerine bağlılıklarını göstermek adına "*Evanjelik*" ismini kullanmaya başlamışlardır. Başta fazla yaygın olmayan düşünce, Britanya Yarımadası'nda ve Kuzey Amerika'da bulunan kolonilerde, 1730 ve 1740 yıllarında gerçekleşen "büyük uyanış" ile birlikte yayılmaya başlamıştır. Evanjelikler bu süreç içerisinde, diğer inançların öğretilerinin insanları zenginliğin ve gücün ihtişamından koruyamadığı söylemlerini ortaya atarak, toplumu gerçek dindarlığa ve imana çağırmışlardır (Çoban-Oran, 2017, s. 2023).

18. yüzyılın sonlarında başlayan ve 19. yüzyılın ortasına kadar sürecek olan "*ikinci büyük uyanış*" hareketi ile birlikte Evanjelizm, Amerika başta olmak üzere dünya üzerinde birçok farklı topluma ulaşmayı başarmıştır. Amerika'daki Protestan kiliselerinden diğer ülkelere gönderilen misyonerler, bu yayılmada önemli paya sahip olmuşlardır. Misyonerler, gittikleri ülkelerde Hristiyan öğretilerini yayma görevlerinin yanında çeşitli sosyal hizmetlerle orada yaşayan insanlara yardım

etmişlerdir. Kendi düşünce yapılarındaki özgürlük, eşitlik ve insanın onuru gibi düşünceleri ve değerleri, diğer coğrafyalara da taşıyarak kültürel dönüşümün oluşumunu sağlamışlardır (Çoban-Oran, 2017, s. 2023).

Evanjelizm, 19. yüzyılın sonlarında başlayıp 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden “*üçüncü büyük uyanış*” ile birlikte Afrika, Asya ve Latin Amerika’da da yayılmaya başlayarak küresel bir hale gelmiştir (Çoban-Oran, 2017, s. 2023).

17. yüzyılın ilk yıllarında Kuzey Amerika’ya gelip yerleşen ilk göçmenler, Protestan Kalvinistlerdir. Amerika’ya gelirken yapmak istedikleri düşünce, Hristiyan Avrupa’daki devletlerin kontrollünden tamamen bağımsız teolojik bir gelenek kurmaktır. Amerikan halkının kurucuları olan bu göçmenler, İncil’i rehber olarak görmüşler ve tek ortak kitap olarak seçmişlerdir. İncil’in içinde geçen Yeni Kudüs, vaat edilmiş topraklar, seçilmiş halk, toplu göç ve Ahit gibi kutsal kavramlar, yeni oluşacak olan ulusun kimliğinin ve sivil dininin ortaya çıkarak zaman içerisinde de gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Amstutz, 2014, s. 16).

18. yüzyılın son yıllarında, semboller ve dini düşünceler, Amerika’nın dünya üzerindeki diğer milletlerden farklı ve bu yüzden de seçilmiş bir ulus olduğu inancını ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda ise Amerikan İstisnacılığının temelleri atılmıştır (Çoban-Oran, 2017, s. 2023).

Amerika’ya yerleşen göçmenler, Batı’ya ve Kuzey Amerika’ya doğru ilerleyerek bu bölgelerde yayılmaya başlamışlardır. Bu yayılmayı, Tanrı’nın kendilerine verdiği bir görev olarak görmüşler ve bunu da Amerikan ulusunun kaderi olarak yorumlamışlardır. Bu yorumla birlikte Amerika’nın dünyaya yayılmacılığı başlamış ve bu yayılmacılık Tanrı’nın yüklediği bir sorumluluk olarak görülmüştür (Çoban-Oran, 2017, s. 2024).

20. yüzyılın ortasına kadar Evanjelist misyonerlik öncelikli olarak Hristiyan sağ kesiminde ve Amerikan alt sınıflarında gelişim göstermiştir. Amerika’daki Hristiyan Sağ olarak nitelendirilen kesimi, başta muhafazakâr evanjelistler olmak üzere Cumhuriyetçi Parti’nin içinde bulunan Katolikler oluşturmaktadır. Bu kesimin dini inançları, siyasi sorunlara karşı tavırlarını belirlemede oldukça etkili olmaktadır (Murray & Worth, 2013, s. 738).

Evanjelistler, büyük hedefler ve amaçlarla birlikte dini söylemleri aşmışlar, zamanla da etki alanlarını ve güçlerini yükseltmişlerdir. 1943 yılında Ulusal Evanjelistler Birliği'nin kurulması da bu güçlenmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Çoban-Oran, 2017, s. 2024).

Evanjelistler, Amerikan iç politikasında önemli bir etkiye sahiptirler. Böyle bir etkiye sahip olmalarının nedeni ise Amerikan halkının, Batılı devletlerin toplumlarına göre daha dindar bir yapıya sahip olmasıdır. Din, toplumun gündelik hayatında önemli bir yere sahip olduğundan dolayı milliyetçilik ve siyasetin birbirleriyle olan ilişkilerinin güçlenmesini sağlamaktadır (Wald & Calhoun-Brown, 2011).

3.2. İLERİ GELEN EVANJELİSTLER VE FAALİYETLERİ

21. yüzyılda modern çağın teknolojisini de kullanarak daha geniş bir yelpazeye ulaşan evanjelistler, eski yöntemleri olan gezici vaizlikle beraber anlayışlarına yeni bir misyon yükleyerek siyasette de etkin bir rol oynamaya başlamışlardır.

Evanjelist tanımı Luther'den sonra yeni bir anlam kazanmıştır. Luther döneminde, "reform ve yenilenme" olarak algılanan evanjelizm, 18. yüzyıldan sonra Hristiyan inancıyla birlikte Eski Ahit'e de saygı gösteren kişiler olarak şekillenmiştir (Chafets, 2007, s. 41).

3.2.1. İleri Gelen Evanjelistler ve Faaliyetleri

Evanjelist düşüncenin ortaya çıkışında ve gelişmesinde birçok kişinin önemli payı vardır. Ancak modern çağa baktığımız zaman Jerry Falwell, Pat Robertson, Billy Graham ve Oral Roberts gibi isimlerin ayrı bir önemi vardır. Bu kişiler 20. yüzyıl Evanjelistleri olmakla birlikte, medya üzerindeki etkileri her birinin ortak özelliği olmuştur. Medya üzerindeki etkilerinden dolayı "televanjelist" olarak da adlandırılmışlardır.

3.2.1.1. Jerry Falwell

Jerry Falwell, 1970'lerin sonlarında kurulan "Ahlaki Çoğunluk" (*Moral Majority*) olarak bilinen siyasi hareketin kurucusu ve lideridir (Banwart, 2013, s. 131-133).

Falwell, ABD'nin Virginia eyaletinde 1933 yılında doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren papaz olmayı kendine hedef olarak belirlemiş ve Baptist İncil Okuluna gidebilmek için ailesinin yanından genç yaşta ayrılmıştır. Burada aldığı eğitimden sonra Virginia'ya dönen Falwell, Lynchburg'daki Thomas Road Baptist Church'te papazlık yapmaya başlamıştır (Banwart, 2013, s. 131-133).

Amerika'daki toplumsal bozukluklara büyük tepki gösteren Falwell, toplumdaki muhafazakar grupla birlikte Evanjelistlere de öncülük etmiştir. Kilisede verdiği vaazlarla insanları etkilemeye başaran Falwell, eğitimle birlikte, gençlere de ulaşmaya çalışmıştır (Banwart, 2013, s. 131-133).

Falwell, birçok insanı etkilemeyi başarmış ve nüfuzu gittikçe artmıştır. Gençlerin de Evanjelist ahlak ile eğitim alarak yetişmesini sağlamak için 1971 yılında, Liberty University adındaki üniversiteyi kurmuştur. Bu üniversitede, katı disiplin kurallarıyla, İncil'i esas alan dini ahlak çerçevesinde insanlar yetiştirmek amaçlanmıştır (Kepel, 1992, s. 157).

Kilise vaazları ve kurduğu üniversitedeki eğitim hizmetleriyle önemli bir konuma gelen Jerry Falwell, medyada da etkili olmayı amaçlamıştır. Yerel radyolarda çıktığı programlarda verdiği vaazlar birçok kişi tarafından beğeni almıştır. 1960lı yılların sonlarına doğru televizyon programlarında da kendi göstermeye başlayan Falwell, Old Times Gospel Hour adlı programla, televizyon üzerinden insanlara vaazlar vermiştir (Kepel, 1992, s. 157).

Jerry Falwell'in, 1979 yılında kurduğu Ahlaki Çoğunluk adlı siyasi hareket, evanjelizme yaptığı en önemli katkı olmuştur.

3.2.1.1.1. Ahlaki Çoğunluk (Moral Majority)

Ahlaki Çoğunluk, temel olarak Evanjelist Hristiyanlardan oluşan ve iç politikayı etkilemek isteyen siyasi bir eylem grubunu temsil etmeyi amaçlamıştır. Resmi olarak 1979'da kurulan bu hareket, 1980'de Ronald Reagan'ın seçilmesinden sonra Amerikan siyasetinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (Banwart, 2013, s. 133).

Bu hareketin oluşumunun ve büyümesinin temelini, 1960'lı yıllardaki toplumsal bozulmalara karşı muhafazakar tepkiler oluşturmuştur. Ancak 1970'lerdeki ana sorun, kürtajın yasallaştırılması olmuştur. Bu yıllar boyunca kadın hakları,

eşcinsel hakları hareketleri, cinsel devrim, okullarda laiklik ve sosyal dağılıma korkusu gibi diğer ilgili konular evanjelist ve muhafazakar Hristiyanlar için büyük sorun teşkil etmeye başlamıştır. Ayrıca bu rahatsız edici eğilimleri, ulusun ahlaki çöküşünün sebebi olarak görmüşler ve Amerika'daki eşcinselliğin yaygınlaşmasını buna bağlamışlardır (Banwart, 2013, s. 134).

1970'den önceki politikalarda büyük ölçüde çözülmemiş ve örgütlenmemiş bu bireyler, Ahlaki Çoğunluğu, gündemlerini ilerletmek için önemli bir araç olarak görmüşlerdir.

Dönemin ABD hükümeti, okullarda yapılan duaların anayasaya aykırı olmasından ötürü yasakladığını duyurunca, Falwell buna çok büyük tepki göstermiştir. İncil okumanın yasadışı olduğuna karar veren kişilere, oldukça ağır ithamlarda bulunmuştur. Falwell'in verdiği bu tepki, muhafazakar Hristiyanlar tarafından desteklenmiştir. Aldığı destekle birlikte Evanjelist ve muhafazakar seçmenleri, Ahlaki Çoğunluk oluşumunun yanına çekmeyi başaran Falwell, Cumhuriyetçi Parti'nin desteklenmesi için yandaşlarını örgütlemeyi başarmıştır. Bu dönemden sonra, muhafazakar Hristiyanlar, Cumhuriyetçi Parti'nin çekirdek seçmen grubunu oluşturmuş ve güçlü bir blok haline gelmişlerdir (Banwart, 2013, s. 134-135).

1980 seçimleri yaklaşırken, Ahlaki Çoğunluk, politikacıları ve dini liderleri, kendilerini desteklemeleri için harekete geçmiştir. Seçime üç aydan daha kısa bir süre önce Ahlaki Çoğunluk, Ronald Reagan'a destek verdiğini açıklamıştır. Bunun nedeni ise Carter'ın yeteri kadar muhafazakar bir kişi olarak görmemeleri olmuştur (Banwart, 2013, s. 148).

3.2.1.2. Pat Robertson

Pat Robertson, 1930 yılında Virginia'daki Lexington'da siyasi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Absalom Willis Robertson, hem Senato'da hem de ABD Temsilciler Meclisi'nde görev yapmış üst düzey bir yöneticidir (Pat Robertson American Evangelist, 2019).

1950 yılında Washington ve Lee Üniversitesinden mezun olan Pat Robertson, daha sonra Birleşik Devletler Deniz Piyadeleri'nde göreve çağrılmıştır. İki yıl burada görev yaptıktan sonra Yale Üniversitesi'nin Hukuk bölümünden mezun

olmuştur. Hukuk diploması olan Robertson, baroya girip mesleğine devam etmek yerine, dine yönelerek papaz olmaya karar vermiştir. Bu kararından sonra Southern Baptist Convention'da papazlığa atanmıştır (Yaylar, 2011, s. 30).

Papazlık görevini sürdürürken verdiği vaazlarla ve yaptığı aktivitelerle Evanjelik harekete önemli katkılar sağlamıştır. Kurmuş olduğu "*Christian Broadcasting Network*"(CBN) isimli TV kanalı en önemli hizmetlerinden birisi olmuştur. CBN ile büyük bir başarı sağlayan Robertson, medya üzerinden çok fazla para kazanmış ve bu kazandığı paralarla, 1978 yılında kurduğu Regent Üniversitesi'nde, İncil'i esas alan ve dini yönleri kuvvetli bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır (Yaylar, 2011, s. 30).

Robertson'un amacı Hristiyan Sağ'ı ayrılıkçı olmayan bir hareket haline dönüştürmek olmuştur. Bu amaçla 1981'de "*Özgürlük Konseyi*"(*Freedom Council*)'ni kurmuştur. Amaç olarak da "***inanmayanların hakları için savaşmak ve özellikle Evanjelik hristiyanlara ve ayrıca Ortodoks Yahudilere ve Roman Katoliklere siyasi süreçte nasıl etkili olunabileceğini öğretmek***" olduğunu söylemiştir (Shibley, 1998, s. 78).

Daha sonra ki yıllarda siyasetin içine giren Robertson, 1988 yılındaki başkanlık seçimlerine Cumhuriyetçi Partiden aday olmuştur. Ancak seçim sonucunda istediği sonucu alamayan Robertson, adaylıktan geri çekilmiştir (A Presidential Bid Ended, 1988).

Başkanlık seçiminin sonucundaki başarısızlıktan sonra Robertson, siyasetin içinde yer almak yerine, siyasetin dışında kalarak, dışarıdan etkilemek için "*Hristiyan Koalisyonu*"(Christian Coalition) ismindeki hareketi kurmuştur (Kuzu, 2016).

3.2.1.2.1. Hristiyan Koalisyonu (Christian Coalition)

Robertson, 1989 yılında Hristiyan Koalisyonu hareketini kurmuş ve daha sonra hareketin başına Ralph Reed'i getirmiştir. Reed 1989-1997 yılları arasında bu hareket için yaptıklarıyla, Hristiyan sağının taleplerini gerçekçi bir şekilde kamuoyu ile paylaşmıştır. Muhafazakar Protestanlar, bu dönemde Cumhuriyetçi Parti'ye daha çok yönelmiştir (Shibley, 1998, s. 82).

Hristiyan sağını temsil eden Hristiyan Koalisyonu hareketi, her eyalette temsilciliği bulunan ve 2 milyona yakın üyeleriyle birlikte ABD’de siyaseti etkileyen önemli bir güç olmuştur (Kuzu, 2016, s. 76).

Robertson’ın hareketi kurma amacı, Hristiyanları mahalli konsillerde, eyalet mahkemelerinde ve Kongre’de temsil etmek, kamuoyuna yönelik konuşma fırsatı bulmak, sosyal ve politik arenada Hristiyan liderleri eğitmek, Hristiyanlara günlük konularda bilgi vermek, Hristiyan karşıtı önyargıları protesto etmek ve onların meşru haklarını savunmak olmuştur. Bu konuda Robertson’a en büyük desteği ise, Güney Baptist Konvansiyonu vermiştir (Bıyık, 2007, s. 97).

3.2.1.3. Billy Graham

William Franklin Graham, 7 Kasım 1918 yılında, Charlotte, North Caroline’da dindar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Lise çağında okulunda çok başarılı bir öğrenci olamayan Graham, o dönem bağlı olduğu kilisenin papazı Charley Young’tan oldukça etkilenmiştir (Kuzu, 2016, s. 73).

Graham, Florida İncil Enstitüsü (Florida Bible Institute) ve Wheaton Koleji’nden (Wheaton College) lisans diplomalarını aldıktan sonra bir süre papazlık yapmıştır. Papazlık yaptığı süre içerisinde hitap yeteneği oldukça dikkat çekmiştir. 1947 yılında, Minnesota’daki Kuzeybatı İncil Koleji’nin (Northwestern Bible College) başkanı olarak seçilmiştir (Cosgrove, 2014).

Bir radyo programına katılarak ve bu programda vaaz vererek medya ile tanışmıştır. Radyo programında verdiği vaaz oldukça etkileyici olmuş ve Evanjelistler tarafından, Uluslararası Mesih Gençliği (Youth For Christ International-YFCI) davet edilmiştir. Graham, bu görevi icra ettiği süre içerisinde ABD’nin birçok yerini gezerek vaazlar vermiştir (Yaylar, 2011, s. 28).

Önce yerel bir vaiz olan Graham, verdiği vaazlar sayesinde popülaritesini artırarak ileri gelen kişilerin dikkatini çekmiştir. Bu kişilerden birisi olan ve dönemin medyasında güçlü bir etkiye sahip, William Randolph Hearst da Graham’ın özelliklerinden etkilenmiştir. Anti-komünizm ve milliyetçilik konularında sert bir tutuma sahip olan Hearst, Graham’ı kendi düşünce yapısına uygun bir vaiz olarak görmüştür. Bu yüzden önce radyoda daha sonrasında ise televizyonda Graham için,

“Graham’a Rüzgar Verin” (Puff Graham) adlı bir program hazırlamıştır (Kuzu, 2016, s. 74).

Billy Graham, 1950 yılında Evanjelik oluşumlardan belki de en önemlisi olan “Billy Graham Evanjelik Birliği’ni” (Billy Graham Evangelistic Association-BGEA) kurmuştur. Hizmetleri bununla kalmamış ve 1956 yılında da “Christianity Today” adlı dergisini, İngilizce konuşulan ülkelerde, kendi düşünce anlayışlarını temel alarak Evanjelizmi canlandırmak istediği için kurmuştur. Graham, yaptığı bu çalışmalarla, birçok kişinin İsa Mesih inancını kabul etmesini sağlamış ve bundan sonraki süreçte ABD’deki kilise sayısı ciddi şekilde yükselme göstermiştir (Bedir, 2013, s. 89).

Graham, Billy Graham Evanjelik Birliği çatısı altında 1951 yılında kurduğu, birliğin medya yayın organı olan “World Wide Pictures”, evanjelizm konusunu içeren ve ahlaki dersler veren 125’in üzerinde film üretmiştir. Bu filmler Evanjelik faaliyetlerin gösterildiği ülkelerin dillerine de çevrilerek, buralarda da yayınlamıştır (Yaylar, 2011, s. 29).

Graham, cumhuriyetçiler ve demokratlar arasında bir fark gözetmeksizin, iki tarafa da aynı mesafede durmaya çalışmıştır. Bunu da şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Ne sağda ne de solda durarak tüm insanlara ulaşamazsınız, tüm insanlara ulaşmak için ortada durmanız gerekir.*” (Kuzu, 2016, s. 74).

Graham, yaşamış olan herhangi bir insandan daha fazla vaaz veren birisi olmuştur. Televizyon, radyo yayınları ve toplu vaazlarla birlikte 2 milyar insandan daha fazlasına ulaşmıştır. Verdiği vaazlarda, her insanın Tanrı’dan önce günahkar olduğunu ve bunun kefareti ancak İsa Mesih’e olan inanç ile ödenebileceğini dile getirmiştir (Gibbs & Ostling, 1993).

3.1.2.4. Oral Roberts

Oral Roberts, 24 Ocak 1918 yılında Oklahoma eyaletinin Ada şehrinde dünyaya gelmiştir. Roberts’ın Evanjelist olan babası, bir çiftçi iken, vaazlar vermeye başlamış sonrasında da çok güçlü bir vaiz olmuştur ve vaizlik yaptığı dönemlerde 12 tane kilise inşa etmiştir (Roberts, 2009).

Küçük yaşlarda kekemelik problemi yaşayan Roberts, okuldaki çevresi tarafından dışlanarak kötü muamele görmüştür. Daha sonra ise tüberküloz hastalığına yakalanmıştır. Bu hastalıkla savaşıırken Roberts'ın doktorları, yaşayabilecek üç ya da dört ay olduğunu söylemişlerdir. Ancak daha sonra Pontotoc County'den gelen bir Evanjelist, Roberts'a dokunarak dua etmiştir. Böylelikle iyileştiğini hisseden Roberts, hastaneye gitmiş ve hastalığını atlattığını öğrenmiştir (Roberts, 2009).

Tanrı'nın kendisine, **“Seni iyileştireceğim ama sen de diğer insanları iyileştirecek ve bana itaat eden bir üniversite kuracaksın”** diye seslendiğini söyleyen Roberts, kekeleme sorununun da üstesinden gelmiştir. Daha da ötesinde hitabete oldukça kuvvetlenmiş ve güçlü bir hatip haline gelmiştir. Roberts'ı diğer Evanjelistlerden ayıran en büyük özelliği ise ülkeyi gezerken verdiği vaazlarla birlikte insanlara da şifa dağıtmıştır (Yaylar, 2011, s. 26).

Roberts'ın yaptığı en büyük hizmet ise **“Oral Roberts Evanjelik Birliği”**ni kurması olmuştur. Birçok insan Roberts ile görüşüp kendilerine dua ederek şifa vermesini istemişlerdir. 1954 yılında televizyon kariyerine başlayan Roberts, şifa dağıtma dualarını televizyondan canlı olarak göstermeye başlamıştır (Schneider, 2009).

Medya yoluyla daha da ünlene ve zenginleşen Roberts, 1965 yılında İncil'e dayalı eğitim veren ve kendi adını taşıyan Oral Roberts University (Oral Roberts Üniversitesi)'ni Oklahoma'da kurmuştur. Roberts, okul içerisindeki katı kuralları ve akademisyenlerin maneviyatının yüksek olmasını, okulun amacının bilimin İncil ile kaynaştırılması için olması gerektiğini dile getirmiştir (Kuzu, 2016, s. 72).

Roberts, üniversiteyi kurması için Tanrı'nın kendisine **“Öğrencilerini yetiştirerek benim sesimi duyur. Onların çalışmaları seninkileri açacak ve bu beni çok memnun edecek.”** şeklinde talimat verdiğini söylemiştir. 1967'de ünlü Evanjelist Billy Graham da üniversiteyi ziyaret etmiştir. Bu ziyareti çok büyük rağbet görmüş ve yaklaşık 20.000 kişilik bir kalabalık onu dinlemeye gelmiştir (Muchmore, 2009).

Roberts, Ortadoğu'da yaşanan olayları her zaman yakından takip etmiştir. İsrail'in kurulduğu 14 Mayıs 1948 yılından itibaren ülkeyi sıklıkla ziyaret ederek devlet başkanlarıyla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yaptığı ziyaretlerden sonra ülkesine dönen ve inananlarına seslenen Roberts, **“İsrail topraklarına adım**

attığımda beni bir huşu hissi kaplıyor. Bütün varlığım, Tanrı'nın varlığında titriyor.” şeklinde vaazlar vermiştir (Goldman, 2010).

İsrail kurulduktan sonra Yahudilerin İsrail'e dönüşünü, İncil'de geçen kehanetlerde birinin gerçekleşmesi olarak gören Roberts, 1967 yılında İsrail ve Arap komşuları arasında gerçekleşen “*Altı Gün Savaşı*” sonrasında İsrail'in elde ettiği zaferi, Tanrı'nın planlarının gerçekleşmesi olarak gördüğünü ifade etmiştir (Goldman, 2010).

Oral Roberts Evanjelic Birliği'nin ve Oral Roberts Üniversitesi'nin kurucusu olan Evanjelist Oral Roberts, 15 Aralık 2009'da Kaliforniya'nın Newport Beach şehrinde zatüreden dolayı yaşadığı zorluklara daha fazla dayanamamaya hayatını kaybetmiştir (Evangelist Oral Roberts dead at 91, 2009).

3.3. ABD BAŞKANLARI ÜZERİNDE EVANJELİZM ETKİSİ

ABD tarihinin büyük bir bölümünde Evanjelist kültür etkili olmuştur. 1920'li yıllarda gerilemeye başlayan bu kültür daha sonraki dönemlerde tekrar canlanmıştır. Başkan Jimmy Carter 1976 yılında kendisini, “*yeniden doğmuş Hristiyan*” (born-again Christian) olarak tanımlaması, ABD'deki Evanjelistler için önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Evanjelicler, ilk başlarda uzun bir süre siyasetten uzak durmuşlardır. Bunun sebebi ise, siyaseti günahkar bir dünya ile uğraşmak olarak görmeleri olmuştur. Ancak 1970'li yıllarda, muhafazakar vatandaşların siyasete bakış açıları değişmiştir. Bu yıllarda, birçok Evanjelist dini lider, hükümetlerin ve toplumun tehlikeli düzeyde sekülerleştiğini ve bu güçlere karşı mücadele edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. 1970'li yıllara kadar desteklerinin büyük çoğunluğunu Demokratlara veren Evanjelistler yaşanan bu süreçten sonra desteklerinin neredeyse tamamını Cumhuriyetçilere vermişlerdir (Fowler, Hertzke, Olson, & Dulk, 2014, s. 153).

1970'li yıllarda hızla gelişmeye başlayan Evanjelist hareketin, siyasette etkili bir rol oynamasında, 1979 yılı önem taşımaktadır. Bu dönemde kurulan, 48 eyalette etkin bir rol üstlenen ve yaklaşık 400.000 üyesi olan *Ahlaki Çoğunluk*, *Hristiyan Koalisyonu*, *Christian Voice* ve *The National Federation for Decency* gibi Hristiyan sağ gurupların ortaya çıkması büyük katkı sağlamıştır (Guth & Liebman, 1983, s. 31-45).

Ronald Reagan, 1980'li yıllarda muhafazakar beyaz seçmenlerin önemini anlamış ve bu grubun kaygılarını benimseyerek dile getirmiştir. 1990'lı yılların sonuna doğru gelindiğinde, muhafazakar beyaz seçmenlerin yoğun olduğu yerler Cumhuriyetçi Parti'nin kaleleri durumuna gelmiştir (Fowler, Hertzke, Olson, & Dulk, 2014, s. 150).

Evanjelizmin, ABD iç politikasında etkili olmasının en önemli nedenlerinden birisi, ABD vatandaşlarının diğer Batı toplumlarına göre daha dindar bir ulus kimliğine sahip olmaları olmuştur. Vatandaşların günlük hayatlarında din önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda dini kuruluşlar, ülkedeki din, milliyetçilik ve siyaset ilişkisinin sıkı olmasından dolayı daha da güçlenmişlerdir (Çoban-Oran, 2017, s. 2024).

ABD içerisinde yer alan dini topluluklar, ülke politikasını doğrudan etkilemek yerine, karar vericilerin ve halkın dünya görüşlerini biçimlendirerek, iç ve dış politikayı dolaylı olarak etkileyebilen siyasal bir yapı haline gelmektedir. Evanjelistler, dünyadaki adalet ve barışı sağlayabilmek için sekiz ilke benimsemişlerdir. (Amstutz, 2014, s. 21-31).

Bu ilkeler (Çoban-Oran, 2017, s. 2025-2026);

- ✓ *Devletlerin Ahlaki Meşruiyeti: İnsanlar birbirleri ile etkileşim içerisinde olan sosyal varlıklar oldukları için insanların ortak yararını sağlayabilecek siyasal kurumlar gereklidir. Bu ilke, Kitab-ı Mukaddes'te yer alan İsrailoğulları'nın esaretten kurtulması ve Tanrı'nın onlara yeni bir ülke vaat ettiği inancına dayanmaktadır. Tanrı'nın ülkesinde yaşayan inananlar, Tanrı'nın emirlerini bireysel ve toplum olarak yerine getirecekleri siyasal bir düzen kurup sürdürme sorumluluğunu taşımaktadırlar. Devletler ise, Tanrı'nın yarattığı bir düzenin kurucu parçaları olarak meşrulaşmışlardır.*
- ✓ *Tanrı'nın Üst Egemenliği: Tanrı tarafından yaratılan her şey, Tanrı'nın verdiği emirlere ve yargılamasına uymak zorundadır.*
- ✓ *Bireylerin Önceliği: İnsanlar, Tanrı'nın suretinden yaratıldıklarından ve İsa'nın kefaretiyle yüksek değere sahip olduklarından dolayı Tanrı'nın ülkesinde ayrıcalıklı bir yere*

sahiptirler. Bu da insanları, özgür, eşit ve sorumlu bireyler olarak insan onurunun taşıyıcısı durumuna getirmiştir.

- ✓ *Günahın Evrenselliği: İnsan, ilk yaratıldığı kusursuzdur. Ancak insanın doğasındaki ego, tamamen doğru hareket etmesini engellemektedir. Bu yüzden insan, kendi düşünce ve eylemlerinin sınırlarını kabul ederek aklı, bedeni ve ruhuyla günden uzak durmalıdır.*
- ✓ *Sevginin Önceliği: Kutsal Kitap'ın ilk emri, tüm kalbinle, ruhunla, aklınla ve gücünle Tanrı'yı sevmektir. İkinci emir ise, komşunu, kendini sevdiğin gibi sevmeyi öğütlemektedir. İnsanlar arasındaki karşılıklı sevgi, gönüllü bir işbirliğinin ve dayanışmanın temelidir. Tanrı sevgisinin evrensel ve mutlak olması, tüm insanların birbirlerini koruyup gözeterek adaletli bir sistemi oluşturacaktır.*
- ✓ *Hak Talebi: Tanrı sevgisi ile birlikte bütün insanlar, günden uzak durarak, doğru yolda ilerleyeceklerdir. Devletlerin iç ve dış ilişkilerinde karşılıklı çıkarlarını dengelemeleri de karşılıklı sevgi ile sağlanacaktır. Hukukun adil işlemesi ile ilgili olan bu ilke, güçsüzlerin, yoksuzların, korunmaya ihtiyaç duyanların ve baskı görenlerin düzgün muamele görmeleriyle ilgilidir.*
- ✓ *Barış Farzı: Hristiyan inancına göre, siyasal topluluklar arasında barışı kurmaya ve sürdürmeye çalışanlar, Tanrı'nın çocukları olarak anılmaktadır. Siyasal barış, çatışma ve savaş olmaması durumu olarak kabul edilirken, "Eski Ahit" inancına göre "şalom" olarak adlandırılmıştır. Şalom; topluluklar arası ve kişiler arası ilişkilerin yanı sıra, kişilerin Tanrı ile olan ilişkilerinde iç huzuru ve uyumu da içermektedir. Barış, insanların ortak yararı için doğru düzenlenmiş bir toplumsal yaşamla mümkündür.*
- ✓ *Affetmenin Gerekliliği: Bağışlama, Hristiyanlığın en önemli unsurlarından birisi olmuştur. Tanrı'nın, İsa'nın kefaretiyle bağışlaması gibi, insanlar da birbirlerini bağışlamalıdır. Aksi taktide, insanlar arasındaki geçmiş adaletsizlikler ve çatışmalar, bir intikam düşüncesiyle sürekli yeni nesillere aktarılabilir ve düşmanlıkları kalıcılaştırabilir.*

Yukarıda belirttiğimiz değerlerle birlikte 1980 yılından itibaren ABD’de, yeni muhafazakarlık yükselerek iç ve dış politikada önemli etkiler yaratmıştır.

İleri gelen Evanjelistler, sadece vatandaşlara vaazlar vererek etki altına almakla kalmamışlar, aynı zamanda siyasi karar alıcıları ve ABD başkanlarını da etkilemişlerdir.

3.3.1. Thomas Woodrow Wilson

1913-1921 yılları arasında ABD’ye başkanlık yapan Woodrow Wilson, muhafazakar bir aileden gelmiştir. Wilson, Presbyterian Church in the United States (Birleşik Devletler Presbiteryen Kilisesi-PCUS)’in kurucularından ve ilk papazlarından olan Josep Ruggles Wilson’ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Wilson, Tanrı tarafından ABD’ye, dünyayı daha iyi bir yer haline getirmesi görevini verildiğine inanmıştır. Balfour Deklarasyonu’na desteğini esirgemeyen Wilson, **“Bir papazın oğlu olarak Kutsal Toprakları asıl sahiplerine verilmesini sağlamak benim görevimdir.”** diyerek dile getirmiştir. Siyonizm’e de ilgi duyan Wilson, döneminde gerçekleşen hareketin faaliyetlerini de yakından takip etmiştir (Davidson, 2005, s. 163).

Başkan Wilson öncelikli olarak Hristiyan bir idealist olmuştur. Aldığı kararları, maddi ve ya stratejik kazanımlardan daha çok, Hristiyanlık standartlarına uygun olup olmadığına göre vermiştir. Başkan Wilson, Hristiyanlık unsurlarını kişisel algıladığı gibi aynı zamanda uluslararası platformda da geçerli kılmak istemiştir (Gürbüz, 2002, s. 90).

1917’de Robert Goldsmith’in yazdığı bir kitapta, Birinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkmasının Hristiyanlık ve diğer dinlerin siyaset alanında etkisiz kaldığının bir kanıtı olduğunu söylemiştir. Bütün dinlerin barışı amaçladığını, barışı korumak için de uluslararası bir dayanışma ve birliğin oluşturulması gerektiği fikrini ortaya atmıştır (Gürbüz, 2002, s. 89).

Bu döneme kadar Avrupa siyasetine fazla karışmak istemeyen ABD, Başkan Wilson’ın önderliğinde gelecekte yaşanabilecek çatışmaları önlemek amacıyla yeni bir dünya düzeninin kurulması için harekete geçmiştir (Gürbüz, 2002, s. 88).

Milletler Cemiyeti'nin kurulması da bu düşünceler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Başkan Wilson, bu dönemden itibaren yaptığı konuşmaların birçoğunda Milletler Cemiyeti'nin kurulmasındaki önemi vurgulamıştır. 27 Eylül 1918'de New York'taki Metropolitan Opera Evi'nde yaptığı konuşmasında Milletler Cemiyeti'nin gerekliliğini şu sözlerle ifade etmiştir (Gürbüz, 2002, s. 95);

“Modern dünyadaki siyasi kutuplaşmalar ve ekonomik çıkar düşmanlıkları savaşları üreten ve körükleyen asıl ve gitgide yaygınlaşan sebeplerdir. Bu yarış ve düşmanlıkları kesin olarak engellemeyen barış hükümleri gerçekçi ve yürütülebilir olmayacaktır. Kendi halkımıza anlatmaya çalıştığım bu konular ne bizim Amerikan geleneklerinden ne de ülkemizin takip ettiği ve herkes tarafından çok iyi bilinen uluslararası prensiplerinden kaynaklanmaktadır. Bu cümleden olmak üzere şunu belirtmek isterim ki, Birleşik Devletler belli milletlerle bazı özel politik anlaşmalar ve uyumlar içerisine kesinlikle girmeyecektir. Şunu da belirtmemi müsaade edin; Birleşik Devletler güvenli bir barışın tesis edileceği genel anlaşmalar ve yükümlülüklerde kendi payına düşen bütün sorumluluğu mutlaka yerine getirecektir. Biz Washington'un ittifak yumaklarına karşı inançlı uyarılarımızı, ittifaklara karşı kendi anlayışımız ve cevabımız olarak devam ettireceğiz. Birleşik Devletler sadece bize yeni bir gün vadeden ve bize bütün ittifakları ortadan kaldırma umudu verecek, dünyanın havasını genel anlayış ve genel hakların kabulü çerçevesinde değiştirerek genel bir ittifak kurmaya izin verecek özel ve sınırlı bir ittifakı tanıyabilir.”

Evanjelic düşünceyle bağdaşan Milletler Cemiyeti'nin oluşturulma fikri, Başkan Wilson'un siyasetinde önemli bir rol oynamıştır.

3.3.2. Harry S. Truman

ABD'ye 1945-1953 yılları arasındaki dönemde başkanlık yapan Harry S. Truman, İkinci Dünya Savaşı'nda alınan zaferden sonra, Adolf Hitler'den kurtularak dünyanın yarısının özgürleştirildiğini belirtmiş, aynı zamanda dünyanın doğusunun da kötülükten tamamıyla arınması gerektiğini söylemiştir. Bu düşüncenin bir sonucu

olarak da Nagasaki ve Hiroşima'ya atılan atom bombaları bu arınma düşüncesinin önemli bir parçası olarak görülmüştür (Çoban-Oran, 2017, s. 2027).

Başkan Truman'ın 1947 yılında deklare ettiği doktrin de dini temellere dayanarak oluşturulmuştur. Soğuk Savaş döneminde SSCB'yi asker, ekonomik ve siyasi olarak çevreleme politikasının temelini atan bu doktrin, kendilerini SSCB tehdidinden koruyamayacak olan devletlere askeri ve finansal yardım yapılmasını belirtmiştir (Çoban-Oran, 2017, s. 2027).

Başkan Truman, SSCB'yi "*Tanrı'ya inanmayanlar*" olarak tanımlayarak Avrupa'daki Hristiyanlarla inanç yakınlığını önemli bir dini simge olarak kullanmıştır (Kirby, 2000, s. 384-415).

Başkan Truman aynı zamanda, Yahudilere miras kalan Kutsal Toprakların verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Truman'ın bu düşüncesi, 1948'te ABD'nin, İsrail'i ilk tanıyan ülkelerden birisi olmasındaki önemli etkenlerden birisi olmuştur (Davidson, 2005, s. 163).

Başkan Truman, İsrail halkının iki bin yıla yaklaşık bir süre boyunca kendilerine vaat edilen topraklardan uzakta yaşamaları ve İkinci Dünya Savaşı süresince yaşadıkları "*Holokost*", onlara büyük acı ve ızdıraplar çektirmiştir. Bu yüzden İsrail halkının anavatanları olan vaat edilen topraklara kavuşma isteğini hassasiyetle yaklaşmıştır (Oren, 2008, s. 125) .

Başkan Truman, bu düşüncesinden dolayı, İsraili Yahudi mültecilere, Filistin bölgesine yerleşmeleri için 135 milyon dolarlık maddi yardımda bulunmuştur. Yapılan bu yardımlar dönemin ABD çıkarlarıyla örtüşmemesine rağmen Başkan Truman'ın bu tutumu, kişisel dini inancıyla bağdaşmaktadır (Cohen, 1990, s. 190-195).

3.3.3. James Earl "Jimmy" Carter

Başkan Carter, 1976 yılında kendisini yeniden doğmuş Hristiyan olarak tanımlaması, ABD'deki Evanjelistler açısından bir dönüm noktası olarak görülmüştür.

Başkan Carter, inancının kendisine yüklediği misyonla ve dini inançlarından ilham alan bir yaklaşımla, uyguladığı dış politika stratejisinde insan haklarını önemli

bir noktaya koyması, Evanjelizme bağılı dindar bir kişi olmasından kaynaklanmıştır (Steding, 2014, s. 38-60).

Başkan Carter'ın dönemindeki en önemli olaylar arasında, SSCB yayılmacılığı ve Ortadoğu'daki Arap milliyetçiliğinin yükselişte olması, ABD'nin İsrail'e bakış açısını değiştirmiştir. 1970'li yıllarda ABD'de kabul gören, SSCB'yi Ortadoğu'da durdurabilecek tek gücün İsrail olduğu düşünçesi, ABD'deki İsrail lobisinin gücünü iyice artırmıştır. Zaten Evanjelik bir kimliği ve dünya görüşü olan Başkan Carter, İsrail'e yapılan desteklerinde oldukça cömert davranmıştır. İsrail, ABD'nin, Soğuk Savaş döneminde SSCB'yi çevreleme politikasına dahil edilmiş ve askeri yardımlar oldukça fazlalaşmıştır (Oren, 2008, s. 124).

Başkan Carter, İsrail'in kuruluşunu (1948) İncil'in kehanetinin gerçekişmesi şekilde yorumlayarak İsrail'e ve kutsal topraklara olan bağlılığını ***“İsrail'i üzeceğime politik hayatıma son vermeyi tercih ederim.”*** diyerek ifade etmiştir (Vatandaş, 1997, s. 35).

Başkan Carter, New Jersey'de bulunan Elisabeth Sinagogu'nda, Yahudilere hitaben yaptığı bir konuşmasında ***“İsrail'in ayakta kalmasının siyasete bağlı olmadığını, bunun ahlaki bir görev olduğunu”*** vurgulayarak Evanjelist inanç dünyasının planladığı stratejiyi ortaya koymuştur (Vural, 2003, s. 34).

Jimmy Carter, başkanlığından uzun yıllar sonra, 2007 yılında bir açıklama yaparak, ***“yeniden seçilmek isteyen bir Kongre üyesinin muhafazakar İsrail hükümetine karşı bir çizgi izlemesinin politik intihardan başka bir şey olmadığını”*** belirtmiştir (Mearsheimer & Walt, 2007, s. 160).

3.3.4. Ronald Wilson Reagan

Evanjelistler, 1980 başkanlık seçimlerinde Başkan Carter'a karşı Cumhuriyetçi Parti adayı Ronald Reagan'ı destekleyerek, seçilmesinde önemli rol oynamışlardır. Reagan, bu grubun kurucularından birini eğitim bakanlığına atayarak teşekkür etmiştir (Bilgin, 2005, s. 69).

Başkan seçildikten sonra Ronald Reagan aynı dini ideal ve ilkelere bağlı olarak muhafazakârlığın önemli bir lobi grubu içinde gelişmesini teşvik etmiştir.

Cumhuriyetçilerin siyasal söylemlerinde genel olarak dini söylemler hâkim olmuştur. Başkan Reagan da bu söylemlere fazlasıyla önem vermiş, Aziz Matta'yı anmış ve ABD'yi “*tepede parlayan bir kente*” benzetmiştir (Reagan & Denney, 1997).

Başkan Reagan, Ulusal Evanjelikler Birliği'nin yıllık toplantısında nükleer caydırıcılığa karşı çıkanlara meydan okuyarak, Tanrısal gerçekleri ve şer imparatorluğunun saldırgan baskılarını görmezden geldiklerini belirtmiştir. Başkan Reagan, “*Tanrısız tiranlık*” olarak tanımladığı SSCB'ye karşı mücadelenin; iyinin kötüyü, doğrunun yanlışla mücadelesi olduğunu savunmuştur. Bu düşünce tarzı, Soğuk Savaş dönemi ABD-SSCB ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. Başkan Reagan, “*özgür batı dünyasının*” lideri olarak, ABD'nin şer imparatorluğuna karşı eninde sonunda zafere ulaşacağına inandığını belirtmiştir.

Başkanı Reagan, 1980'de Evanjelist Vaiz Jim Bakker'le yaptığı bir sohbette şunları söylemiştir (Hallsell, 2003, s. 33);

“Düşünün bir kere! En az 200 milyon Doğulu asker ve bir ondan fazla da Batılı... Yeniden dirilmiş Roma İmparatorluğu (Batı Avrupa)! İsa Mesih, kendi şehri Kudüs'ü harap edenlere vuracak. Daha sonra Megiddo(Armageddon) vadisinde toplanmış ordularla savaşıacak. Kudüs'ten başlayarak akan kanın 200 mil uzunluğunda ve atların başı seviyesinde olacak olması kimseyi şaşırtsın... Bütün vadi, savaş araçları, hayvanlar, insan gövdeleri ve kanla dolacak.”

Yine 1983 yılında Başkan Reagan, Amerika İsrail Halkla İlişkiler Komitesi'nden(AIPAC) Tom Dine ile yaptığı bir sohbette şunları söylemiştir (Hallsell, 2003, s. 29);

“Aşikâr ki, Eski Ahit'teki eski peygamberlerimize ve Armageddon'la ilgili önceden haber verilmiş alametlere geri dönüp baktığımızda, acaba olabilecek görece nesil biz miyiz diye merak ediyorum... İnanın bana, bu kehanetler açık şekilde yaşamakta olduğumuz şu günleri tasvir ediyor.”

3.3.5. George Herbert Walker Bush

Soğuk Savaşın sonuna gelindiğinde, Evanjelistler geniş bir siyasi nüfuza sahibi olmuşlardır. Tüm insanların Tanrı'nın çocukları olduğunu ve her bireyin onurunun korunması gerektiği inancını yaymışlardır. Bu düşünce çerçevesinde, uluslararası alanda insan haklarının korunması için hükümetler arası ve hükümetler dışı örgütlerle çözüm arayışında rol oynamışlardır (Çoban-Oran, 2017, s. 2028).

1990'lı yıllardan başlayarak dünyanın evrensel bir ahlaki topluluktan oluştuğu fikriyle “uluslararası toplum” kavramının gelişmesine ve uluslararası politikada da küresel insanıyetperverlik kavramının yerleşmesine katkı sağlamışlardır (Çoban-Oran, 2017, s. 2028).

Misyonerler, diğer ülkelerin hükümetlerinin demokratikleşmesinde doğrudan olmasa da demokratik düşünceleri teşvik ederek demokrasinin gelişeceği ortamın oluşumunda rol oynamışlardır (Çoban-Oran, 2017, s. 2028).

Başkan Bush, ABD'nin 40. Dönem başkanlık görevine Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olarak seçilmiştir. Başkan Bush'un din söylemlerinden en önemlisi, ABD'nin Soğuk Savaşı, “Tanrı'nın yardımıyla” kazanmış olduğunu belirtmesi olmuştur. 1991 yılında Körfez Savaşı ile Ortadoğu bölgesine müdahale ederek, Soğuk Savaş sonrasında bölgenin yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Başkan Bush'un döneminde yaklaşık 100 bin Yahudinin, Rusya'dan İsrail'e göç etmek zorunda kalması üzerine İsrail yönetimi, ABD'den maddi destek istemiştir. Fakat ABD yönetimi, İsrail'in bu maddi destek isteğini reddetmiş ve İsrail'in Batı Şerai'deki yerleşimlerinden çekilmelerini istemiştir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra, Yahudi Komitesi, Başkan Bush'u ağır bir şekilde eleştirmiştir (Brog, 2006, s. 133).

3.3.6. William Jefferson Clinton

1993-2001 yılları arasında başkanlık yapan Bill Clinton, ABD'nin 42. Başkanı olmuştur. Başkan Clinton bu dönemde, George H. W. Bush'un Ortadoğu'da denge politikasını devam ettirmeyi amaçlamıştır. Bu politika düşüncesinden dolayı dönemin İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu ile Oslo Görüşmelerinde fikir ayrılıkları yaşamışlardır (Brog, 2006, s. 141-142).

Başkan Clinton döneminde, Irak ve İran'ı kapsayan “*Dual Containment*” kararı alınmıştır. Bu kararla birlikte ABD ile İran arasında ilişkiler kurulmaya başlamıştır. Evanjelistleri ve İsrail'in verdikleri en sert tepkiler, İran ile kurulan bu ilişkiler sonucunda ortaya çıkmıştır (Mearsheimer & Walt, 2007, s. 258).

Başkan Clinton, yaptığı birçok konuşmasında İncil'den örnekler vermiş, iyi bir dindar olmasına rağmen Evanjelist olarak kabul edilmemiştir (Yaylar, 2011, s. 42).

Başkan Clinton 1995 yılında eşiyile birlikte İsrail ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında Hristiyanlar için kutsal olan yerlere uğramamış ve gezisi sırasında Yahudi erkeklerinin, dua esnasında, sinagogda ve dışarıda başlarını örtmekte kullandıkları, kippa takmıştır. Başkan'ın eşi de “*ağlama duvarına*”(Western Wall) gitmiş ve burada Yahudilerle birlikte ibadet etmiştir (Yaylar, 2011, s. 42).

Ulusal Evanjelistler Birliği'nin 1996'da yayınladığı “*Vicdani Bildirisi*” dünyanın farklı yerlerinde zulüm gören Hristiyan azınlıklar konusunda Başkan Clinton ve yönetimini dini-ahlaki bir sorumlulukla harekete geçmeye ikna etmiştir. Clinton, bu ülkelerdeki yönetimlere dini baskıları önleyecek gerekli tedbirleri almaya zorlayan “*Uluslararası Dini Özgürlükler Sözleşmesini*” kabul ettirmiştir (Çoban-Oran, 2017, s. 2028).

Bu sözleşme ile küresel düzeyde din ve vicdan özgürlüğünün korunması konusu, ABD dış politikasının ana ilkelerinden biri olmuştur. Bununla birlikte, Suudi Arabistan gibi insan hakları ihlallerinin olduğu fakat ABD ile önemli ekonomik ilişkileri olan ülkelere yaptırım konusunda ılımlı politika izlenmiştir (Çoban-Oran, 2017, s. 2028).

Başkan Clinton dönemi, liberal ve barışçıl politikalarla “*yumuşak güç*”(soft power) uygulandığı bir dönem olmuştur. Bu yaklaşımından ötürü, Hristiyan Siyonistler ve Yahudiler tarafından çoğu zaman desteklenmemiştir. İsrail'i destekleyen bu gruplar, Başkan Clinton döneminde büyük hayal kırıklığı yaşamışlardır (Colodny & Shachtman, 2009, s. 369).

3.3.7. George Walker Bush

George W. Bush'un 2001'de başkanlığa seçilmesiyle yeni muhafazakârlar yönetimdeki yerlerini sağlamlaştırmışlardır. Dindar bir çevrede yetişen Başkan Bush, başkan olmasının, inancını güçlendirdiğini ve yenilediğini düşünmüştür (Çoban-Oran, 2017, s. 2029).

George W. Bush, Başkan olarak seçilmesinin ardından Hristiyan olduğunu belirterek, başkanlığı süresince, İsrail'e her zaman destek vereceğini, terörizm ve şiddete karşı barış için duacı olacağını söylemiştir (Wilkinson, 2013, s. 328).

Başkan Bush verdiği başka bir demeçte, İncil'e inana yeniden doğmuş bir Hristiyan olarak, İsrail'den, Tanrı'nın verdiği söz olarak bahsetmiştir (Spector, 2009, s. 22).

Başkan Bush'un izlediği politikalarda kişisel inancının ve değerlerinin önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Bu nedenle, Başkan Bush döneminde dış politikada Hristiyan değerlere vurgu ön plana çıkmış ve daha belirgin bir özellik kazanmıştır. Açık biçimde bu değerlerin ve söylemin yerleşmesi sonucunda Dış politikada gerçek anlamıyla bir Evanjelizm dönemi yaşanmıştır (Shriver, 2006, s. 52-58).

Bu düşüncenin etkileri, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki azınlıkların hakları ve Kuzey Kore vatandaşlarının dini ve siyasi özgürlükleri gibi konularda ortaya çıkmıştır. Evanjelistler'in faaliyetleri sonucunda 2002'de imzalanan Sudan Barış Aktı ve 2004'te imzalanan Kuzey Kore İnsan Hakları Aktı bu yönde atılan adımlara örnek olmuştur (Çoban-Oran, 2017, s. 2029).

Ulusal Evanjelistler Birliği, 2004 yılında geniş bir siyasal hareket sonucunda ABD'nin iç ve dış ilişkilerini ilgilendiren konularda İsa-merkezli sosyal ve siyasal politikaların izlenmesi için bir belge ortaya koymuşlardır: "**Milletin Selameti Adına: Siyasal Sorumluluğa Evanjelist Çağrısı.**" (Çoban-Oran, 2017, s. 2029).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle tek süper güç olan ABD, kendini yenedünya düzenini kurması gereken baş aktör olarak görmüştür. Bu süreçte, ülkesini Tanrı'nın yüce gayesini gerçekleştirmek için Tanrı tarafından seçilmiş bir ülke olarak gören ABD halkı için 11 Eylül Saldırıları şok edici olmuştur. Saldırıların ardından

başkentteki ulusal katedraldeki konuşmasında Başkan Bush, dünyayı kurtarmak için bu saldırılara karşılık vermenin ABD'nin tarihi bir sorumluluğu olduğunu söylemiş ve bir yıl sonra İran, Irak ve Kuzey Kore'yi şer ekseninin birer parçası ilan etmiştir (Kline, 2004, s. 455).

Başkan Bush, kendi hayatında olduğu gibi ülkesinin kaderinde de dinin hayati rolü vardır. Bu yüzden, 14 Eylül 2001'deki konuşması, saldırılarda hayatlarını kaybedenler anısına yapılan bir konuşmadan daha fazlasıdır. Düşmanlara ve kötülüğe karşı savaşa çağrıdır. 14 Eylül 'Ulusal İbadet ve Anma Ayini Günü' olarak ilan edilmiştir. Saldırıların birinci yıl dönümünde de Bush, İncil'den alıntılarla konuşmasını tamamlamıştır (Çoban-Oran, 2017, s. 2029).

Irak Savaşı'nı yapan Başkan Bush, Hristiyanlık öğretilerini çok iyi kullanarak, bu savaş için kendisinin özel olarak görevlendirildiğini ve bu hareketin yeni bir "*Haçlı Seferi*" olduğunu ifade etmiştir (Hallsell, 2003, s. 125).

Başkan Bush, dini referansları kullanarak Irak müdahalesi için önemli bir kamuoyu desteği almıştır. Başkan Bush ve yönetimi, müdahalenin ardından öngörülenden uzun süren savaşı haklı çıkarmak için de dini söylemler kullanmıştır. ABD halkı, Evanjelizmden kaynaklanan ve ABD'nin dünya siyasetinde Tanrı tarafından verilmiş kutsal bir görevi gerçekleştirdiği fikrine ikna edilmeye çalışılmıştır (Çoban-Oran, 2017, s. 2029).

Başkan Bush döneminde, özgürlük ve demokrasi kavramları gibi ABD'nin temel değerleri, dini temellerde yeni bir siyasal dil ile yeniden tanımlanmıştır. Oluşturulan bu yeni tanımlamalara göre, özgürlük her insana ve millete Tanrı tarafından bahşedilmiş bir hak olmuştur. ABD, dünya üzerinde Tanrı'nın buyruklarını yerine getiren özgürleştirme misyonu ile hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır (Çoban-Oran, 2017, s. 2029).

Başkan Bush döneminde din, ABD'de ulus devlet kimliği ve değerlerini tanımlamak ve güçlendirmekte önemli bir yer tutmuştur. Dini kimlik, ABD halkının kendini nasıl gördüğünü, nasıl tanımladığını ve dünya halkları arasındaki yerini belirlemede önemli siyasal çizgiler çizmiştir.

Başkan Bush'un izlediği dış politika, genellikle Mesihçilik yaklaşımını temel almıştır. Başkan Bush ve yönetimi, sürekli olarak kullandıkları şer eksenini

lkeleri, dünyayı iyiler ve kötüler olarak tanımlamalarının sonucunda oluşmuştur (Hurmi, 2010, s. 58).

Başkan Bush'un, bizzat kendisinin kullandığı "*Haçlı Savaşı*" tanımı, iyilerin kötülere karşı aıtığı savaş olduğunu ifade etmiştir. Bu düşünceye göre ABD ve yanındakiler iyiliği temsil ederken, dışarıda kalan her Şey de kötülüğün temsilcisi olmuştur (Hurmi, 2010, s. 58).

Başkan Bush döneminin ABD dış politikasını Şekillendiren Hristiyan Fundamentalist gruplar olmuştur. Evanjelizm, bu gruplar içinde en çok dikkat çeken konuma gelmiştir (Spector, 2009, s. 75).

3.3.8. Barack Hussein Obama

ABD'deki 2008 seçimlerinde, Barack Hussein Obama, Demokrat Parti'den aday olmuş, karşısına da Cumhuriyetçi Parti'nin adayı John Sidney McCain gelmiştir. Yapılan bu başkanlık seçiminde, 11 Eylül saldırıları ve Irak Savaşı'nın ekonomik, politik ve sosyal etkileri ABD seçmenleri üzerinde etkisini göstermiştir. George W. Bush'un başkanlık dönemindeki sert politikaların yerine daha ılımlı yaklaşan Demokrat Parti'nin adayı Başkan Obama, eski yönetimden daha sert bir askeri politika izleyeceğini vaat eden Cumhuriyetçi Parti'nin adayı McCain'i, oyların %51'ini alarak geride bırakmış ve ABD'nin 44. başkanı olmuştur (Evin, 2016, s. 57).

Başkan Obama'nın önceliği, önceki yönetim zamanında yapılan savaşlardan dolayı bozulmuş olan ABD ekonomisini canlandırmak için i politikaya yönelmek olmuştur. Bu strateji uygulanmak istenirken, ABD iç politikasında, Evanjelistlerin ve hiçbir çıkar grubunun istekleri dikkate alınamayacak kadar kötü olan bir duruma karşı karşıya kalınmıştır. Başkan Obama, 2010 yılındaki bir demecinde; Armageddon kapitalizminin öldüğünü, unutulmuş büyük bir sıkıntının kapıda olduğunu belirterek "*shovmageddon*" ifadesini kullanmıştır (Jeremiah, 2010, s. X).

ABD'nin ülke çıkarları açısından, bu dönemde herhangi bir grubun isteklerine onay veremeyeceğini belirten Başkan Obama, grupların isteklerine bir süre ara vermeleri gerektiğini söylemiştir (Evin, 2016, s. 59).

Yaşanan bu olaylardan dolayı Başkan Obama dönemi, Başkan Clinton döneminde olduğu gibi Evanjelist grupların istedikleri gibi yaşanmamıştır.

3.3.9. Donald John Trump

8 Kasım 2016 tarihinde yapılan ABD Başkanlık seçiminde, **“Amerika’yu Yeniden Büyük Yapalım”** sloganıyla Cumhuriyetçi Parti’den aday olan Donald Trump, seçimi kazanarak ABD’nin 45. Başkanı olmuştur.

Başkan Trump, seçim döneminde, ABD’nin İsrail Büyükelçiliğini Kudüs’e taşımak gibi birçok seçim vaadinde bulunmuştur. Başkan Trump, bir Yahudi kuruluşu olan Amerikan-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi’nin 21 Mart 2016 tarihindeki yıllık toplantısına katılarak yaptığı konuşmasında, seçimi kazanıp başkan olursa, ABD Büyükelçiliğini Kudüs’e taşıma sözün vermiştir (Begley, 2016).

25 Eylül 2016’da, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu’yu, New York’taki Trump Tower’da ağırlayan Trump, başkan seçilmesi halinde Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıyacağını tekrar beyan etmiştir. Trump’ın seçim sürecinin yürütüldüğü merkezden yapılan açıklamada da; **“3 bin yıldan daha uzun zamandır Yahudi halkının ebedi başkenti olan Kudüs’ü onaylıyor. Ayrıca, ABD Trump yönetiminde, Kudüs’ü İsrail Devleti’nin bölünmemiş başkenti olarak tanıma kararını kabul edecek.”** ifadeleri kullanılmıştır (David, 2016).

Seçim çalışmaları süresinde Trump’ın İsrail ile ilgili yaptığı diğer bir konuşma da 26 Ekim 2016 yılında, Kudüs’te *“Republican Overseas Israel”* tarafından düzenlenmiştir. Bu etkinlikte Trump, İsrail’deki ABD vatandaşları bir video mesajıyla seslenmiştir. Mesajda; İsrail’i sevdiğini ve Yahudilik’e saygı duyduğunu, kızı ve damadının çocuklarını Yahudi inancıyla yetiştirdiklerini” ifade etmiştir. Aynı mesajın devamında; Seçimlerin kazanılması durumunda, ABD ve İsrail yönetiminin birlikte çalışacağını, İsrail ve İsrail halkına tehdit oluşturan düşmanlara karşı kararlı bir şekilde duracağını, ABD ve İsrail’i yeniden güvenli bir yer yapacaklarını belirtmiştir (Dilek, 2018, s. 100).

Ekim ayında, Trump’ın kızı Ivanka, Florida’da bir Sinagog ziyaretinde bulunmuş ve babasının başkanlık seçimini kazanması sonucunda ABD Büyükelçiliğinin Kudüs’e taşınmasının kesin olduğunu vurgulamıştır (JTA, 2016).

ABD Başkanlık görevine başlayan Trump, 15 Aralık 2016’da, seçim çalışmaları süresinde danışmanı olan Yahudi avukatı David Friedman’ı, ABD İsrail Büyükelçisi olarak görevlendireceğini açıklamıştır. Yapacağı bu görevlendirmenin,

iki ülkenin özel ilişkilerini sürdürebilecek önemli bir seçenek olduğunu belirtmiştir. Alacağı bu görev, büyük bir memnuniyetle kabul edeceğini söyleyen Friedman, İsrail'in yeni yerleşim yerleri inşaat etmesinin sağlanacak olan barış için bir engel teşkil etmeyeceğini dile getirmiştir (www.theguardian.com, 2016).

27 Mart 2017'de AIPAC'ın yıllık konferansında, İsrail Başbakanı Netanyahu, konferansa Tel-Aviv'den bağlanarak; Başkan Trump'ın İsrail yönetimini her koşulda büyük destek verdiğini söylemiştir. Konuşmasına yeni Büyükelçi Friedman'a da seslenen Netanyahu; **“David, seni İsrail'de, özellikle de Kudüs'te karşılamak için sabırsızlanıyorum.”** cümlesini kurmuştur (Dilek, 2018, s. 103).

Başkan Trump, daha önce diplomatik bir tecrübesi bulunmayan, Yahudi bir aileden gelen damadı Jared Kushner'i Başdanışman olarak atamıştır. 19 Ocak 2017'de Başkan Trump'ın yaptığı bir konuşmasında, Kushner için, Ortadoğu'da barışı sağlayabilecek en önemli kişinin olduğunu söylemiştir (Dilek, 2018, s. 103).

Başkan Trump, 27 Aralık 2016 tarihinde, Haredim Yahudisi bir aileden gelen, daha önceden herhangi diplomatik bir tecrübesi bulunmayan ve aynı zamanda kendi avukatlığını yapan Jason Greenblatt'ı da, Uluslararası Barış Görüşmelerinden Sorumlu Özel Temsilcisi görevine getirmiştir. Greenblatt böylece İsrail ve Filistin arasındaki anlaşmazlıkların çözümüne yön verecek politikalarını yönlendirecek kişi konumuna gelmiştir (Dilek, 2018, s. 104).

Başkan Trump, göreve geldikten sonra, seçim çalışmaları döneminde Kudüs hakkında ortaya koyduğu düşünceleri, pazarlık masasından kaldırarak fiile dökmeye başlamıştır. Başkan'ın 6 Aralık 2017'da Beyaz Saray'da yaptığı konuşmasında (www.whitehouse.gov, 2017);

“Ben göreve geldiğimde, dünyadaki sorunlara açığözle ve taze bir düşünceyle bakacağıma söz vermiştim. Biz problemlerimizi aynı başarısız varsayımları tekrarlayarak ve geçmişin başarısız stratejilerini tekrarlayarak çözemeyiz. Eski sorunlar yeni bakış açıları gerektirir. Benim bugünkü duyurum İsrail ve Filistinliler arasındaki çatışmaya yeni bir bakış açısının başlangıcına işaret etmektedir. Bugün, biz sonunda açıkça kabul ettik ki Kudüs, İsrail'in başkentidir. Bu gerçeği kabul etmenin ne fazlasıdır ne eksisidir. Ayrıca yapılacak doğru bir şeydir. İşte

bu yüzden Dışişleri Bakanlığını ABD Büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşımaya hazırlık yapması için yönlendirdim. Mimarların, mühendislerin ve planlayıcıların hemen işe alınmasına başlanacak ve yeni büyükelçilik tamamlanınca barışa muazzam bir katkı yapacaktır."

Başkan Trump, İsrail'in başkenti olarak Kudüs'ü tanıyacağını ve ABD Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyacağını açıklaması, Evanjelistlerin ve Yahudilerin ABD yönetiminde ne kadar güçlü olduğunu göstermiştir. Yönetimde bulunan Başkan Yardımcısı Mike Pence, Başkan Trump'ın Rusya soruşturmasındaki avukatı Jay Sekulow, Beyaz Saray Sözcüsü Sarah Huckabee Sanders Evanjelist cemaat içerisinde önemli kişilerden olmuşlardır. Büyükelçiliğin Kudüs'e taşınması konusunda da büyük baskı yapmışlardır (Dilek, 2018, s. 111).

12 Temmuz 2017 tarihinde, Pat Robertson'ın The 700 Club adlı programına katılan Başkan Trump, Filistin konusundaki düşüncesini şu şekilde açıklamıştır; ***"Tanrı'nın şehri olan Kudüs'ü ikiye ayırmak ve iki devletli çözümde aracılık etmek Tanrı'nın gazabına yol açacak önemli bir hata olacaktır."*** (factba.se, 2017).

Başkan Trump'ın Kudüs kararından sonra, Hristiyan Koalisyonu'nun önemli temsilcilerinden birisi olan Ralph Reed, Beyaz Saray'da Başkan'a *"Friend of Zion"* ödülünü takdim etmiştir (Dilek, 2018, s. 111).

Başkan Trump'ın başkan olmadan önce seçim çalışmalarındaki İsrail ve Kudüs söylemleri, seçimlere Evanjelist ve Yahudilerin desteğini sağlamaya yönelik olmuştur. Başkanlık görevine geldikten sonra da bu yönde bir politika izleye Başkan Trump'ın, politikalarını oluşturmasında bu grupların etkileri yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

ABD siyasal hayatında kilise ile devlet arasındaki ilişki, kesin çizgilerle ayrılmaya çalışılmış, din ve siyaset arasında bir ilişkinin olmaması amaçlanmış ancak bu tam anlamıyla sağlanamamıştır.

ABD'nin tarihsel sürecine baktığımız zaman, din ve siyaset birbirleriyle iç içe girerek birbirlerini tamamlayan iki unsur olmuştur. Bu birliktelik sonucunda ise dini gruplar siyaset üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuşlardır.

Avrupa'dan Amerika kıtasına edilen göçler sonrasında, Avrupa'da baskıya maruz kalan ve kabul edilmeyen Protestan inanç, bu coğrafyada kendine açık bir alan bulmuş ve bu inanca sahip kişiler inançlarını serbest bir şekilde yaşamaya başlamışlardır. Bölgeye gelen göçün büyük bir kısmı, Hristiyan ülkelerde yaşayan dini azınlık grubu olan Protestanlardan oluşmasından dolayı, bölgede bu şekilde bir dini öğretinin ortak din haline gelmesi gayet normal bir durum olarak karşımıza çıkmıştır.

Protestanlığın bir mezhebi olarak karşımıza çıkan Evanjelist inanç, Püriten öğretiyeye dayalı bir şekilde gelişmiştir. Püriten öğretiyeye dayanan bu inanç, zamanla siyasi hayat ve siyasi kurumlar üzerinde etkili olmaya başlamıştır.

Evanjelist inanç, ABD'nin dünya görüşünü ve değerlerini şekillendirmede önemli bir rol oynayarak Amerikan kimliğinin oluşumunu sağlamıştır. Bunun sonucunda din, siyasi hayatta karşımıza sivil din kavramı olarak karşımıza çıkmıştır.

Püriten öğretinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Evanjelizmde, üç önemli ana unsur bulunmaktadır. Bunlar; Sözleşme Teolojisi, İnsanın Günahkarlığı ve Seçilmiş İnsanlar metaforudur. Bu unsurlar siyasal alanda uygulanarak etkili bir inanış ortaya çıkarmıştır. ABD vatandaşlarının, yönetimlerine itaat etmeleri gereken koşulların neler olduğunun belirlendiği Sözleşme Teolojisi olmuştur. İnsanlığın günahkar olduğu düşüncesiyle, devletin kontrol mekanizmalarının gerekliliği vurgulanarak istikrarlı bir devlet sistemi kurulmuştur. ABD vatandaşlarının dünya üzerinde özel bir amaç uğruna gönderildiklerine olan inançları, devletin içerisinde bir milliyetçilik ortaya çıkarması da Seçilmişlik düşüncesi ile oluşmuştur.

Ayrıca Evanjelist düşüncenin Ahit inancı, İsrail ile bir yakınlık hissedilmesini doğurmuştur. ABD halkı tarafından İsrail ayrıcalıklı bir devlet, halkı ise özel bir öneme sahip olmuştur.

Evanjelizme göre, İsrail'i özel yapan bazı sebepler vardır. Bu sebepler şu şekilde sıralanabilir; Yahudi halkına vaat edilmiş olan toprakların Filistin bölgesinde ki Kudüs, aynı zamanda Hristiyanlığın da ortaya çıktığı topraklar olarak kabul görmesi olmuştur. Bu toprakların İsa'nın doğup, öldüğü topraklar olması ve inanişaya göre yeniden dirilmesinin bu topraklar üzerinde olacak olması en önemli konu olmuştur.

Diğer bir konu, Kutsal Kitap'ta İsrailoğulları için anlatılan olaylar Evanjelist düşünce için de büyük önem taşımaktadır. Nasıl ki Açık Yazgı düşüncesinde ABD halkı seçilmiş halk olarak tanımlanmışsa, Kutsal Kitap'ta da İsrail halkı seçilmiş halk olarak tanımlanmıştır.

Özel sebeplerden bir diğeri ise, İsa'nın dirilmesinden sonra, Yahudi halkının Filistin topraklarına, Kudüs'e, dönmesiyle çıkacak olan Armageddon savaşının gerçekleşecek olması olmuştur. Savaşın sonunda, İsrailoğullarını ve onları destekleyenler için Tanrı tarafından kurtuluş vaadi her iki inanişta da bulunan bir özelliktir.

Anlatılan bu üç dini özelliğe göre, kutsal planın gerçekleşebilmesi için bir Yahudi devleti kurularak devamı sağlanmalı ve bu devletin huzuru için tüm imkanlarla destek verilmesine inanılmıştır. Dolayısıyla ABD kimliğinin en önemli unsuru olan Evanjelist inanişta, İsrail'in ABD tarafından gözetilmesi oldukça olağan bir durum olmuştur.

Bu inancın, ABD siyasal sistemine getirdiği en önemli özellik, Evanjelist ve Yahudi lobilerinin ABD siyasetinde oldukça etkili olması olmuştur. ABD'nin din özgürlükleri kapsamındaki yapısı, dini grupların faaliyetlerini rahat bir şekilde yapabilmeleri için olanak sağlamış ve grupların siyasete üzerindeki etkilerini artırmıştır.

Evanjelist ve Yahudi lobileri, kendi çıkarları doğrultusunda ABD'nin dış politikalarını -özellikle Ortadoğu- şekillendirmeye çalışmışlardır. Özellikle Cumhuriyetçi Parti içerisinde bulunan bu kesim, Cumhuriyetçi Parti dönemlerinde

hedeflerini uygulamada pek zorluk çekmemiştir. Ancak Demokrat Parti'nin yönetimde olduğu dönemlerde bu lobilerin çalışmaları fazla bir etki göstermemiştir.

ABD'de yaşayan Evanjelistler, seçim dönemlerinde kendilerine yakın buldukları adaylara verdikleri destekler ile seçimlerin gidişatını etkilemişlerdir. Bunun sonucunda, kendi isteklerini siyasetin karar alıcılarına kabul ettirmeyi başarabilmek, Evanjelistler için çok büyük bir sorun oluşturmamıştır. Ancak ABD'nin çıkarları ile Evanjelist çıkarlar her zaman paralellik göstermemiştir. Evanjelistlerin özellikle Ortadoğu istekleri, ABD açısından büyük sorunlar yaratmıştır.

Evanjelistlerin etki alanına sadece ABD halkı değil, aynı zamanda siyasi karar alıcılar ve ABD Başkanları da girmiştir. ABD Başkanlığı yapan Harry Truman, Jimmy Carter, Ronald Reagan, George W. Bush ve Donald Trump iç ve dış politikada aldıkları kararlar ile Evanjelistlerin etkisinde oldukları görülmüştür.

Özellikle Ortadoğu bölgesinde, İsrail ve çevresindeki komşu ülkelere yönelik politikalar, Evanjelizme hizmet eden bir ABD'yi karşımıza çıkarmıştır. Bu kapsamda ABD, İsrail'e büyük siyasi ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur.

Ortadoğu'ya yönelik bu tutum, ABD içerisinde Evanjelist inancın eleştirilmesine neden olmuştur. ABD dış politikasının, ABD'nin kendi çıkarlarından daha çok lobilerin işine yaradığı anlaşılmıştır.

Evanjelist çıkarlara göre uygulanan ABD dış politikasına baktığımız zaman bazı olumsuz sonuçlarla karşılaşmıştır. Örneğin; İkinci Dünya Savaşı sonrasında dış politikasında yumuşamaya giden ABD, SSCB'nin yıkılması ve Soğuk Savaş'ın bitimiyle tekrar uluslararası olaylara müdahale etme çabasına girmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından yapılan Irak Savaşı, Evanjelist inanç çerçevesindeki politikalarla gerçekleşmiştir. Irak Savaşı sonucunda ABD, hem bölge ülkeleriyle sıkıntılar yaşayıp arasına mesafe koymak zorunda kalmış hem de kendi ekonomisi ciddi zarar görmüştür.

Evanjelizm ve Yahudiliği birleştiren en önemli nokta bahsettiğimiz gibi Tevrat ve Zebur'da bahsedilen Eski Ahit olmuştur. Eski Ahit, Kenan ülkesini, Nil Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar olan bölgeyi Yahudilere vaat etmiştir. Bahsedilen bu

ülke ve topraklar günümüz coğrafyasında, Lübnan, Ürdün ve Kuveyt'in tamamından; Suriye, Irak, Sudan, Mısır ve Türkiye'nin bir bölümünden oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

- A *Presidential Bid Ended*. (1988, 08 16). 02 14, 2019 tarihinde www.patrobertson.com:
<http://www.patrobertson.com/Statesman/PresidentialBidEnded.asp>
adresinden alındı
- Akın, F. (2017). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yenidünya Düzeni ve Türkiye. *İş ve Hayat*(5), 119-134.
- Akkor, M. (2017, Güz). II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrininin Ortaya Çıkışı. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*(2).
- Ambrose, S., & Brinkley, D. (1997). *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938* (9. b.). London, England: Penguin Books.
- Amstutz, M. (2014). *Evangelicals and American Foreign Policy*. New York: Oxford University Press.
- Arı, T. (2004). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Arı, T., & Piriñçi, F. (2001, Mayıs). Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası. *Alternatif Politika*, 3(1), 1-30.
- Armaoğlu, F. (1991). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (Cilt 1). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arnove, A. (2000, December 01). Iraq Under Siege, Ten Years On. *Monthly Review. An Independent Socialist Magazine*, 52(7).
- Arslan, O., & Arı, S. (2004). *Amerika Özgürlük Havarisi mi? Yoksa Günah Keçisi mi?* Ankara: Platin.
- Ataman, M., & Gökcan, Ö. (2012). Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 199-229.
- Aydın, M. (1986). Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1).

- Aydın, M. (1995). *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*. Ankara: TDV Yayınları.
- Aydın, T. (1996, Yaz). Bosna-Hersek'teki Yeniden Yapılanma Çalışmalar ve Türkiye. *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 3(2), 55-58.
- Azarkan, E. (2011). Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 53-91.
- Banwart, D. (2013, Spring). Jerry Falwell, the Rise of the Moral Majority and the 1980 Election. *Western Illinois Historical Review*, 5, 133-157.
- Bedir, Ş. (2013, Güz). Reformasyondan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık. *Birey ve Toplum Dergisi*, 3(6), 73-252.
- Begley, S. (2016, March 21). *Read Donald Trump's Speech to AIPAC*. 03 31, 2019 tarihinde time.com: <http://time.com/4267058/donaldtrump-aipac-speech-transcript/> adresinden alındı
- Benli Altunışık, M. (2009, Temmuz). Ortadoğu ve ABD: Yeni bir Döneme Girilirken. *Ortadoğu Etütleri Dergisi*, 1(1), 69-81.
- Bilgin, M. (2005). ABD 2004 Başkanlık Seçimi ve Hristiyan Sağın Yükselişi. *Bilgi Dergisi*, 10(1), 63-81.
- Bıyık, M. (2007, Mayıs-Ağustos). Amerikan Protestan Fundamentalizmi'nin Köken ve Öğreti Açısından Bir Analizi. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 10(28), 83-104.
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Boztaş, A. (2014, Yaz). Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları. *Akademik Bakış*, 7(14), 163-176.
- Brog, D. (2006). *Standing with Israel*. Florida: Frontline.
- Brzezinsky, Z. (2008). *İkinci Şans-Üç Başkan ve Amerikan Süper Gücünün Krizi*. (Y. Türedi, Dü.) İstanbul: İnkılap Yayınları.

Buluş, A., & Kabaklarlı, E. (2010). 1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalara Dergisi*, 10(19).

Bush Delivers Weekly Radio Address. (2001, 12 15). 03 15, 2019 tarihinde <http://www.washingtonpost.com>: http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushradioaddress_091501.html adresinden alındı

Bush warns UN of 'gathering danger' from Saddam. (2002, 09 12). 03 29, 2019 tarihinde www.theguardian.com: <https://www.theguardian.com/world/2002/sep/12/iraq.usa2> adresinden alındı

Carroll, J. (1994, 04 16). US Policy on Use of Force Puzzles Many Lawmakers. *Congressional Quarterly Weekly Report*, 52(15).

Chafets, Z. (2007). *A Match Made in Heaven*. New York: Harper Collins Publishers.

Chang, P. (2003). Yeni Milenyumda Amerikan Dış Politikası ve. (Ş. Korkut, Dü.) *İslamiyat*(2), 35-50.

Chomsky, N. (2002). *11 Eylül ve Sonrası Dünya Nereye Gidiyor?* (N. Ersoy, T. Doğan, M. Kara, & A. Kerem, Çev.) İstanbul: Aram Yayıncılık.

Clement, O. (1992). *Ortodoksluk Mezhebi, Din Fenomeni*. (M. Aydın, Çev.) Konya: Tekin Kitabevi.

Cohen, M. (1990). *Truman and Israel*. Berkeley: University of California Press.

Colodny, L., & Shachtman, T. (2009). *The Forty Years War: The Rise and Fall of the Neocons, from Nixon to Obama*. New York: Harper Collins Publishers.

Cosgrove, B. (2014, November). Life With Billy graham: Rare Photos From the Early Years of His Career. *TIME*(5).

Cural, A. (2011). *Bush Doktrini ve Askeri Gücün Ön alıcı ve Önleyici Savaşı Kapsamında Kullanılması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çaha, Ö. (2008). *Bitmeyen Beraberlik: Modern Dünyada Din ve Devlet*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çakmak, C., Dinç, C., & Öztürk, A. (2011). *Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası, Teori ve Pratik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çoban-Oran, F. (2017). Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 2019-2037.
- David, B. (2016, September 25). *rump Tells Netanyahu: If Elected, U.S. Would Recognize Undivided Jerusalem as Israel's Capital*. 03 31, 2019 tarihinde www.haaretz.com: <https://www.haaretz.com/israel-news/trump-to-pm-i-d-recognize-undivided-jerusalem-as-israeli-capital-1.5442362> adresinden alındı
- Davidson, L. (2005). Christian Zionism as a Representation of American Manifest. *Critical Middle Eastern Studies*, 14(2), 157-169.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Değişen Dünya'da Yeni Dengeler*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dilek, M. (2018, Haziran). Trump Yönetiminin Kudüs Kararına Analitik Bakış. *International Journal of Social Unquiry*, 11(1), 97-137.
- Doğan, N. (2005). NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-199: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(3), 69-108.
- Doğanay, M., & Atun, A. (1994). *Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Degerlendirmesi, Körfez Harbi ve Alınan Dersler*. Ankara: TUSAŞ Havacılık.
- Duman, S. (2005, Mayıs-Kasım). Ortadoğu Krizleri Ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 313-332.
- Ekinci, E. (2003). *İslam Hukuku ve Önceki Şeriatler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Erhan, Ç. (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 275-287.

- Erhan, Ç. (2001, Ekim-Aralık). ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı. *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(4), 77-93.
- Ermağan, İ. (2012, Haziran). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası-Obama Dönemi ve AKP. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 21-35.
- Eroğlu, A. (2000). Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(1), 309-325.
- Ertem, B. (2009, Haziran). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 377-397.
- Ertuna, Ö. (2006). Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36-45.
- Evangelist Oral Roberts dead at 91.* (2009, 12 16). 02 14, 2019 tarihinde www.cnn.com: <http://www.cnn.com/2009/US/12/15/oral.roberts/index.html> adresinden alındı
- Evin, D. (2016). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Dini Lobiler ve Dış Siyaset: Christian United for Israel(CUFI) Örneği*. Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü. Bursa: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- factba.se. (2017, 07 12). *CBN: Pat Robertson Interviews Donald Trump*. 03 31, 2019 tarihinde factba.se: <https://factba.se/transcript/donald-trump-interview-pat-robertson-cbn-july-12-2017> adresinden alındı
- Fowler, R., Hertzke, A., Olson, L., & Dulk, K. (2014). *Religion and Politics in America: Faith, Culture and Strategic Choices* (5 b.). Colorado, Boulder, United States: Westview Press.
- Garaudy, R. (2015). *Siyonizm Dosyası*. (N. Uzel, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gibbs, N., & Ostling, R. (1993, November). God's Billy Pulpit. *TIME*(15).

- Goldman, S. (2010, 01 12). *Oral Roberts, Pioneering Christian Zionist*. 03 11, 2019 tarihinde religiondispatches.org: <http://religiondispatches.org/oral-roberts-pioneering-christian-zionist/> adresinden alındı
- Goldsmith, R. (1917). *A League to Enforce Peace*. New York: The Macmillan Company.
- Göz, M. (tarih yok). *1962 Küba Füze Krizi'nin Tüm Boyutlarıyla ve Süreçleriyle İncelenerek ABD'nin Süper Güç İmajına Etkisi Zaviyesinden Analiz Edilmesi*. 05 24, 2018 tarihinde [www.academia.edu: https://www.academia.edu/30172199/1962_K%C3%BCba_F%C3%BCze_Krizi.doc](http://www.academia.edu/30172199/1962_K%C3%BCba_F%C3%BCze_Krizi.doc) adresinden alındı
- Gözen, R. (tarih yok). *Amerikan Dış Politikası*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2609.
- Guth, J., & Liebman, R. (1983). *The New Christian Right, Mobilization and Ligitimation*. New York: Adline Publishing Company.
- Güdek, Ş. (2017, Ekim). ABD'nin Zora Dayalı Dış Politikasında Bir Değişim: 11 Eylül Terörü. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 143-158.
- Gül, O. (2012). *Amerika Board Misyonerliği ve 1892-1893 Merzifon Ermeni İsyanına Etkileri*. Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. Batman: Batman Üniversitesi.
- Gürbüz, M. (2002, Mayıs-Kasım). Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 87-99 .
- Güzel, M. (2015, Bahar). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(19), 65-84.
- Hallsell, G. (2003). *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*. (E. Şen, Dü., M. Acar, & H. Özmen, Çev.) KİM Yayınları.
- Holbrooke, R. (1999). *Bir Savaşı Bitirmek*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

- Huntington, S. (2004). *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*. (A. Özer, Çev.) İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı.
- Hurmi, A. (2010, Nisan). Bush ve Obama Karşılaştırması Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi. *Alternatif Politika*, 2(1), 56-81.
- İmga, O. (2010). *Amerika'da Din ve Devlet*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Irmak, F., & Kahya, Y. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nde Terörizm ve Terör Korkusu: 11 Eylül Terör Saldırılarının Öncesine ve Sonrasına İlişkin Bir Analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 315-324.
- İzmir, B. (2017). İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi. *Humanitas*, 5(10), 177-192.
- Jeremiah, D. (2010). *The Coming Economic Armageddon: What Bible Prophecy Warns about the New Global Economy*. New York: Faith Words Hachette Book Groups.
- JTA. (2016, October 28). *Ivanka Trump Says Her Father Will Move Us Embassy To Jerusalem "100%" If Selected*. 03 31, 2019 tarihinde [www.jpost.com: https://www.jpost.com/US-Elections/Donald-Trump/Ivanka-Trump-says-her-father-will-move-US-embassy-to-Jerusalem-100-percent-if-elected-471113](http://www.jpost.com/US-Elections/Donald-Trump/Ivanka-Trump-says-her-father-will-move-US-embassy-to-Jerusalem-100-percent-if-elected-471113) adresinden alındı
- Kang, N. (2009, Aralık). Puritanism and Its Impact upon American Values. *Review of European Studies*, 1(2), 148-151.
- Karabulut, B. (2011, Yaz). Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış*, 4(8), 69-80.
- Kasalak, K. (2014, Güz). Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 108-124.
- Kavuncu, S. (2013, Bahar). Nükleer Silahsızlanma Yolunda START Süreci. *Bilge Strateji*, 5(8), 119-148.

- Kenar, N. (2005). *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Kepel, G. (1992). *Tanrı'nın İntikamı*. (S. Kırmızı, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıç, D. (2008). Ortadoğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 65-85.
- Kirby, D. (2000). Divinely Sanctioned: The Anglo-American Cold War Alliance and the Defence of Western Civilization and Christianity 1945-1948. *Journal of Contemporary History*(35), 385-412.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 35-64.
- Kline, S. (2004). The Culture War Gone Global: Family Values and the Shape of US Foreign Policy. *International Relations*, 18(4).
- Kocabaşoğlu, U. (2000). *Anadolu'daki Amerika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koç, N. (2016, Kış). Soğuk Savaşta Almanya: Bölünmüş Almanya'nın Birleştirilmesine Yönelik Çabalar. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11(21), 33-52.
- Koni, H. (2007). *Amerika'nın Uluslararası Politikası*. İstanbul: Ekim Yayınları.
- Körfez Krizi Sonrası Ortadoğu*. (1992). İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.
- Kurt, A. (2012). *Hristiyanlık Tarihinde Fransisken Tarikatı*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kuzu, A. (2016). *Tanrı'ya Başkaldırı, Evanjelizm, Kıyamete Çağrı Son Savaş*. İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Küçük, M. (2000). *Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kutsal Kitap Anlayışı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Lefebvre, M. (2005). *Amerikan Dış Politikası*. (İ. Yerguz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Matta İncili. (tarih yok).
- McGrath, A. (2006). *Christianity: An Introduction* (2 b.). Oxford and Melbourne: Blackwell Publishing.
- Mearsheimer, J., & Walt, S. (2007). *The Israel Lobby and U.S Foreign Policy* (Cilt XIII). New York: Farrar, Straus and Grioux.
- Moss, T. J. (1995). US Policy and Democratization in Africa: Limits of Liberal Universalism. *The Journal of Modern African Studies*, 189-209.
- Muchmore, S. (2009, December 20). A Bright Future. *Tulsa World*.
- Murray, K., & Worth, O. (2013). Building Consent: Hegemony, 'Conceptions of the World' and the Role of Evangelicals in Global Politics. *Politic Studies Association*, 4(61), 731-747.
- Okur, M. (2012). *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*. Ankara: Ötüken Neşriyat Yayınevi.
- Onay, Y. (2003). *Neden Irak? Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Oran, B. (2015). *Türk Dış Politikası* (Cilt 2). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2016). *Türk Dış Politikası* (Cilt 1). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oren, M. (2008, May 07). Israel and the United States: The Special Bond Between Two Nations and Two Peoples. *Wall Street Journal*.
- Özdamar, Ö. (2007, Güz). Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları. *Uluslararası İlişkiler*, 4(15), 33-65.
- Özen, Ç., & Yeşilyurt, N. (2018). Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nde Siyasal Yapı ve Dış Politika: Süveyş Krizi'ne Giden Yolda Fransa'nın İsrail Politikası. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 17(1), 99-126.

- Özkan, A. (1998). *Fundamentalist Hıristiyanlık Yedinci Gün Adventizmi*. Ankara: Seba Yayınları.
- Özkan, A. (2002). Amerikan Fundamentalizminin Dünü, Bugünü. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 0(18), 33-47.
- Öztürk, M. (2010, Ocak-Şubat-Mart). I. Körfez Savaşı'ndan(1990-91)-11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*(19), 1-27.
- Pat Robertson American Evangelist*. (2019, 03 18). 02 14, 2019 tarihinde www.britannica.com: <https://www.britannica.com/biography/Pat-Robertson> adresinden alındı
- photosstate. (tarih yok). *Amerika Hakkında Amerika Birleşik Devletleri Anayasası Açıklamalı*. 9 26, 2018 tarihinde [photos.state.gov: https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf](https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf) adresinden alındı
- Polat, B. (2006). *Metodist Kilisesi Hakkında Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Reagan, M., & Denney, J. (1997). *The City on a Hill: Fulfilling Ronald Reagan's Vision for America*. Nashville: Thomas Nelson Publishers.
- Roberts, O. (2009, Ağustos 11). Oral Roberts, Founder of Oral Roberts Evangelistic Association and Oral Roberts University. (J. Erling, Röportaj Yapan) California, Newport Beach, US: Voices of Ohlahoma.
- Ruelland, J. (2004). *Kutsal Savaşlar Tarihi*. (T. Tunçdoğan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sander, O. (2008). *Kuveyt'in İsgali ya da İkinci körfez Savaş, Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, A. (2012). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. Bilgesam. İstanbul: Bilgesam Yayınları.

- Sarıkcıoğlu, E. (1993). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. İstanbul: Otağ Yayınları.
- Sasaoğlu, D. (2014, Ocak 8). NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan. *Bilgesam*(1176), 1-8.
- Schneider, K. (2009, 12 15). *Oral Roberts, Fiery Preacher, Dies at 91*. 03 28, 2019 tarihinde www.nytimes.com: <https://www.nytimes.com/2009/12/16/us/16roberts.html> adresinden alındı
- Serbest, M. (2017). Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(4), 659-711.
- Server, M., & Kılıç, E. (2001). *Düşmanını Arayan Savaş*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Sezer, B. (1981). *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Shakak, İ. (2010). *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*. (A. Dağ, Çev.) İstanbul: Anka Yayınları.
- Shibley, M. (1998). Contemporary Avangelicals: Born-Again and World Affirming. *Annals of the American Academy of Political Social Science*(558), 67-87.
- Shriver, P. (2006). Evangelicals and World Affairs. *World Policy Journal*, 52-58.
- Spanier, J., & Hook, S. (2016). *Amerikan Dış Politikası*. (Ö. Zihnioğlu, Çev.) İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Spector, S. (2009). *Evangelicals and Israel: The Story of American Christian Zionism*. New York: Oxford University Press.
- Steding, W. (2014). *Presidential Faith and Foreign Policy: Jimyy Carter the Disciple and Ronald Reagan the Alchemist*. New York: Palsgrave Macmillan.
- Stein, K. (2002, June). The Bush Doctrine: Selective Engagement in the Middle East. *Middle East Review of International Affairs*, 6(2).
- Sümer, G. (2008, Güz). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 5(19), 119-144.

- Şahin, M. (2016). *Din-Dış Politika İlişkisi ABD Örneği*. Ankara: Barış Kitap.
- Şimşek, M. (2008, Kasım). Türk Basınında Vietnam Savaşı: Ulus Gazetesi Örneği. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(42), 311-330.
- Taşkın, F. (2007). *Amerikan Misyoner Okullarından Merkezi Türkiye Koleji*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Taşkın, T. (2010). *11 Eylül Saldırıları Sonrası ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye-ABD İlişkileri*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Tevfiki, H. (2013). *Büyük Dinleri Tanımak*. İstanbul: el-Mustafa Yayınları.
- Toman, M., & Akman, H. (2014, Aralık). Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu. *Tarih Okulu Dergisi*(XX), 285-331.
- Troll, C. (17 Kasım 1998). Tarihi Bir Olay Olarak Hristiyanlık. T. Özdeş (Dü.), *Christianity as a Historical Event*. içinde Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde.
- Uslu, N. (2000). *Türk Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Ülker Erkan, A. (2010). Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası. *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E, Sosyal Bilimler*, 8(1), 183-194.
- Vatandaş, A. (1997). *Armagedon Türkiye-İsrail Gizli Savaşı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Vural, İ. (2003). *Evanjelizm: Beyaz Saray'ın Gizli Dini*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Wald, K., & Calhoun-Brown, A. (2011). *Religion and Politics in the United States* (Cilt 6). Plymouth, United Kingdom: Rowman Littlefield Publishers.
- Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Z. Gürata, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.

Wilkinson, P. (2013, September 01). *Understanding Christian Zionism: Israel's Place in the Purposes of God*. The Berean Call. 03 30, 2019 tarihinde www.thebereancall.org: <https://www.thebereancall.org/content/september-2013-extra-understanding-christian-zionism> adresinden alındı

www.americanrhetoric.com. (2001, Semptember 09). *9/11 Address to the Nation, "A Great People Has Been Moved to Defend a Great Nation"*. www.americanrhetoric.com: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addresstothetation.htm> adresinden alınmıştır

www.americanrhetoric.com. (2001, September 20). *Address to Joint Session of Congress Following 9/11 Attacks*. www.americanrhetoric.com: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm> adresinden alınmıştır

www.pewforum.org. (2015, November 03). *U.S. Public Becoming Less Religious*. 07 08, 2018 tarihinde www.pewforum.org: <http://www.pewforum.org/2015/11/03/u-s-public-becoming-less-religious/> adresinden alındı

www.theguardian.com. (2016, December 15). *Donald Trump's Israel ambassador is hardline pro-settler lawyer*. 03 31, 2019 tarihinde www.theguardian.com: <https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/15/trump-israel-ambassador-david-friedman> adresinden alındı

www.whitehouse.gov. (2017, December 06). *Statement by President Trump on Jerusalem*. 03 31, 2019 tarihinde www.whitehouse.gov: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem/> adresinden alındı

Yapıcı, M. (2007). Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 2(8), 1-24.

Yaylar, Y. (2011). *Evanjelizm ve Türkiye Planı*. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Kırşehir.

Yıldırım, M. (2005). *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*. Ankara: Aziz Andaç Yayınevi.

Yıldırım, O. (2015). Amerika’da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 1(2), 91-108.

Yıldız, Ö. (2009). *Misyonerlik ve Amerikan Board Teşkilatı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

Yıldızoğlu, E. (2003). *Hegemonya’dan İmparatorluğa*. İstanbul: Everest Yayınları.

Yılmaz, H. (2017). Puritenlik ve Amerikan Siyasi Hayatı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*(14), 100-111.

Yılmaz, M. (2017). Hukuk Tarihi Açısından Hristiyanlık. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 3(3), 12 - 31.

Yuhanna İncili. (tarih yok).